

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: filosofie
Studijní program: učitelství pro 2. stupeň
Kombinace: občanská výchova – francouzský jazyk

NACISTICKÝ ANTISEMITISMUS
NAZI ANTISEMITISM
ANTISÉMITISME NAZI

Diplomová práce: 2006-FP-KFL-119

Autor:
Pavel VRÁNA

Podpis:

Adresa:
Pohořanská 314
411 41, Žitenice

Vedoucí práce: PhDr. Břetislav Daněk
Konzultant: Mgr. Ludmila Chládková

Počet

stran	slov	obrázků	grafů	pramenů	příloh
122	35 529	26	18	39	3

V Žitenicích dne: 11. 12. 2005

Poděkování

Chci poděkovat všem, kteří se na mé diplomové práci podíleli. Dík patří především vedoucímu práce panu doktoru Břetislavu Daňkovi za jeho podnětné rady a pomoc s její tvorbou. Dále děkuji paní magistře Ludmile Chládkové, vedoucí vzdělávacího oddělení Památníku Terezín, která se rovněž zasloužila nemalou měrou o vznik mé diplomové práce. Rovněž nelze opominout pana Vladimíra Hrubého, jehož ochoty a trpělivosti, kterou se mnou měl během našich vzájemných setkání, si velmi vážím. V neposlední řadě patří výraz vděku mé rodině za její podporu při psaní této práce.

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Žitenicích dne: 11.12. 2005

Pavel VRÁNA

Resumé

Autor se ve své diplomové práci (DP) zabývá problematikou nacistického antisemitismu (NA), možnostmi výuky této problematiky na základní škole a tím, jakou úroveň znalostí o něm žáci mají. Nejprve popisuje, jak se antisemitismus vyvíjel v minulosti a odhaluje kořeny NA. Uvádí jeho rysy, principy a způsob, kterým byl aplikován na evropskou společnost v období 2. světové války. V další části se soustřeďuje na roli školy ve vztahu k výuce o NA. Navrhuje, jak lze výklad koncipovat, a přidává několik variant, pomocí kterých je možné s žáky pracovat. Do přílohy zařazuje vyprávění očitého svědka holocaustu, výsledky provedeného výzkumu a podklady pro výuku o holocaustu.

Resumé

In his diploma thesis the author is engaged in the Nazi anti-Semitism and possibilities of its teaching on the basic school. He also tries to discover what level of knowledge basic school students have. First he describes how the anti-Semitism had developed in the past and what were its roots. The author presents its features, principles and realization that were applied on European society during World War II. In the next part he focuses on the role of school in teaching this topic. He suggests how to make a concept and adds a few possibilities how to work with students. In to the enclosure he inserts a narration of eyewitness of holocaust, research results and details for teaching about holocaust.

Résumé

L'auteur s'occupe dans son mémoire de maîtrise (MM) de la problématique de l'antisémitisme nazi (AN) et des manières de l'apprentissage de ce sujet à l'école secondaire. Il s'intéresse aux connaissances concernant ce sujet auprès des élèves. D'abord, il décrit l'évolution de l'antisémitisme dans un contexte historique ainsi que les racines de l'AN. Ensuite, il présente ses qualités, principes et manière, par laquelle l'AN a été appliqué en réalité. Le rôle de l'école en vue de ce sujet devient l'objet de l'intérêt dans la partie suivante, ou l'auteur propose quelques conceptions de l'enseignement. Enfin, l'histoire d'un témoin oculaire, l'analyse de la recherche sociologique et les matériels pour l'enseignement concernant ce sujet sont ajoutés en annexe.

- Slovník -

- **árijec** - příslušník indoevropské rasy. Toto označení bylo zneužito nacisty v uplatňování rasistických teorií.
- **antisemitismus** - termín pro označení odporu výhradně vůči Židům. Podle převažující motivace bývá dělen na ekonomický, sociální, kulturní, náboženský a rasový.
- **antijudaismus** - znamená nepřátelství vůči židovskému náboženství (judaismu).
- **Aškenazim** - v užším pojetí němečtí Židé, v širším pojetí Židé ze západní, střední a východní Evropy.
- **Davidova hvězda** - symbol viditelného a neviditelného světa, znamená rovnováhu mezi protiklady. Hexagram Davidova hvězda je vedle pentagramu nejpobulárnější magický znak, symbol viditelného a neviditelného světa. Čistý tvar bez zbarvení byl přijat v XVII. stol. jako symbol judaismu, Judy a králů Izraele. Představoval souhvězdí, pod kterým se čekalo na Mesiáše, také 6 pracovních dnů a sabat (střed).
- **diaspora** - v řečtině znamená „rozptýlení“. Jedná se o židovské usídlení mimo Izrael.
- **Einsatzgruppen** - operační skupiny bezpečnostní policie a bezpečnostní služby, které vykonávaly příkazy zabíjet na nově získaných východních území intelektuály, Židy a komunisty. Byly odpovědné za genocidu v jejím počátečním stadiu. Byly celkem čtyři.
- **Einsatzkommandos** - operační oddíly, na které se dále *Einsatzgruppen* dělily.
- **eutanázie** - usmrcení nevyléčitelně chorých jedinců, které bylo zneužito nacisty jako záminka k masovým vraždám.
- **fašismus** - výraz pochází z italského slova fascio (svazek) a znamená nezastřenou teroristickou diktaturu, jejímž záměrem je podřízení všech zájmů státu, jakožto nejvyšší uznávané hodnotě.
- **gestapo** - *Geheime Staatspolizei*, tajná státní policie.
- **ghetto** - označení čtvrtí nebo separovaných částí měst, určených k obývání Židům.
- **holocaust** - výraz pochází z řečtiny a znamená úplné zničení a zkázu. V souvislosti s událostmi druhé světové války byl poprvé použit v 70. letech americkou televizí jako termín, vyjadřující konečné řešení židovské otázky. V hebrejštině se používá pojmu šoa.
- **jarmulka** - židovská pokrývka hlavy
- **judaismus** - jedná se o kulturní, sociální a náboženský systém lidu Izraele.
- **koncentrační tábory** - sloužily k izolaci a případné likvidaci vězňů, kteří nesouhlasili s nacismem. Vězni v nich byli využíváni k otrocké práci. V mnohých táborech docházelo také k „lékařským“ pokusům na lidech.
- **menora** - židovský sedmiramenný svícen
- **racismus** - zkrácení výrazu nacionální socialismus. Jedná se o německou formu fašismu po 1. světové válce a o přímou fašistickou diktaturu v Německu v letech 1933-1945. Nejvyšší hodnotou nacismu je narození od fašismu národ a rasa.
- **NSDAP** - *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei*, Národně socialistická německá dělnická strana.
- **rasa** - pojem znamená skupinu lidí, kteří mají velice podobné genetické vybavení. Dříve byla rasa zaměňována s pojmem plemeno a lidé byli rozlišováni podle vnějších fyzických vlastností. Současná věda rezolutně odmítá rasistické teorie o biologicky dané nadřazenosti některých plemen.
- **rasismus** - soubor etnocentricky motivovaných názorů, založených na předpokladu tělesné i duševní nerovnosti mezi jednotlivými lidskými rasami.

- ***RSHA*** - *Reichssicherheitshauptamt*, Hlavní úřad říšské bezpečnosti - důvodem jeho vzniku bylo umožnit lepší koordinaci práce jednotlivých složek nacistické moci ve válečných podmínkách.
- ***SA*** - *Sturmabteilung*, úderný oddíl - polovojenská organizace NSDAP
- ***Sefardim*** - tzv. sefardští Židé, dosl. obyvatelé Sefaradu. Označení pro Židy, jejichž předkové pocházeli z židovských komunit vyhnaných ze Španělska po roce 1492.
- ***SS*** - *Schutzstaffel*, ochranný oddíl - původně elitní jednotka SA, jejímž úkolem byla ochrana Hitlera, později hlavní nástroj státní moci.
- ***synagoga*** - místo židovských modliteb
- ***vyhlazovací tábory*** – místa, na kterých docházelo k masovým vraždám Židů a dalších etnik (Romové, Slované). Termín byl užíván až po 2. světové válce, během níž byla tato místa různě utajována.
- ***Židé*** - pojem, označující etnickou skupinu, jejíž kořeny sahají k izraelským kmenům, které obývaly a po dvou tisíciletích nuceného exilu opět obývají Palestinu. V současnosti se tento termín užívá hlavně v souvislosti s židovskou vírou (judaismem) pro označení jejich vyznavačů, kteří tvoří většinu obyvatel státu Izrael.

- Obsah -

1. Úvod do diplomové práce Nacistický antisemitismus.....	1
2. Formy antisemitismu v závislosti na společenském vývoji, vztah společnosti k Židům v průběhu dějin.....	3
2. 1. Postavení Židů v pozdním starověku.....	4
2. 1. 1. Židé v období helénizmu.....	5
2. 1. 2. Vztah Židů a křesťanů v pozdním starověku.....	7
2. 2. Středověký antisemitismus.....	10
2. 2. 1. Středověké židovské diaspory.....	12
2. 3. Emancipace evropských Židů.....	16
2. 4. Počátky rasového antisemitismu.....	18
2. 4. 1. Vznik rasové teorie.....	18
2. 4. 2. Rasový antisemitismus.....	21
3. Antisemitismus a nacismus.....	27
3. 1. Zárodky a vznik nacistického hnutí.....	28
3. 2. Nacistická ideologie.....	33
3. 3. Nacistická propaganda.....	37
3. 4. Období vlády nacismu - léta 1933-1945.....	40
3. 4. 1. Vývoj v Německu od převzetí moci nacisty až po vypuknutí 2. světové války.....	41
3. 4. 2. Vrcholná fáze nacistického antisemitismu, léta 1939-1945.....	45
3. 4. 2. 1. Jednotlivé fáze konečného řešení židovské otázky.....	46
3. 4. 2. 2. Role Terezína v konečném řešení.....	48
3. 4. 2. 3. Počátek masového vraždění a smrtící aparát.....	49
3. 4. 2. 4. Továrny na smrt.....	51
3. 4. 2. 5. Celková bilance obětí holocaustu.....	54
4. Škola a její role ve výuce o problematice nacistického antisemitismu a holocaustu.....	55
4. 1. Přístup školy k tomuto tématu a její význam v dané problematice.....	56
4. 2. Návrh metody, kterou lze tuto látku probírat na ZŠ.....	58

4. 2. 1. Výuka ve škole.....	58
4. 2. 2. Výuka spojená s návštěvou vzdělávacího oddělení památníku Terezín.....	63
4. 2. 3. Zpracování projektu žáky.....	65
4. 2. 3. 1. Charakteristika projektu „Víš, co je holocaust?“.....	65
4. 2. 3. 2. Projekt Zmizelí sousedé.....	68
5. Závěr.....	69

Příloha I. : Vzpomínka pana Vladimíra Hrubého „Příběh, který napsal sám život“

1. Vzpomínka na období nacistického běsnění.....	1
2. Předválečné osudy pana Hrubého.....	2
3. Příběh, který napsal sám život.....	4
4. Zatčení gestapem.....	7
5. Transport z Terezína do Birkenau.....	10
6. Převoz do Buchenwaldu.....	13
7. Osvobození.....	19

Příloha II. : Sociologický výzkum

1. Charakteristika výzkumu.....	1
2. Originální verze dotazníku.....	3
3. Analýza a výsledky šetření.....	8

Příloha III. : Podklady pro výuku o holocaustu

1. Příběh dospívajícího chlapce, kterému změnila žlutá šesticípá hvězda na kabátku život.....	1
2. Příspěvek z časopisu Vedem: „Můj nástup do transportu a pobyt v Terezíně“.....	2
3. Transport a selekce.....	3
4. Část ilegálně odeslaného dopisu.....	3
5. Báseň „Touha po domově“.....	4
5. Báseň „Noc v ghettu“.....	5
6. Vzor pracovního listu.....	5

Nacistický antisemitismus, obsah

1. Úvod do diplomové práce Nacistický antisemitismus

Od ukončení druhé světové války uplynulo již více než šedesát let. To je dost dlouhá doba na to, aby se obětem a vězňům nacismu zahojily rány na těle. Avšak nedá se mluvit o úplném zhojení šrámů, zanechaných v jejich duši a mysli. Jejich žal způsobilo jednak nelidské zacházení v těžkých životních podmínkách, navíc pak ještě mnozí z nich přišli vinou smrtelného soukolí, řízeného nacisty, o část svých blízkých přátel nebo v horším případě o celou rodinu. S postupujícím časem těchto lidí ubývá a jednoho dne již nebude nikoho, kdo by mohl svědčit o tom, co na vlastní kůži zažil. Společnost však nesmí dopustit, aby se ztrátou posledních žijících pamětníků došlo k vyhasnutí varovného ohně, který nám nyní svítí na cestu míru, za kterou draze zaplatily miliony lidí svým vlastním životem. Druhá světová válka a s ní spjaté události by se nikdy neměly dostat do situace, v níž se stanou pouhými kapitolami v učebnicích dějepisu a zapadnou tak, při vši účtě k následně jmenovaným událostem, například na úroveň punských válek, křížových výprav nebo boje o americkou nezávislost. Toto období totiž svou bestialitou, brutalitou a počtem obětí přesahuje všechny dosavadní katastrofy, a proto si vyžaduje zvláštní pozornost.

Lidé by neměli zapomenout na genocidu Židů, Romů, duševně a tělesně postižených lidí a dalších „nepohodlných“ a „méněcenných“ jedinců hned z několika důvodů. Jsou jimi povinnost úcty k obětem holocaustu a nutnost zabývat se tímto problémem proto, aby se nevytratil z povědomí nastupující mladé generace. Dále se pak jedná o to, že neustálá debata a objektivní analyzování problematiky holocaustu slouží jako štít před všemi revizionistickými pokusy, které se snaží o zkreslení či úplné popření všeho, čeho se nacisté ve válce dopustili. V neposlední řadě pak permanentní otevírání tohoto tématu napomáhá k prevenci proti podobným jevům, neboť zde riziko, že by se podobná situace totalitní vlády mohla opakovat, byť v menším rozsahu, stále existuje a společnost se s ním setkává prakticky každý den. Nositeli takového nebezpečí navíc nemusejí být zákonitě příslušníci extrémně pravicových uskupení. Hrozbu v tuto danou chvíli představují také různá náboženská fundamentalistická hnutí, teroristické organizace, mocní kapitalističtí magnáti, kteří mají blízko k obchodu se zbraněmi, a konečně politický systém s nezralou, špatně fungující nebo vůbec nezavedenou demokracií. Výše uvedené motivy se mi zdají být dostatečným důvodem, proč bych měl napsat tuto práci.

S uvedenými podněty pak úzce souvisí také její cíle. Prvním z nich je stručný popis problematiky antisemitismu tak, jak se vyvíjel v dějinách. V práci však bude vyhrazen

největší prostor antisemitismu v období nacismu. Dalším z cílů je pokus o zodpovězení otázky *Jak učit o holocaustu?* Jinými slovy se jedná o navrhnutí takové didaktické koncepce této látky, která by se stala žákům srozumitelná a přístupná a zároveň by nebyla příliš morbidní a těžko stravitelná. Tím mám na mysli, že by žáci neměli být přímo vystaveni hrůzným, leč skutečným faktům. To znamená, že by se nemělo zacházet do nejmenších detailů, nicméně k podstatě holocaustu a k jeho rozsahu by se měl učitel svým výkladem dopracovat. Záměrem je to, aby se metoda dala využít samotnými pedagogy k jejich práci, kterou by toto pojednání mělo usnadnit.

2. Formy antisemitismu v závislosti na společenském vývoji, vztah společnosti k Židům v průběhu dějin

Židé stejně jako jejich zvyky, tradice, kultura a v neposlední řadě náboženství v minulosti často představovali znepokojující element pro národy, v jejichž blízkosti se nacházeli nebo pod jejichž nadvládou spadali. Nepřátelství proti tomuto etniku bylo založeno zpravidla na jednom či více principech, z nichž je možné jmenovat například důvody sociální, politické, náboženské, ekonomické a konečně ty nejpozději se objevivší, důvody rasové.¹ S vývojem a změnami ve společnosti docházelo zároveň ke změnám ve vztazích mezi Židy a jejich sousedy, což značí, že se také pohnutky k nevraživosti vůči Židům různě prolínaly a obměňovaly v závislosti na historických okolnostech. Tento Bohem vyvolený národ tak byl v průběhu dějin terčem mnohých projevů nenávisti, násilí, mocenskopolitických zájmů a perzekucí, během kterých musel čelit cizí nadvládě, nuceným deportacím ze svého území, pogromům² a dalším projevům antisemitismu, které vyústily až k pokusu o jeho kompletní vyhlazení.

První mračna se nad Židy začala stahovat po letech blahobytu a rozvoje Davidova a Šalomounova království. Toto se rozpadlo po necitlivých opatřeních krále Rechabeáma, syna Šalomounova a ztratilo tak politickou sílu a jednotu proti expanzivním záměrům národů, nacházejících se v jeho blízkosti. Království bylo rozděleno na severní část Izrael s hlavním městem Samařim. Ta byla bohatší, lidnatější a kosmopolitnější, tedy otevřená jiným kulturním zvyklostem. Nově vzniklá jižní část Judea měla za duchovní a politické centrum Jeruzalém. Byla chudší a hlavním zdrojem obživy zde bylo zemědělství. Takto oslabené jednoty země využili v roce 721 př./n.l. Asyřané v čele s králem Sargonem, když dobyli Izrael, jehož lid byl z velké části odveden do Asýrie, kde se postupně asimiloval s tamní kulturou. Neblahý osud jižní části byl zpečetěn i přesto, že se jí podařilo ubránit proti asyrskému agresoru. Potom, co asyrská říše zanikla a byla obsazena Babyloňany, se jejich vládce Nabukadnezar zmocnil Judei a okolo roku 587 př./n.l. byl zničen jeruzalémský Chrám a elita národa byla deportována do Babylonie. Odtud se mnozí navrátili po roce 538 př./n.l., neboť nadvládu nad Předním východem převzali v této době tolerantní Peršané.³

Další dobyvatelská vlna přišla v roce 332 př./n.l. z Makedonie, kdy si území Palestiny podmanil Alexandr Veliký a zasadil se tak o její hospodářský růst. Zde začalo

¹ François de Fontette, *Histoire de l'antisémitisme*, Paris, Presses universitaires de France, 1982, s. 5

² Útok na židovský majetek nebo na Židy samotné, spojený s drancováním a masakry

³ Paul Johnson, *Dějiny židovského národa*, Praha, Rozmluvy, 1995, s. 80-82

období konfrontace helénské a židovské kultury, ve kterém se Židé těšili značné autonomii a náboženské svobodě. Avšak i v helénismu došlo k protižidovským agresím, které spočívaly především ve střetech Židů s Římany. O nich bude zmínka v následující části.⁴

S nástupem a rozvojem křesťanství se situace Židů podstatně zhoršila. Od konce starověku přes středověk až do novověku byli vystaveni nespočetným křivdám a násilným akcím, jejichž primárním důvodem byla vina na popravě Ježíše Krista, jež byla přenášena z generace na generaci. I tomuto historickému úseku se budeme podrobněji věnovat dále.

Ve druhé polovině 19. století pak poznal antisemitismus svoje poslední převtělení, jímž bylo jeho rasistické pojetí. Jednalo se o přesvědčení, že jsou Židé příslušníky méněcenného lidského etnika, které si nezaslouží stejná práva a svobody, ze kterých se mohou těšit příslušníci „vyšší“ nebo také „panské“ rasy. Tato teoretická rovina protižidovské rasistické ideologie nabyla reálných rysů ve vrcholném vývojovém stadiu antisemitismu, v době tzv. III. říše.

Proto, abychom se mohli zabývat podrobnější analýzou tohoto nejčernějšího období v lidských dějinách, kdy byli Židé obětmi brutálního nacistického zacházení, je nezbytné si tuto dobu zasadit do historického kontextu. Jedině tak lze nastoupit cestu vedoucí k objasnění nacistického antisemitismu, jenž by bez historických kořenů jen těžko nabyl takových rozměrů a krutosti.

Problematika vývoje antisemitismu je však velice obsáhlá a komplexní na to, abychom ji mohli v rámci této práce detailně popsat. Pro naše záměry tak postačí, když zmíníme jeho nejvýraznější projevy a jejich příčiny.

2. 1. Postavení Židů v pozdním starověku

V tomto období je třeba rozlišovat dva základní projevy nepřátelství namířené proti obyvatelům Palestiny, které se od sebe liší svým opodstatněním. Zatímco se v prvním případě jedná o řecko-římské negativní postoje a nedůvěru v národ se silnou duchovní tradicí, kterou nehodlal nijak přizpůsobovat nastupujícímu helenizačnímu vlivu a uzavíral se sám do sebe, v případě křesťanského antisemitismu již existuje historicky doložitelný fakt, jímž je Ježíšova

⁴ Peter Schäfer, *Dějiny Židů v antice*, Praha, Vyšehrad, 2003, s. 15-16

poprava. Z té byli Židé obviňováni a stala se hlavní pohnutkou k jejich následné perzekuci a pronásledování.⁵

2. 1. 1. Židé v období helenizmu

Hlavním důvodem pro opovrhování Židy helenizovaným prostředím byla skutečnost, že se odlišovali od ostatních hned v několika směrech. Jejich uzavřenost před vším novým a odolnost vůči šíření řecké vzdělanosti, kultury a náboženství bylo něčím neobvyklým ve srovnání s ostatními helenizovanými národy. Toto zpočátku Židy stavělo do nevýhodné pozice.⁶ Nutno však dodat, že v průběhu dalších let vzájemného soužití přijala většina Židů v diaspoře řečtinu. Vznik Septuaginty⁷ je toho důkazem.⁸ Další příčinou je fakt, že se Židé nijak nesnažili proniknout do řecké společnosti, které se stranili oddáváním se svým rituálům a zvyklostem proto, aby byla posílena národní jednota, blahobyť a řád. Vždyť judaismus je založen na úzké propojenosti víry a božích zákonů. V očích Řeků byli Židé považováni za rituálně nečisté. Fakt, že byly Židy zakázány smíšené sňatky, znamenal silný rozpor s řeckými ideály o lidské rovnosti a jednotě. Třetí příčinu představovala jejich náboženská odlišnost, jež měla dvě složky.

První z nich byla židovská monoteistická víra v jediného všudypřítomného Boha Jahve. Ta měla u Řeků za následek zavržení judaismu a jeho stoupenců za to, že neuznávali řecká božstva. Již v této době se jako další záminka k nepřátelství objevuje obvinění Židů z rituální vraždy.

Druhou složkou byl již zmíněný soubor tradičních rituálů, které byly zdrojem řecké kritiky a nedůvěry. Tak například obřizka, symbolizující svazek člověka s Bohem a podřízení těla vyšší morální hodnotě, je Řeky chápána pouze jako hyzdění těla. Dalším příkladem může být šabat, což je den určený k odpočinku a k návštěvám blízkých. Ten je pro změnu chápán řeckou společností jako zahálení a mrhání časem. Údiv Řeků také vyvolávaly nejrůznější košer praktiky při zpracovávání masa a potravin vůbec.⁹

Za poslední příčinu negativních postojů je třeba uvést skutečnost, že se Řekové museli smířit s přítomností prosperujících obchodníků židovského původu ve velké části oblastí helenizované Římské říše, neboť se diaspory vyskytovaly asi v 500 městech tohoto

⁵ F. Fontette, c. d., s. 23

⁶ Jules Isaac, *Genèse de l'antisémitisme*, Paris, Éd. Calmann Lévy, 1956, s. 68

⁷ Septuaginta, řecký překlad Starého zákona vzniklý ve 3. – 2. století př. n. l. v Egyptě

⁸ P. Johnson, c. d., s. 104

⁹ F. Fontette, c. d., s. 16-18

rozsáhlého impéria. Nejvýznamnější z nich byla alexandrijská diaspora, kde se její obyvatelé těšili vysokému stupni náboženské a administrativní svobody.¹⁰

Nepřátelství a opovrhování však nebyly pouze jednostranné. Je nutné podotknout, že reakce Židů na šíření helenizmu byly různé. Pakliže část obyvatelstva vítala Řeky s nadšením a bez problémů časem přijala jejich zvyky, potom tu byla ještě rigorózní část Židů, jež byla silně upjata na judaismus a bránila se cizím vlivům.

Relativně poklidné soužití obou civilizací bylo ukončeno nástupem reformní židovské strany, jejímž cílem bylo urychlení helenizace a orientování judaismu ubírajícím se směrem racionalizace. Tyto snahy vyvolaly negativní reakce rigorózních Židů, tedy těch, kteří striktně dodržovali desatero a zákon. Konflikt vyvrcholil v roce 167 př./n.l. za vlády seleukovského krále Antiocha IV. Epifana. Jeho snahy o zničení judaismu a provádění důsledné helenizační politiky byly podporovány proreformními Židy, v jejichž čele stál Menelaos. Došlo k nahrazení Mojžišova zákona zákonem profánním a v platnost byly uvedeny protižidovské dekrety.¹¹ Tato opatření vyvolala povstání rigorózních stoupenců judaismu, které vedlo po dlouhých letech bojů k nezávislosti Judee a k obnovení samostatného království v roce 142 př./n.l. Jeho suverenita mu vydržela pouze do roku 63 př./n.l., kdy se Judea dostala do područí Římské říše jako jedna z mnoha jejích provincií.¹²

Pod římskou nadvládou byli Židé zpočátku v oblibě představitelů moci. To dokládá fakt, že když rušil Caesar různá společenství v rámci impéria, synagogy přešel bez povšimnutí. Také za císaře Augusta si nemohli Židé stěžovat na nedostatek svobody. Vztahy mezi oběma stranami se nicméně začaly zhoršovat za vlády císaře Caliguly. V roce 38 tak došlo v Alexandrii k pogromům, drancování a vraždám pod vedením egyptského prefekta Flaka.¹³ Situace se uklidnila za císaře Claudia, a avšak ne na dlouho, neboť v roce 66 byla rozpoutána revolta proti římské zastupitelské moci. Její příčinou byly řecké pogromy na židovskou čtvrť v Césarei. Tato zpráva se roznesla do Jeruzaléma, kde radikální sekta zelótů zaútočila na římskou posádku, kterou zmasakrovala. Tato událost vyvolala množství násilných střetů, které vyvrcholily v roce 70.¹⁴ Tehdy se římské vojsko pod vedením Tita, budoucího císaře a syna Vespasiána, zmocnilo Jeruzaléma, zničilo Chrám a vyhnalo jeho obyvatele pryč z města, z něž zbyly pouze trosky. Tímto však konflikty neskončily. Za vlády císaře Hadriána v letech 128-132 byli Izraelité vystaveni další vlně snah o helenizaci, o čemž

¹⁰ F. Fontette, c. d., s. 13

¹¹ P. Schäfer, c. d., s. 45-51

¹² P. Johnson, c. d., s. 113

¹³ F. Fontette, c. d., s. 14

¹⁴ P. Johnson, c. d., s. 136-137

svědčí skutečnost, že císař nechal vybudovat Jupiterův chrám na místě bývalého Šalomounova chrámu.

V roce 132 vypukla revolta vedená Šimonem Barem Kochbou.¹⁵ O tři roky později byla krutě potlačena a území v okolí Jeruzaléma bylo od Židů vyčištěno. Souvislé židovské osídlení bylo omezeno pouze na sever země - Galileu. Ve 2. století pak židovské obyvatelstvo, žijící na území Palestiny, téměř zaniklo.

V prvním století před a po Kristu se již objevují první antisemitské spisy. Jejich autory byli alexandrijští Řekové, kteří se inspirovali nejružnějšími báchorkami a pověrami, kolujícími mezi obyčejnými lidmi. Na jejich základě poté psali protižidovské pamflety. Nejznámějším z nich byl Apion.¹⁶ Ten psal protižidovské knihy, ve kterých Izraelity hanebně a neobjektivně popisoval. Také v židovské literatuře existovaly prvky antihelénizmu a xenofobie. Avšak obecně lze toto období považovat za klidné ve srovnání s tím, co budou muset vytrpět Židé v letech budoucích. Není jim zakázáno praktikovat svobodně jejich víru, přičemž nejsou omezeny ani jejich tradice, zvyky a práva. Toto nebude v budoucnu až tak samozřejmé.

2. 1. 2. *Vztah Židů a křesťanů v pozdním starověku*

První křesťané byli považováni pohanským okolím za jednu z mnoha židovských sekt, jako například saduceové, farizeové, esejci, zelóti a jiné.¹⁷ Avšak tato nová víra, jež sice měla své kořeny v judaismu, přesáhla jeho hranice a stala se v budoucnu samostatným, nejrozšířenějším světovým náboženstvím. K prvotnímu rozkolu mezi oběma duchovními směry došlo přímo v jádru judaismu v době, kdy Ježíš Nazaretský šířil nové teologické myšlenky. Tento Žid, pocházející z helenizované Galilee, vyvolal svým učením na jedné straně sympatie velké části lidí v Palestině, která se ztotožňovala s ideou Spasitele, za kterého byl Ježíš považován. Na druhé straně však představoval v očích saduceů a farizeů nebezpečí pro judaismus. I přes vzájemné rozdíly ve výkladu víry obou sekt, jež se řídily striktním dodržováním zákona sneseného přímo od Boha a považovaly Chrám za posvátné místo, bylo odmítání Ježíšova přesvědčení, že je zákon překážkou při cestě k Bohu, jejich společným prvkem. Ježíš tvrdil, že i chudý a zákona nevědomý člověk může mít přímý vztah k Bohu, neboť si lze jeho milost zasloužit pouhou silou víry, a nikoliv na základě slepého dodržování

¹⁵ P. Schäfer, c. d., s. 140-154

¹⁶ J. Isaac, c. d., s. 79-84

¹⁷ F. Fontette, c. d., s. 21

tóry.¹⁸ Seslaná milost pak vede k respektování příkázání. Rovněž kritizoval existenci jeruzalémského Chrámu v podobě, v jaké sloužil ke shromažďování hmotných statků. To bylo v rozporu s jeho morálním přesvědčením. Znepokojení Židů tímto novým učením vedlo k ukřižování jeho představitele. Ježíš se podle židovského zákona provinil jako rebelující učitel.¹⁹ Tato událost znamenala oddělení křesťanství a jeho stoupenců od judaismu. Vztahy obou skupin se nesly ve znamení nepřátelství, které se objevovalo hlavně na teologické rovině. Protikřesťanské postoje existovaly až do 2. století. Rabíni se bránili této víře a jejím vlivům různými spisy a polemikami a snažili se o posílení pozice judaismu. Naproti tomu se stavěl křesťanský antisemitismus, jenž byl posilován expanzí nové víry, která nakonec dosáhla dominantního postavení. Již ve 4. století bylo křesťanství hlavním náboženstvím římské říše, v níž vládli od doby Konstantina křesťanští císaři pod vlivem církve.²⁰ To se promítlo do různých protižidovských opatření. Ještě před uvedením některých z nich je vhodné si vymezit obecné rysy křesťanského antisemitismu. Na prvním místě stojí neodpuštělný hřích, kterého se Židé v očích křesťanů dopustili, když nechali ukřižovat Ježíše. Dalším specifickým tohoto druhu antisemitismu byl fakt, že měli křesťané svůj původ v judaismu. Vždyť židovská víra je obsažena ve starozákonných knihách bible. Toto se odrazilo ve vztahu křesťanů k Židům, který, ač byl dost špatný, nikdy nevedl k vyhlazování Izraelitů. Židovské komunity nebyly úplně ničeny, nýbrž pouze redukovány, aby si nová víra lépe zajistila svou pozici. Ve srovnání s pohanským (řeckým) antisemitismem, který byl spíše sociální, můžeme zařadit tento nový protižidovský postoj do oblasti morální a teologické. Zde se již nejednalo o vyvrátitelné negativní názory a pomluvy, podpořené tvorbou některých řeckých autorů. Šlo o nepřátelství a rivalitu, způsobené odlišnými teologickými prvky. Kromě toho, že se u obou náboženství nejednalo o stejné pojetí boží substance, kdy Židé uznávají jediného Boha, zatímco křesťanský Bůh je trojjediný, zde hrál roli také mesianismus, který byl Židy zavržen v takové podobě, v jaké jej vnímali křesťané. To deklarují ve Starém zákoně.²¹ Tím tak dali sami do rukou křesťanů ideální nástroj kritiky.

Vůle po odlišení a obava ze šíření judaismu vysvětlují církevní opatření, která se začala objevovat od 4. století. O omezování Židů existuje mnoho důkazů. Pro naše účely postačí uvést několik příkladů. Jsou jimi zákazy smíšeného manželství (koncil v Elvíru v roce 306), oslav Velikonoc ve společnosti Židů (koncil v Antiochei v roce 341), či zákaz přijímání

¹⁸ Tóra neboli pentateuch, obsahuje 5 knih Mojžíšových, ve kterých jsou zaneseny různá zákonná ustanovení, která později rozvádí a vykládá talmud

¹⁹ P. Johnson, c. d., s. 128-130

²⁰ F. Fontette, c. d., s. 32

²¹ Tamtéž, s. 28

darů od Židů během židovských svátků. Další restrikcí byl zákaz vstupu Židů do armády, po roce 425 se k tomu navíc připojil zákaz výkonu advokátní praxe a funkcí, spadajících pod říšskou samosprávu. Od konce 4. do konce 5. století přišli Židé o celou řadu občanských práv.²² Vedle legislativních opatření došlo i k projevům antisemitismu ve skutečnosti. Jednalo se především o útoky na synagogy, které byly ničeny, vypalovány nebo přeměňovány na kostely. Pogromy nebyly výjimkou. Velká část Židů žijících v Palestině tak konvertovala ke křesťanství, aby se vyhnula těmto násilnostem. Nejznámějším případem takového útoku bylo zničení synagogy v mezopotámském městě Callinicum v roce 388. Následovalo zakročení císaře Theodosia I., jenž nařídil navrácení ukradených předmětů a zrenovování synagogy. To se však nelíbilo milánskému biskupovi Ambrožovi, na jehož podnět byla císařova opatření stažena. Fakt, že nebyl tento čin potrestán, dodal lidové nenávisti na intenzitě.²³

Celkově lze říci, že byl antisemitismus v době pádu západořímské říše sloučením pohanských předsudků s novým elementem, jímž byla antižidovská apologetika. Cílem tohoto myšlenkového proudu byla obhajoba a posílení křesťanství a rozlišení obou náboženství.

²² F. Fontette, c. d., s. 29-31

²³ Tamtéž, s. 31

2. 2. *Středověký antisemitismus*

Situace Židů se ve středověku odvíjela v závislosti na oblasti a čase. Lze tak říci, že byli stejně tak váženými občany jako stíhanými a omezovanými lidmi, považovanými za příživníky a podvodníky. Židovské diaspory byly rozesety po nejrozličnějších koutech civilizovaného světa. S jejich příslušníky se bylo možné setkat jak na území západní a střední Evropy, tak i v Byzantské říši, v Egyptě, v Babylonii a v dalších místech, z nichž stojí za zmínku Severní Amerika, kam se Židé začali uchýlovat od poloviny 17. století.²⁴ My se zaměříme především na soužití Židů s jejich okolím v evropském prostředí, kde se Izraelité soustřeďovali především do měst. V nich docházelo k asimilaci a splynutí části Židů s původním obyvatelstvem, ať to bylo dobrovolně, či po konverzi. To však nemělo vliv na přetrvání judaismu a souvisejících tradic až do současnosti. Zásahu na tom má především víra Židů v přesvědčení, že právě oni jsou vyvoleným národem. Další oporou Židům byla výborná organizace a systém, zabezpečující pospolitost jednotlivých židovských obcí v prostředí mnoha nebezpečí, jakými byly například tlaky konkurenčních náboženství, hospodářské krize, morové epidemie, cizí nadvláda a jiné jakkoliv nepříjemné a život ztěžující události.²⁵

V městském životě hráli Židé důležitou roli. Byli zdatnými obchodníky. Uměli využít svých diaspor k navázání mezinárodních styků a podniknout tak zajímavé obchody. Vynikali v obchodování se zlatem, kožešinami a také v bankovníctví. V západních zemích tak feudálové a králové neváhali těžit z finanční podpory Židů, které potom bez rozpaků vyháněli a konfiskovali jejich majetek. Jenže společnost se bez nich nedokázala obejít a tak jim povolovala návrat. Když se znovu vypracovali, tak je opětovně vyhnali.²⁶

Další doménou židovského obchodu bylo úročení půjček a půjčování peněz vůbec, v čemž nebyli vlastní vírou nijak omezováni a k čemuž je jejich okolí využívalo, neboť křesťané tak činit nemohli, protože jim to jejich zákon nedovoloval. Podle jejich přesvědčení náleží čas pouze Bohu, takže právo úrokovat finanční prostředky nepřísluší člověku. Židé se tak stali ve středověku důležitými obchodníky pro všechny, kdo potřebovali úvěr.²⁷

Tato doba raného středověku lze charakterizovat jako snaha církve a křesťanství o prosazení své víry na úkor jiných náboženství a o přivedení pohanů na správnou cestu víry

²⁴ P. Johnson, c. d., s. 271-272

²⁵ P. Johnson, c. d., s. 195

²⁶ Seminář „Jak vyučovat o holocaustu“, přednáška Mgr. Blanky Rozkošné na téma „Historie Židů na území Československa“ ze dne 26. 3. 2004

²⁷ P. Johnson, c. d., s. 171-174

v boží království. Tento proces se nemohl obejít bez střetů a konfliktů mezi příslušníky hlavních náboženských proudů. V sedmém století se zformoval také islám, což pro Židy znamenalo, že se judaismus ocitl nejen v područí z něho vzešlého křesťanství, ale také hnutí, jehož duchovním otcem byl Mohamed, arabský prorok, žijící na přelomu šestého a sedmého století. Zatímco byli Izraelité pro křesťany vrahy Krista, v muslimských očích zhřešili, neboť nepřešli na islám. Nicméně nezabili jeho zakladatele, což mělo za následek, že muslimský antisemitismus nenabyl takové intenzity. Život byl pro izraelity jednodušší na území, kde panoval islám.

My se ve stručnosti pokusíme nastínit, jakým způsobem se tyto misionářské snahy odrazily na Židech na různých místech Evropy během několika staletí až do doby, kdy se na scéně antisemitismu objevila jeho rasově orientovaná podoba.

Obecně je možné říci, že žili Židé po boku křesťanů v poklidu až do vypuknutí první křížové výpravy v roce 1095.²⁸ Celkem jich bylo vysláno do Palestiny osm. Poslední z nich se uskutečnila v roce 1270. Jejich cílem bylo osvobození Svaté země od islámské nadvlády a také ochrana poutníků směřujících do Jeruzaléma, kteří byli před muslimy v nebezpečí. Násilí však bylo namířeno nejen proti Arabům, ale také proti Židům, kteří byli obviněni z napomáhání a ze spolupráce s muslimy. Po vyhlášení první křížové výpravy tak propukl antisemitismus v plné míře. Zlost si na Židy vylévali křížáci ve formě pogromů a masakrů. Tyto násilné akce byly svévolné a křížáci při nich zpočátku nebyli organizováni církví. Motivem takto mířených činů bylo také to, že byli Židé považováni za nevěřící, kteří byli nebezpečnější než muslimové, protože žili v bezprostřední blízkosti. K prvním útokům proti židovským komunitám došlo ve francouzském Rouenu v roce 1096.²⁹ Ty se rozšířily po celé Francii a Německu. O život přišly tisíce Židů. Dalším důvodem protižidovských postojů bylo jejich obvinění z vykonávání rituální vraždy křesťanských dětí. K prvnímu známému případu došlo v Anglii poblíž města Norwich v roce 1144, kdy byla nalezena mrtvola malého chlapce, kterého Židé zamordovali údajně za účelem použití jeho krve k výrobě macesů.³⁰ V následujících letech taková nařčení přibývala nejen v Anglii, ale i ve Francii, Německu a dalších zemích. Když byla nalezena mrtvola, prvními podezřelými byli Židé, aniž by se prokázala jejich vina. Jako další z mnoha případů lze uvést vraždu 34 Izraelitů křížáky ve Fuldě v roce 1235, jejichž údajným proviněním měla být vražda pěti křesťanů.³¹ Seznam podobných záhadných úmrtí se rozrůstal, což hnalo vodu na mlýn antisemitům, kteří měli

²⁸ P. Johnson, c. d., s. 195

²⁹ F. Fontette, c. d., s. 45-46

³⁰ Nekvašený chléb, tradiční pokrm při oslavě svátku Pesach

³¹ F. Fontette, s. 48-52

koncem 13. století k propagandistickým účelům více než 150 případů vražd. Za další projev antisemitismu lze považovat události, k nimž došlo v roce 1215 na koncilu v Lateránu, kde bylo rozhodnuto o povinnosti Židů nosit žluté kolečko na šatech a o jejich separaci v ghettech.³² V roce 1298 došlo v Německu v Röttingenu k profanaci hostie, což rozpoutalo útok proti Židům, který si vyžádal tisíce obětí. Ve francouzské Akvitánii se v roce 1321 objevila fáma, že Židé otrávilí zdroje pitné vody, že se stýkají s malomocnými a že chtějí zničit křesťanství. Po těchto obviněních následovaly tresty. 160 Židů bylo upáleno a dalších 40 popraveno. Role obětního beránka se potvrdila i v souvislosti s morovou epidemií, na které Židé údajně rovněž nesli vinu. Ta si ve čtrnáctém století vyžádala jednu třetinu evropských životů. Takový názor zastávali obyčejní lidé. Rok 1348 byl pro Židy ještě horší nežli rok 1096. K upálení 2000 Židů ve Štrasburku došlo i přes bulu papeže Klementa VI., která vysvětluje, že na černý mor umírali stejně tak Židé jako kdokoliv jiný. Totéž se opakovalo ve Frankfurtu, Kolíně a jiných západoevropských městech. Dalším evidentním antižidovským opatřením byl ten fakt, že na koncilu v Beziers, který se konal v roce 1246, bylo křesťanům doporučeno nenavštěvovat židovské lékaře, kteří údajně trávili své pacienty. Lidé také začínali podléhat fantaskním představám o Židech. Ti byli považováni za služebníky Satana. V představách lidí měli rohy, prasečí uši, kozlí ocas a smrděli.³³

2. 2. 1. *Středověké židovské diaspory*

Od 14. století lze rozdělit židovské obyvatelstvo na dvě části, a to na sefardskou a aškenázskou.³⁴ První z nich se zpočátku vyskytovala ve Španělsku, kde se její kultura rozvíjela pod nadvládou Maurů.³⁵ Ještě před tím však museli její příslušníci trpět pod vládou Vizigótů, kteří je nutili ke konverzím. V případě, že neměli zájem přestoupit na jinou víru, docházelo k zabavování majetku a jejich vyhánění. A tak se jejich situace zlepšuje v roce 711, když si Španělsko podmanili muslimové.³⁶ Ve třináctém století začal vliv Saracénů opadat tak, jak se postupně Španělé osvobozovali v rámci reconquisty a zároveň se upevňovala narušená pozice křesťanství. Ve čtrnáctém století byli Židé nuceni ke konverzím. Nenávist vůči nim však přetrvávala i poté. Ve Španělsku tak vznikaly dvě větve křesťanů. Byly jimi konvertité a původní křesťané, ohánějící se čistotou krve. V Toledu bylo vypracováno několik

³² Saul Friedländer. *L'antisémitisme nazi. histoire d'une psychose collective*, Paris, Le Seuil, 1971, s. 62

³³ F. Fontette, c. d., s. 48-53

³⁴ P. Johnson, c. d., s. 222

³⁵ Ve středověku evropský název pro Araby

³⁶ P. Johnson, c. d., s. 176

statut, týkajících se krevní čistoty. Byly oficiálně přijaty a dávaly prostor ke kontroverzím. Lze v nich poprvé spatřit rasovou koncepci, která odkrývá novou dimenzi antisemitismu. Pak bylo ale zjištěno, že je nemožné rozpoznat a izolovat Židy podle rasových kritérií a tak se ve Španělsku vrátili k rozlišení podle náboženství.³⁷ To samé se stalo i v Německu ve dvacátém století. Rozdílem mezi oběma dobami byla podmínka, že pro zavržení Žida bylo potřeba, aby tu víru aktivně vykonával, což neplatilo v Hitlerově Německu. Inkviziční politika vyvrcholila v roce 1492 za vlády Izabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského, která se vyznačovala antisemitskými rysy.³⁸ Byl vydán edikt o vyhnání Židů a Arabů, jenž určoval buďto konverzi ke křesťanství, nebo odchod ze země. Většina si zvolila první možnost. Tento rok znamenal pro Izraelity druhou největší pohromu po jejich vyhnání z Judee v roce 135. Jsou nuceni odejít a hledat si nová působiště, neboť jsou vyloučeni i z obchodu. Cestují tak po Evropě a usazují se v Itálii, ve Francii a postupně i v dalších zemích nejen na západě, ale i na východě.

Aškenázští Židé se nacházeli nejprve v Porýní. Jejich osídlení znamenalo pro tuto lokalitu velký ekonomický přínos v raném středověku. Přesto byla tato komunita po celý středověk ve stínu sefardské diaspory. Poté, co vypukly křížové výpravy, se začali stěhovat více na východ z bezpečnostních důvodů. Unikali tak různým diskriminačním nařízením a zákonům, z nichž lze uvést například zákaz držení půdy a vykonávání některých řemesel. Tento migrační tok vyvrcholil ve čtrnáctém století, kdy se centrum přesunulo z Německa do Polska, na Ukrajinu a do Litvy. Zde pozvedli hospodářskou úroveň. Obchodovali po vodě, zřizovali mlýny, lihovary, vybírali cla a zakládali vesnice a štetly.³⁹ Před vypuknutím druhé světové války tak žilo například v Polsku okolo tří milionů Židů.

Židé, a nejen ti sefardští, se po křížových výpravách dostali do postavení, kdy si za poplatky do královské pokladny kupovali svou bezpečnost, zajištěnou královskými vojsky. Na druhé straně však museli poslouchat příkazy, které jim určovaly kde a jak žít a jaké zaměstnání vykonávat. Odtud pochází také tradice budování ghett, do nichž byli Židé zavíráni. Pojem ghetto se váže k italskému městu Benátky, kde byla vybudována židovská čtvrť. O její existenci rozhodl benátský stát v roce 1516,⁴⁰ i když již předtím existovaly podobné čtvrti a městské části, do nichž byli Židé soustřeďováni (např. Josefov v Praze). Tím místem byla stará továrna na kanóny známá jako „ghetto nuovo“. Tento objekt byl oddělen kanály a zdmi od svého okolí. Ghetto mělo i svá pozitiva. Umožňovalo totiž ochranu Židů před světskými vlivy. Uvnitř měli možnost navštěvovat vlastní školu a další instituce jako

³⁷ F. Fontette, c. d., s. 55-56

³⁸ P. Johnson, c. d., s. 219-222

³⁹ Tamtéž, s. 222-223

⁴⁰ Tamtéž, s. 232-235

banku, synagogu a jiné. Hlavním důvodem pro segregaci Židů v Itálii bylo jejich navazování kontaktů s muslimy v Osmanské říši.

Na jiných místech byla situace následující. V Anglii Židé prosperovali a dařilo se jim po dobytí ostrova Normany hlavně ve dvanáctém století. Byli to oni, kdo založili londýnskou burzu. Zlom nastal v roce 1290 potom, co jejich role na finančním poli ztrácela na významu a kdy byli definitivně vyhnáni. Ve Francii byl podobný edikt o vyhnání Židů vydán v roce 1394. To však neznamenal úplné vyhnání. V těchto zemích stále zůstávalo dost Židů, kteří tam žili ilegálně. V Německu a v Itálii nepřistoupili k tak radikálnímu řešení, ale pokračovali v politice „odejdi a vrať se“.⁴¹ Itálie byla pro Židy bezpečná, neboť jim papež umožňoval jejich víru. Před španělským vyhnáním žilo v Itálii okolo padesáti tisíc Židů a jejich počet narůstal. V 15. století zde začali být Židé pronásledováni a vzniklo římské ghetto. Takový způsob izolace se potom rozšířil do všech papežských měst. V Německu nebyla situace pro Židy vůbec dobrá. Zde začal proces jejich odlidšťování. Byli vyobrazováni do podoby sviní a považováni za spolupracovníky s temnotou.⁴² Na východě za vlády Ivana Hrozného docházelo k topení Židů a až do konce 18. století jim byl zakázán vstup na ruské území. Ve své podstatě byli Židé v Rusku odjakživa izolováni a svým způsobem perzekuováni. Vláda používala antisemitské prostředky k výkonu moci. Masakry a pogromy nebyly výjimkou. Existovalo asi 650 protizidovských zákonů. Ještě před rokem 1917 byla jejich situace velice ztížená a nebezpečná. Nesměli se přemísťovat, nemohli porušovat svá jména, vztahoval se na ně numerus clausus, týkající se vyšších stupňů škol, ale také některých profesí.⁴³

Konec šestnáctého a počátek sedmnáctého století se nesly v duchu myšlenky o národní svrchovanosti a jednotě bez ohledu na náboženskou různost. Následkem byl rozvoj obchodu, jehož uznávanými protagonisty byli Židé. Ti se tak mohli opět na čas vrátit do míst, ze kterých byli v minulosti vyhnáni. Například Maxmilián II. (1564-1576) povolil Židům návrat do Čech, i když se nesměli stěhovat do měst s těžbou stříbra a výrobou mincí. Rudolf II. jim zajistil svým majestátem privilegia.⁴⁴ Také německá města otevírala své brány těmto lidem. I ve Velké Británii byli Židé vítáni a neměli tam problémy, k čemuž jim pomohlo svržení anglického krále, čímž byli umlčeni rojalisté, kteří se bránili pronikání Židů na anglickou půdu. Angličané je dokonce podporovali i mimo Velkou Británii.⁴⁵ Na ostrovy se však Židé začali stěhovat až po událostech, ke kterým došlo v Polsku a na Ukrajině. Až do poloviny 17.

⁴¹ F. Fontette, c. d., s. 63-64

⁴² P. Johnson, c. d., s. 224

⁴³ F. Fontette, c. d., s. 71-72

⁴⁴ Tomáš Pěkný, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha, Sefer, 1993

⁴⁵ P. Johnson, c. d., s. 268-271

století zde žili v klidu a bez konfliktů. Jednalo se převážně o německé přistěhovalce. Nešťastné období pro Židy, ale i pro křesťany nastalo mezi lety 1648-1658. V té době povstali vykořisťovaní a utlačovaní kozáci⁴⁶ pod vedením ukrajinského hejtmana Bohdana Chmelnického⁴⁷ proti vrchnosti a Židům, kteří měli panská pole v pronájmu a zaměstnávali na nich rolníky. Ve vztahu k Židům se chovali povstalci velice krutě. Židovské kroniky mluví o 100 tisících mrtvých. Z této katastrofy se Židé nikdy nevzpamatovali. Bylo zničeno asi 700 komunit. Po tomto osudném roku došlo k výbuchu antisemitismu a Židé začali migrovat na západ. V Anglii našli zázemí a mohli žít jako normální lidé poté, co byl v polovině 17. století svržen vládnoucí rod Stuartovců a s ním také absolutismus. Bylo to místo, kde vznikla první moderní židovská obec. Na tuto tradici navázala americká společnost, jejímiž členy se Židé stali od konce 17., v 18. a během 19. století, kdy emigrovali za lepším životem. Za oceánem byli Židé v úplně jiné pozici. Zatímco v Evropě museli stále překonávat náboženské bariéry, plynoucí z obav, že by mohli narušit společenský řád a náboženskou pravdu, v Americe neměli potřebu se vymezovat vůči ostatním. Jednalo se o asimilaci s jinými národy, aniž by se vzdali svého vyznání.⁴⁸ Totéž se ale říci nedalo o východních oblastech, především pak o Rusku.

⁴⁶ Vojenská či řemeslná vrstva obyvatel, pracujících za mzdu; též nazýváni jako osobně svobodní lidé

⁴⁷ Ukrajinský hejtman, zvítězil nad šlechtickým Polskem, viz též FF, s. 77

⁴⁸ P. Johnson, c. d., s. 272

2. 3. *Emancipace evropských Židů*

Konec 18. století se nesl ve znamení osvícenských myšlenek. Lidský rozum, rovnost, volnost, svoboda vyznání a náboženská tolerance se staly hlavními hesly tohoto ideového proudu, jenž vyvrcholil během francouzské revoluce a v desetiletích, která jí následovala. O tom, co toto období znamenalo pro Židy, vypovídá samotný název. Problémem novověké společnosti bylo to, jakým způsobem je možné zachránit tento lid, jenž byl z jejího hlediska ubohý, před jeho nevědomostí a zaslepeností, neboť nebylo mnoho těch, kteří by věděli o židovské vzdělanosti. V polovině 18. století působili Židé dost zpátečnický. Důvodem bylo jejich distancování od profánního života. I mezi encyklopedisty se našli tací, kteří podrobili Židy nevybíravé kritice. Denis Diderot pronesl, že trpí všemi vadami, které jsou příznačné pro nevědomý a pověřivý národ. Jean-Marie Voltaire je pokládá za sexuální zvrhlíky, nositele chorob, tmáře a odpůrce lidského pokroku. Opačný názor o Židech měl Charles Louis Montesquieu,⁴⁹ který se jich zastával. Zde je třeba dodat, že knihy Voltaira a dalších encyklopedistů byly vyhledávanou četbou inteligence po celé Evropě. Jejich nakažlivé antisemitské pasáže byly zárukou pro to, že i v době sekularizace a opadnutí vlivu křesťanství na společnost budou nenávisť a zášť vůči tomuto pronásledovanému národu zachovány.⁵⁰

V této době šlo o zrovnoprávnění Židů s ostatním obyvatelstvem. Od Židů se očekávalo, že se i oni přizpůsobí novým pořádkům a že se přestanou tak striktně separovat od svého okolí. Následkem byly hojné konverze ke křesťanství. Nejednalo se již o akt zrady, neboť síla víry začala postupně ztrácet na intenzitě s tím, jak se rozvíjela věda a technika a s nimi spojená důvěra v lidský rozum. Bylo to pouze proto, aby se Židé vyhnuli konfiskacím svého majetku a projevům antisemitismu. Proces emancipace tak byl započat ve Francii. V roce 1784 byla králem Ludvíkem XVI. zrušena židovská povinnost platit daň z hlavy. Roku 1787 nadhodila Akademie věd v Métách následující téma: *Jsou prostředky, kterými by bylo možné učinit Židy ve Francii spokojenějšími a užitečnějšími?*⁵¹ Napoleon vydal zákoník, jehož součástí byla pasáž o Židech. Ta jim dávala právní záruky, které jim až do té doby chyběly. Na příkaz Napoleona byla také zrušena židovská ghetta ve Francii a v Itálii.⁵² Všechny tyto události měly za následek asimilaci Židů s francouzskou společností a skupina ortodoxních Židů se tak značně ztenčila. Proces se rozšířil téměř po celé Evropě a dozníval i osmdesát let

⁴⁹ F. Fontette, c. d., s. 68

⁵⁰ P. Johnson, c. d., s. 297

⁵¹ F. Fontette, c. d., s. 69-70

⁵² P. Johnson, c. d., s. 395

po francouzské revoluci. Pouze v Rusku a v Rumunsku se Židům stejných práv nedostávalo ani po vlně revolucí, která Evropou prošla v polovině 19. století.

2. 4. *Počátky rasového antisemitismu*

Vedle náboženského antisemitismu (antijudaismus), který se v Evropě objevoval již po staletí, se koncem devatenáctého století začíná šířit rasově motivovaný antisemitismus, jenž později vyústí až do masivní genocidy během 2. světové války. Pro lepší orientaci v problematice rasového antisemitismu je příhodné si vymezit vznik a vývoj rasové teorie, která byla později aplikována kromě jiných etnik hlavně na Židy a která umožnila vznik této nové podoby protižidovských postojů. Dalším neopominutelným faktorem, jenž byl jednou z konstitutivních složek moderního rasismu a který stojí určitě za zmínku, je sociální darwinismus.⁵³ Když opomineme tyto nové názorové a myšlenkové proudy, ze kterých je zřejmé určité společenské napětí a touha po změně sociálních pořádků, je zde ještě další důležitý bod. Tím je skutečnost, že evropská a americká společnost procházela koncem devatenáctého století velkými hospodářskými změnami, během nichž měli být viníky vzniklých problémů Židé, kteří se opět stali obětí beránkem celé společnosti, pro kterou to byl nejjednodušší způsob, jak někoho obvinít.

2. 4. 1. *Vznik rasové teorie*

Co se týče pojmu rasa, který vznikl z arabského slova raš (hlava), je třeba si uvědomit, že každá lidská bytost přichází na svět jako člověk, který je vybaven pro svůj život určitými vlastnostmi, vlohami, dovednostmi a schopnostmi. Tyto dispozice jsou z velké části ovlivněny jednak jeho geny (genotyp) a pak také prostředím, ve kterém žije a které na něj působí (fenotyp). Na základě těchto rysů lze lidi rozlišovat podle nejrůznějších kritérií, jimiž mohou být fyzické vlastnosti (výška, barva očí a vlasů, tvar vlasů, barva pleti...), psychické vlastnosti (temperament, charakter), inteligence a schopnost přizpůsobit se na životní podmínky a mnoho dalších faktorů. Pakliže se zamyslíme nad tím, jak jsou si lidé vzájemně podobní v různých ohledech, můžeme dojít k závěru, že je i přes dílčí podobnosti každý člověk neopakovatelným originálem a plnohodnotným příslušníkem lidského rodu, který by měl mít stejná práva a svobody jako kdokoli jiný, přičemž vůbec nezáleží na tom, jestli je příslušníkem negroidní, mongoloidní nebo europoidní rasy (pojem rasa je zde používán v antropologickém kontextu jako klasifikační nástroj pro lepší orientaci; antropolog vymezuje typické znaky, které charakterizují určitou rasu).

⁵³ Zeev Sternhell, *L'Allemagne nazie et le génocide juif*, Paris, Gallimard/Le Seuil, 1985, s. 53-55

I přesto však sahají představy o nerovnosti základních ras hluboko do minulosti. Na obrátkách začínají nabírat naplno ve druhé polovině devatenáctého století, kdy byl položen základ moderního biologického rasismu.⁵⁴ Jedná se v něm o názory, které se zakládají na domněnce, že jsou si jednotliví příslušníci ras nerovni jak tělesně, tak i duševně a že na společenský pokrok má vliv rasový původ. Tyto rozdíly pak ovlivňují vlastnosti jednotlivců, kteří jsou na jejich základě příslušníky buďto vyšší rasy, předurčené k nadvládě, nebo nižší rasy, která je zpravidla méněcenná nebo nebezpečná. Tato ideologie ospravedlňuje kolonialismus nebo útlak některých etnik. Rovněž fyzická likvidace příslušníků některých ras může být jedním z rasistických nástrojů. Pokud je řeč o rasismu, nelze se domnívat, že jde o vědeckou disciplínu, ač se k tomu takto mnozí jeho teoretici stavěli, nýbrž jde o pseudovědecké úsudky a názory, které byly a bohužel ještě stále jsou pro společnost nebezpečné a představují dodnes velký problém. V souvislosti s antisemitismem se rasisté snažili o definici „židovské rasy“, kterou pak obviňovali z nejrůznějších problémů ve společnosti, jakými byly bída, nezaměstnanost, choroby, ale také například vina na porážce Německa v 1. světové válce. Avšak vymezení židovské rasy v podání rasistických domněnek nebylo jednoduché, neboť se rasističtí myslitelé střetávali s problémem, jak rozpoznat Žida od ostatních lidí, když zrovna nedržel v ruce menoru⁵⁵ či neměl na hlavě jarmulku.⁵⁶ Když vezmeme v úvahu výsledky vědecké práce tehdejších genetiků a morfologů, kteří se kromě jiných věcí zabývali také problémem „židovské rasy“, lze z toho vyvodit následující závěr. Žid žijící v určité nehomogenní společnosti má více společných vlastností s jiným než židovským příslušníkem této skupiny, než se Židem, který je členem jiného etnika. To znamená, že například francouzský Žid je svými vlastnostmi bližší Francouzi než řeckému Židovi. Z toho plyne, že je židovský lid z genetického i fyziologického hlediska heterogenní a není tedy možné jakkoliv rozlišovat Žida od nežida. O tom, že vymezit Židy podle rasové příslušnosti není možné, se přesvědčili i nacisté, když chtěli zbavit Židy občanských práv vydáním norimberských zákonů v roce 1935. Pro rozpoznání Žida se nakonec museli přiklonit k náboženskému kritériu, které umožnilo odhalit původ jedince.

V polovině devatenáctého století začala teorie moderního rasismu vymezovat také podružné rasy. Prvním, kdo užil pojmu židovská rasa, byl Ernest Renan, který v roce 1855 napsal: „*Jsem první, kdo rozpoznal, že semitská rasa představuje ve srovnání s rasou*

⁵⁴ F. Fontette, c. d., s. 74

⁵⁵ Židovský svícen

⁵⁶ Židovská pokrývka hlavy

indoevropskou nižší stupeň lidství.“⁵⁷ Za otce této teorie je však považován francouzský hrabě Joseph Arthur de Gobineau (1816-1882), jenž svými úvahami o dominantním postavení nordické rasy a o problému křížení ras ovlivnil značnou měrou rasistické myšlenky v následujícím období. V letech 1853-1855 vydal třídílný esej „*O nerovnosti lidských ras*“, v němž vysvětluje příčiny pádu a rozkladu civilizací a jednotlivých národů.⁵⁸ Domnívá se, že jediným opravdovým důvodem je míšení příslušníků jednoho národa s jinými rasově méněcennými jedinci. Gobineau říká: „*Myslím tedy, že slovo ‚degenerovaný‘ užito o národu, musí znamenat a znamenat, že tento národ nemá již vnitřní hodnotu, kterou choval kdysi, poněvadž již nemá ve svých žilách tutéž krev, jejíž hodnotu postupně proměnily sukcesivní příměsky; jinými slovy, že při téže jménu nezachoval nicméně tutéž rasu jako jeho zakladatelé; konečně, že člověk úpadkový, ten, jenž je označován slovem člověk degenerovaný, je z etnického stanoviska produktem jiným než hrdina dob velikých.*“⁵⁹ Kromě této teorie Gobineau rozšiřuje rasovou hierarchii o podružné rasy a vnímá rasu jako nezbytnou podmínku pro vznik a rozvoj jednotlivých kultur a států. Považuje ji za tvůrčí sílu dějin. Dějiny civilizací nejsou ničím jiným než míšením ras. Rozlišuje tři základní rasy. Tou první je černá rasa. Ta by měla mít omezenou inteligenci, měla by disponovat velkou silou, nestálostí citů a silnými vášněmi a vůlí. Další skupinou je podle Gobineaua žlutá rasa. Ta naopak postrádá fyzickou sílu a nachází zálibu v materiálních statcích. Je vhodná pro stavbu sociálních struktur, na jejichž vrcholu stojí bílá rasa. Tu definuje Gobineau následovně: *Rozmyslná energie, či lépe, energetická intelligence, smysl pro užitečné, ale v mnohem širším, vyšším, statečnějším, ideálnějším významu slova než u národů žlutých. Vytrvalost, jež si uvědomuje překážky a nakonec nalézá prostředky k jejich odstranění. Vedle větší moci tělesné i podivuhodný pud k řádu, chápanému ne již jako záruka klidu a míru, ale jako nevyhnutelný prostředek zachovy. Přitom výrazná záliba ve svobodě, i krajní. Výslovný odpor proti oné formalistní organizaci, kterou mají v oblibě Číňané, stejně jako proti povýšenému despotismu, jediné uzdě stačící udržet národy černé. Běloši se vyznačují obzvláštní láskou k životu. Zdá se, že dovedouce ho lépe užívat, přičítají mu více ceny a více ho šetří v sobě i v ostatních. Jejich krutost, když ji povolí, si je vědoma svých výstřelků, cit velmi problematický u černochů. Zároveň objevili i důvody, pro něž tento život, tak naplněný a tak jim drahý, obětují bez reptání. První z těchto pohmtek je čest, jež pod jmény bezmála*

⁵⁷ François de Fontette, *Sociologie de l'antisémitisme*, Paris. Presses universitaires de France, 1984, str. 9

⁵⁸ F. Fontette, c. d., s. 74 -75

⁵⁹ Václav Černý, *Rasismus - jeho základy a vývoj*. Olomouc. Votobia. 1995, s. 13-14
(citováno z Josephu Arthura de Gobineau. *Essai sur l'inégalité des races humaines*. Paris. éd. Firmin-Didot. s. 24)

podobnými zaujímala nesmírné místo mezi myšlenkami od začátku pokolení. Nepotřebuji dodávat, že toto slovo čest a civilizační ponětí, jež obsahuje, jsou stejně neznámé lidem žlutým a černým. Abych dokončil tento obraz, připojuji, že nesmírná superiorita bělochů v celé oblasti rozumové je provázena neméně význačnou inferioritou v pronikavosti počitků. Běloch je mnohem méně nadán než černoch a muž žlutý v oboru smyslném. Je proto méně zneklidňován a méně absorbován činností tělesnou, ačkoliv jeho tělesná stavba je pozoruhodně bytnější.“ Za nejdůležitější složku bílé populace považuje její podružnou nordickou dolichocefální rasu, která má podle Gobineaua nejlepší předpoklady pro ochranu lidstva před anarchií a pro vládu nad slabšími zranitelnějšími etniky.⁶⁰

Ve Francii toto dílo nezískalo příliš výrazné sympatie a nezaujalo společnost, která se hlásila k odkazu Velké revoluce, nesoucím se ve jménu rovnosti a svobody. Totéž se však již nedalo tvrdit o německém prostředí, které se ve druhé polovině devatenáctého století sjednotilo na nacionálních základech pod vedením pruského kancléře Otty von Bismarcka⁶¹ do jednotného státu. S Gobineauovou teorií sympatizovalo v nově vzniklém státě čím dál víc lidí a jeho ideje byly dále přejímány, považovány za pravdivé a využívány představiteli pozdějších rasových ideologií i přesto, že se sám autor distancuje od vědecké koncepce svého díla a považuje ho za svoji vlastní úvahu.⁶² Ve vztahu k Židům navíc nebyl nepřátelský. Považoval je za inteligentní národ, který zásobuje svět umělci, obchodníky a lékaři. Politici však v tomto díle spatřovali mravní posilu a jisté opodstatnění toho, co chtěli učinit a co učinili.

2. 4. 2. Rasový antisemitismus

Co se týče pozice Židů v tomto prostředí, existovaly zde antisemitské postoje zpočátku spíš ve skryté podobě. Hlásili se k němu i někteří intelektuálové, z nich například Karel Marx nebo Eugen Dühring, který Židy považoval za zhoubnou a nesnesitelnou rasu.⁶³ Poté ale projevy antisemitismu začínají pozbývat na své latenci. Koncem devatenáctého století se tak v Německu objevuje první organizace, která měla ve svém programu rasistické prvky. V té době se začala tisknout také první rasistická periodika, jejichž počet se až do

⁶⁰ V. Černý, c. d., s. 22-24 (citováno z Josepha Arthura de Gobineau, *Essai sur l'inégalité des races humaines*, s. 216-217)

⁶¹ O. von Bismarck (1815-1898), 1. říšský kancléř německého císařství, které sjednotil po vítězství nad Francií v roce 1871

⁶² François de Fontette, *Le racisme*, Paris, Presses universitaires de France, 1975, s. 46

⁶³ Tamtéž, s. 63

druhé světové války neustále zvyšoval. Jedním z takových časopisů bylo revue „Ostara“, jehož zakladatelem byl bývalý mnich Jorg Lanz. Ten chtěl zavést nový mnišský řád árijských hrdinů, který by byl předvojem „panské rasy“ v jejím boji proti „podlídem“. Od roku 1907 nechal tento „křesťan“ vlát hákový kříž na svém záměčku ve Wertensteinu. Další publikací s rasovou tematikou bylo dílo Arthura Dintera, kterým jeho autor dosáhl velkého úspěchu, když poukazuje na nebezpečí míšení germánské krve s krví podřadných národů a zejména Židů. K ortodoxním antisemitům již v době před 2. světovou válkou a během ní patřil také Julius Streicher, tvůrce silně antisemitského časopisu „Der Stürmer“. Jen pro představu lze uvést část jeho vizí a názorů. Streicher píše: *„Jediná soulož mezi Židem a árijkou stačí k pošpinění krve posledně jmenované. S tělní tekutinou se do ní dostane také cizí duše. Už nikdy nebude moci porodit árijské děti, i když by byl jejich otcem jedinec germánského původu. Tyto děti by byly hybridními nositeli dvou duší najednou.“*⁶⁴ Vedle nejružnějších tiskovin, namířených proti Židům, začíná v téže době německá společnost sympatizovat také se sociálním darwinismem, který byl odvozován od Darwinovy evoluční teorie o přírodním výběru a o vývoji druhů.

Toto učení spočívá v tom, že se přírodní zákony aplikují na lidskou společnost. Stejně tak jako v přírodě by se i ve společnosti měli prosadit silní a zdraví jedinci na úkor slabých či nemocných lidí. Ačkoliv se tato teorie může zdát jakkoliv zvrácená a absurdní, nakonec došlo k pokusu o její skutečné provedení. Jejím zakladatelem byl britský sociolog a filosof Herbert Spencer (1820-1903), který se snažil přenést přírodní zákony o přirozené selekci na společenskou strukturu. Společnost podle něho podléhá stejným zákonům jako přírodní organismy. Je v ní přítomen věčný boj o nadvládu a přežití, z nějž vzejde vítězně ten silnější. Zde již přestávají být myšlenky Charlese Darwina (1809-1882) v přejaté Spencerově podobě vědeckou teorií, nýbrž se staly filosofií a pro někoho dokonce náboženstvím. Tyto revoluční myšlenky ovlivnily intelektuální sféru konce devatenáctého století a byly hnací silou nacionalistických a imperiálních snah v nejružnější podobě. Jejich společným znakem byla averze vůči demokracii, agresivita a násilí. Zavrhlly přesvědčení, že je činnost člověka řízena jeho rozumovou volbou, a s ním i ideály francouzské revoluce. Vzniká tedy nové názorové prostředí, v němž se objevují i nové vědecké či pseudovědecké disciplíny. Jednou z nich je *antroposociologie*, která je spojením sociálního darwinismu a rasismu. Jejím zakladatelem byl Francouz George Vacher de Lapouge. Ten vycházel z názoru, že i když se

⁶⁴ F. Fontette, c. d., s. 85-86

jedná o dva různé na sobě nezávislé proudy, lze v nich nalézt společný prvek. Je jím nová vize společnosti a nové pojetí vztahů mezi lidmi. Používá „vědecké“ metody, kdy vybírá hrobky a měří lebky pochovaných proto, aby dokázal nadřazenost árijské dolichocefální (dlouholebý) rasy, nad brachycefální (krátkolebou) slovanskou, keltskou a semitskou rasou. Chce vědět, kdo je kandidátem vítězství v boji o přežití, zda jsou to árijci nebo Židé, neboť v bitvě o světovládu je jediným konkurentem árijců Žid. Dalším představitelem byl kromě Francouzů Drumonta, Le Bona, Vachera de Lapouge také Houston Steward Chamberlain (1855-1927), jehož práce a úvahy se velice dobře prosadily a zanechaly značný ohlas u antisemitské a nacionálně smýšlející evropské společnosti.⁶⁵ Tento ideolog a spisovatel pokračoval v rasistických myšlenkách ve stejném duchu jako Gobineau s tím rozdílem, že byl antisemitou, který věřil v možnost rasové obrody a v návrat již zašlé slávy a krve germánské rasy. Byl původem Angličan a v roce 1916 se stal naturalizovaným příslušníkem německého národa. Ve svém díle *„Základy devatenáctého století“* z roku 1899 sloučil rasovou teorii se silicím antisemitismem. Jeho záměrem bylo „očistění evropské kultury od židovských vlivů a její uzdravení pomocí germánské rasy.“ Ve svém díle píše, že *„existence Židů je hřích a zločin proti svatým zákonům života.“*⁶⁶ Jeho teorie byla později převzata nacisty a sloužila jim jako ospravedlňující faktor jejich běsnění a též jako jeden z hlavních pilířů říšské ideologie. V roce 1923 se setkal osobně s Adolfem Hitlerem, který se zúčastnil i jeho pohřbu, což může napovídat o vlivu Chamberlainovy ideologie na nacistický program.

Kromě Německa probíhaly protižidovské akce a existovaly antisemitské nálady i na jiných místech Evropy. Konec devatenáctého století přináší po delší době již několikátou vlnu antisemitismu také do Francie, kde byli Židé až do tak zvané „Dreyfusovy aféry“⁶⁷ v relativním bezpečí a mohli klidně žít. Co je „Dreyfusova aféra“ a kdo byl Alfred Dreyfus? Jednalo se o kapitána francouzské armády. Byl židovského původu a pocházel z Alsaska, které leží na východní hranici s Německem. Poté, co v letech 1870-1871 došlo k válce mezi Pruskem a Francií o průmyslové oblasti Alsaska a Lotrinska, o které nakonec Francie přišla, byl Dreyfus obviněn z úniku informací z generálního štábu na protivníkovu stranu. Jeho původ a fakt, že pocházel z poněmčeného pohraničí, byly dostatečně pádnými argumenty pro ty, kdo ho obvinili. Byl odsouzen k trestu smrti, což vyvolalo nadšení všech tehdejších antisemitů. Propukly protižidovské akce a pogromy. Za Dreyfuse se však postavila skupina významných osobností, která se snažila o jeho osvobození a očistění jeho jména. V jejím čele

⁶⁵ Z. Sternhell, c. d., s. 53-72

⁶⁶ F. Fontette, c. d., s. 75

⁶⁷ F. Fontette, c. d., s. 79-80

stál spisovatel Emile Zola, který se o celé události zmiňuje ve svém díle „Žaluji“. Dreyfusův trest byl poté snížen na 20 let a potom byl Dreyfus definitivně osvobozen a propuštěn.⁶⁸

Přestože ve Francii antisemitismus s rasistickým podtextem naštěstí nikdy nedosáhl takové dimenze, jaké nabyl v Německu, nelze si nevšimnout alespoň dvou autorů, v jejichž ideologii se setkáváme s evidentními sklony k rasismu. Vedle francouzského psychologa Gustava Le Bona, jenž popsal Židy ve svém díle „*Psychologické zákony lidského vývoje*“ jako národ bez významu pro společnost, který nedal světu ani umění, ani vědu, ani průmysl, a vůbec nic, na čem by se dala vybudovat nová civilizace, se objevuje postava Edouarda Drumonta.⁶⁹ Ten vydal v roce 1886 dílo „*Židovská Francie*“, které kromě toho, že vyjadřovalo jeho antisemitská a rasová přesvědčení, šlo velice dobře na odbyt a vzbudilo velký zájem ze strany čtenářů. Autor se v díle zmiňuje o tom, že boj mezi árijci a Semity sahá hluboko do historie, během níž Semité neustále snili o zotročení árijců. Obě tyto rasy byly určeny k neustálým vzájemným střetům. Žida Drumont popisuje jako chamtivého intrikujícího obchodníka, který nevidí nic, než pozemské statky, zatímco árijce popisuje jako čestného hrdinu, který je důvěřivý až k naivitě a který se zabývá vyšším posláním, jakožto syn nebes. Tento vztah mezi oběma etniky nemůže skončit jinak než válkou, v níž bude vítězství jednoho znamenat zničení druhého. Semitům autor přiděluje určité fyzické vlastnosti. „*Hlavní znaky, podle kterých můžeme rozpoznat Žida, jsou ohnutý nos, jiskřivé oči, křivé zuby, vyčnívající uši, hranaté nehty, ploché nohy, kulatá kolena, vykloubený kotník a měkká ruka, rozpouštějící se pokrytectvím a zrádčovstvím. Má také dost často jednu ruku kratší*“.⁷⁰ Drumont ve svém učení skloubil tak jako výše uvedení autoři sociální darwinismus s rasistickými idejemi. Tuto syntézu dvou teorií pak aplikoval na židovskou část francouzského obyvatelstva.

Také v Čechách ještě za dob tehdejšího Rakousko-Uherska se nechali antisemité slyšet. Jednalo se hlavně o příslušníky nacionalistické strany Mladočechů, která chápala Židy jako rozvraceče řádu a demokracie. Po volbách v roce 1897, kdy bylo poprvé voleno všeobecným hlasovacím právem, se spolu s Mladočechy dostala do koalice proti sociální demokracii křesťansko-sociální strana, která se netajila svým silně protižidovským postojem. Židé byli osočováni z toho, že se snaží o poněmčování českého národa. Následkem byl

⁶⁸ Bernd Martin-Ernst Schulin, *Židovská menšina v dějinách*. Olomouc, Votobia, 1997, s. 214 – 229; též P. Johnson, c. d., s. 368-373

⁶⁹ Edouard Drumont (1844 -1917), spisovatel, zakladatel radikálního antisemitismu ve Francii

⁷⁰ F. Fontette, c. d., s. 78

částečný bojkot Židů jak na poli ekonomickém, tak ve společnosti.⁷¹ Když došlo koncem 19. století k sebevraždě mladé dívky na Kolínsku, první slova obžaloby padala na hlavu Židů. Stejně tak tomu bylo i v případě Leopolda Hilsnera, který měl podle svých žalobců vykošerovat v obci Polná na Českomoravské vrchovině mladou dívku Anežku Hružovou za účelem rituální vraždy. Za svůj čin byl odsouzen, aniž by existovaly přímé důkazy o jeho vině. Tato událost z roku 1899 je známá v mezinárodním měřítku pod pojmem hilsneriáda.⁷²

K dalším událostem s antisemitským podtextem, ke které došlo rovněž na přelomu 19. a 20. století, patří vydání pamfletu „Protokoly sionských mudrců“.⁷³ Text byl napsán v Paříži neznámým padělatelem. Celé dílo se zakládá na domněnce, že se významní Židé tajně sešli ve staré synagoze za účelem spiknutí a rozvrácení křesťanství a světového řádu. Jejich cílem byla údajně nadvláda nad celým světem. Tento plagiát je napodobeninou pamfletů proti Napoleonovi III., ve kterých se jedná o dialog Machiavelliho s Montesquiueuem. Jejich autorem byl Maurice Joly. V Protokolech sionských mudrců šlo o vykonstruovanou představu, která se šířila velice rychle na západě, kde byla dosti populární. Práce byla překládána do několika světových jazyků a jen v Německu bylo prodáno okolo 120 tisíc exemplářů ročně. Podpořila silící antisemitské tendence, které měly v té době silnou podporu jak ve společnosti obyčejných lidí, tak i v intelektuálních kruzích. Přesvědčení o různosti ras se stalo součástí jakéhosi společenského bontonu stejně jako vědomí toho, že je ten který jedinec příslušníkem slovanské, árijské nebo jiné rasy. Těmto trendům značně napomáhal tehdejší tisk, v němž nebyla nouze o různé rasistické články a o lživé teorie.

Pro úplnost je nutné zmínit se také o pojmu rasový antisemitismus, který vznikl až kolem roku 1880, kdy ho poprvé užil Němec Wilhelm Marr.⁷⁴ Jeho různé formy však existují již dávno před tímto datem. Je spojován se založením prvního antisemitského spolku v Německu. Nejedná se již pouze o formu náboženské, kulturní či hospodářské nesnášenlivosti, ale objevuje se zde nový typ antisemitismu s rasovým podtextem. Ten je stále, tak jako jeho předchozí podoby, namířen proti semitským národům a zejména proti Židům. To dává svými nástroji dost důrazně na vědomí. Jednalo se o pamflety jeho představitelů nebo tisk a programy některých politických stran. Jeho projevy jsou následující. Vedle nejrozumnějších omezení a zákazů jsou dalšími formami například opovrhování způsobem

⁷¹ Seminář „*Jak vyučovat o holocaustu*“, z přednášky Michala Frankla na téma „Moderní antisemitismus“ ze dne 26.3.2004

⁷² B. Martin, c. d., s. 206 – 208

⁷³ P. Johnson, c. d., s. 437 – 439

⁷⁴ F. Fontette, c. d., s. 3

života Židů, právní diskriminace a již vícekrát zmíněné pogromy. Vrcholnou podobou tohoto myšlenkového proudu a hnutí je genocida židovského etnika, o které bude řeč v další části. Antisemitismus jako takový je tedy třeba vnitřně rozlišovat, neboť se v této době již nejednalo pouze o jev s náboženskou a sociální podstatou, ale obsahuje rasový motiv. Žid se tak s definitivní platností ocitl v podřízené pozici, odkud neměl na určitých místech Evropy úniku. Od druhé poloviny devatenáctého století tak ztratil antisemitismus svou dosavadní tvář a stal se součástí velké rasistické politiky, která zejména v Německu našla ideální podmínky a prostředí k tomu, aby mohly být její ač zcestné úvahy a názory uskutečněny a aplikovány ve společnosti.

3. *Antisemitismus a nacismus*

Proč bylo právě Německo národem, jehož příslušníci z velké části podporovali či alespoň tolerovali masové zabíjení Židů a jiných etnik? Jakou ideologii zastávali nacističtí představitelé? Kdo se postaral o realizaci plánu na zničení Židů? Proč byli zrovna Židé terčem křivd spáchaných nacisty? Jak fungoval vražedný mechanismus, na jehož následky navždy utichlo 6 milionů lidí v koncentračních táborech, ghettech, věznicích, vyhlazovacích táborech a dalších místech, určených k systematickým vraždám? Proč se okolní státy spíš stranily toho, co se dělo v Hitlerově Německu a včas nezareagovaly? Kolik nevinných lidí přišlo o život a co bylo příčinou jejich zabíjení? Tyto a ještě mnoho dalších otázek si již po dlouhou dobu kladou nejen historikové, ale i obyčejní lidé, kteří buďto přežili a prošli vražedným soukolím nacistické III. říše, nebo jednoduše mají zájem o tuto tematiku. Odpovědět však není ani po více jak šedesáti letech jednoduché proto, že společnost nechce odkrývat své vlastní rány, které jí toto období způsobilo a poukázalo na její vlastní zranitelnost a slabost čelit nepravostem a zločinům. Snaží se tak svým způsobem vyhnout tomu, co o ní události druhé světové války vypovídají. V každém případě je téma holocaustu v nacistickém režimu dodnes otevřeným problémem, který pramení z neochoty připustit si například to, jaké byly zdroje a důvody holocaustu stejně tak jako jeho následky a průběh.

Můžeme si klást otázky typu co by se stalo, kdyby se tehdejší světové mocnosti orientovaly jiným směrem, než kterým se ubírala Chamberlainova politika s cílem udržet mír za každou cenu. Jak by se rozrůstala německá sféra vlivu poté, co by museli nacisté čelit československé armádě v roce 1938?⁷⁵ Kolik lidských životů by se zachránilo, kdyby se představitelé demokratických států v roce 1938 dohodli ve francouzském Evianu⁷⁶ o židovské emigrační politice? Jak by se Německo mohlo stát vojenskou velmocí, kdyby byly dodrženy válečné reparace a sankce, na kterých se vítězné země z první světové války shodly v roce 1919 v Paříži? Pakliže by se tyto hypotézy naplnily, zřejmě by nacismus nikdy nedosáhl takové míry a nestal by se režimem, jenž v době svého největšího rozkvětu ovládal kromě SSSR a Velké Británie téměř celou Evropu. Skutečnost ale byla jiná a léta 1933-1945 tak vešla do dějin jako nejčernější období lidstva nejen ve smyslu válečných hrůz, ale i proto, jak se dokázali jedni chovat ke druhým a jakým způsobem bylo s Židy a dalšími, nacistickému režimu nepohodlnými lidmi, zacházeno.

⁷⁵ Ludvík Svoboda, *Z Buzuluku do Prahy*, Praha, Mladá fronta, 1985, s. 15-17

⁷⁶ Georges Bensoussan, *Histoire de la Shoah*, Paris, Presses universitaires de France, 1996

3. 1. *Zárodky a vznik nacistického hnutí*

Nejdůležitější postavou, jež byla neopominutelným a nezbytným článkem celého nacistického hnutí a která stála u zrodu a aplikace nacistické ideologie ve společnosti, byl rodák z rakouského Branau Adolf Hitler (1889-1945).⁷⁷

1. Adolf Hitler při jednom ze svých mnoha projevů

Jeho dospívání bylo poznamenáno pobytem v mnohonárodnostní Vídni, kam se po smrti rodičů uchýlil a po nezdařeném pokusu o studium na Akademii výtvarných umění se tam živil prodejem drobných maleb a jako malíř pokojů. Vídeňské prostředí, ve kterém žilo vedle Rakušanů, Němců, Čechů, Maďarů, Slováků a jiných etnik také velké množství Židů, na Hitlera hluboce zapůsobilo a bylo podstatou vzniku jeho nenávisti především vůči Židům. Velkoněmecký nacionalismus zde narážel na projevy mezinárodního socialismu, které Hitler považoval za židovskou snahu o potlačení národní německé identity. V té době byl navíc starostou hlavního města Rakouska silný antisemita Karl Lueger,⁷⁸ jehož protizidovská politika Hitlerovi velice imponovala. V roce 1913 se Hitler přestěhoval do Mnichova. Zde se na počátku 1. světové války dobrovolně přihlásil do německé armády, v jejíchž řadách

⁷⁷ Jiří Hájek, *Hitlerův Mein Kampf*, Liberec, Dialog, 1993, s. 9-11;
též G. Jofer, *Objectif extermination*, Bruxelles, Éd. Labor, 1994

⁷⁸ B. Martin, c. d., s. 198

Karl Lueger (1844-1910), Rakušan, vůdce Křesťansko-sociální strany, hlasatel extrémního antisemitismu, od roku 1895 vykonával funkci starosty Vídně.

bojoval v Belgii. V roce 1918 po plynovém útoku dočasně oslepl a byl ošetřován v lazaretu, kde se také dozvěděl o listopadové kapitulaci Německa. Z té potom vytrvale vinil Židy, které považoval za zrádce, mařící snahy německých vojáků na frontě, a za hlavní příčinu porážky. Válku podle něj neprohráli vojáci, ale levicová politická strana, která vojsku zasadila ránu dýkou do zad. Podle Hitlera šlo o pokus židovstva o celosvětové převzetí moci. Převrat a revoluci v Rusku, která podnítila nepokoje i v Německu, chápal Hitler jako součást takových snah o světovládu. Fakt, že se mezi představiteli komunistického hnutí objevovali Židé, u Hitlera vzbudil nutnost nesmiřitelného boje proti „židobolševikům“.⁷⁹

Po válce panovala v Německu neklidná atmosféra, plná politického chaosu, v níž byl přáním obyčejných lidí hlavně mír, a nikoliv pokusy o nadvládu nad jinými zeměmi. V tomto prostředí docházelo k různým pučům a snahám o převzetí moci do rukou silicích pravicových či levicových hnutí. Jednou z takových skupin byli revoluční socialisté, proti kterým musela zasáhnout vláda. K těmto účelům byly zřízeny vojenské jednotky v čele s generálem Groenerem, které měly zajistit pořádek ve státě. Do jejich řad vstoupil i Hitler jakožto armádou placený osvětový pracovník. Členství v této organizaci napomohlo k radikalizaci jeho názorů, o čemž svědčí zpráva, kterou Hitler napsal v září roku 1919 svému nadřízenému důstojníkovi Karlu Mayerovi.

„Jestliže se nebezpečí, které dnes představuje židovstvo pro náš národ, projevuje v nepopíratelném odporu velké části našeho národa, pak většinou nelze hledat příčinu tohoto odporu v jasném rozpoznání vědomě nebo nevědomě plánovitého, zloúbojného působení Židů jako celku na náš národ, nýbrž (tento odpor) vzniká většinou prostřednictvím osobního styku pod dojmem, který zanechává Žid jako jednotlivce a který je téměř vždy nepříznivý. Tím získává antisemitismus příliš lehce charakter pouhého emocionálního vjemu (v originálu: Gefühlerscheinung). Ale to není správné. Antisemitismus jako politické hnutí nesmí a nemůže být určován momenty pocitů, nýbrž pochopením faktů. Fakta jsou ale následující:

Především je židovství bez pochyby rasou a nikoliv náboženským společenstvím. A Žid sám se nikdy neoznačuje za židovského Němce, židovského Poláka nebo třeba židovského Američana, nýbrž vždy za německého, polského či amerického Žida. Ještě nikdy žádný Žid nepřejal od cizích národů, v jejichž středu žil, o moc víc než jen jazyk. A tak málo, jako se Němec, který je ve Francii nucen používat francouzský jazyk, v Itálii italský, v Číně čínský, stává Francouzem, Italem nebo Číňanem, tak málo lze Žida, který prostě jen žije mezi námi a je tak domcen používat německý jazyk, proto nazývat Němcem. Navíc mojžišská víra sama nemůže být, ať je její význam pro zachování této rasy jak chce velký, výlučně směrodatná pro otázku, zda je někdo Žid či Nežid. Sotva existuje rasa, jejíž příslušníci by bez výjimky vyznávali jediné určité náboženství. Tisíciletým incestem, páchaným často v nejužším okruhu, si obecně Žid uchoval svou rasu a její zvláštní rysy ostřeji, než mnohé z národů, mezi nimiž žije. A výsledkem toho je, že mezi námi žije neněmecká cizí rasa, která není ochotná a schopná obětovat svou rasovou osobitost, potlačit své vlastní citění, myšlení a snažení a která přesto má politicky všechna práva jako my sami. Pohybuje-li se citění Žida v čistě materiální oblasti, pak jeho

⁷⁹ Otomar Krejča, Předpoklady holocaustu, in: Téma: Holocaust, Praha, Tauris, 2000, s. 6

myšlení a snažení o to víc. Tanec kolem zlatého telete se stává nemilosrdným bojem o všechny ty statky, které podle našeho vnitřního pocitu nejsou ty nejvyšší a nepatří k těm, o které bychom měli na této zemi nejvíce usilovat. Hodnota jednotlivce už není určována jeho charakterem, významem jeho činnosti pro celek, nýbrž výlučně velikostí jeho majetku, jeho penězi. Velikost národa už nemá být měřena sumou jeho mravních a duchovních sil, nýbrž pouze bohatstvím jeho materiálních statků. Z tohoto citění vyplývá ono myšlení a usilování o peníze a moc, která je chrání, činící Žida bezohledným ve výběru prostředků, nemilosrdným v jejich použití k tomuto účelu. Skuhrá v autokraticky řízeném státu o přízeň "majestátu" vládce a jako pijavice ji zneužívá na jeho národech. Usiluje v demokracii o přízeň masy, plazí se před "majestátem lidu" a přitom zná jen majestát peněz. Ničí charakter vládce patolizalským pochlebováním, národní hrdost, sílu národa posměchem a nestydatou výchovou k neřestí. Jeho prostředkem k boji je ono veřejné mínění, které není vyjadřováno prostřednictvím tisku, ale které je jím vedeno a falšováno. Jeho moc je mocí peněz, které se lopotí ve formě úroku v jeho rukách - a nekonečně se množí a národům tak vmucují ono nejnebezpečnější jeho, že kvůli jeho počátečnímu zlatavému třpytu mohou jen velmi těžce rozpoznat pozdější smutné následky. Vše, co člověka vede k tomu, aby usiloval o vyšší hodnoty, ať už náboženství, socialismus, demokracii, to vše je mu jen prostředkem k uspokojení touhy po penězích a po moci. Jeho působení se ve svém důsledku stává rasovou tuberkulózou národů. A z toho vyplývá následující: antisemitismus z čistě pocitových důvodů se nakonec projeví ve formě pogromů. Antisemitismus rozumu však musí vést k plánovitému zákonnému potření a odstranění výsad Žida, které má na rozdíl od ostatních mezi námi žijících cizinců (cizinecké zákonodárství). Jeho posledním cílem však musí být nezvratně naprosté odstranění Židů. Oběho je však schopná pouze vláda národní síly a nikoliv vláda národní bezmoci. Republika v Německu vděčí svému zrození nikoliv jednotné národní vůli našeho lidu, nýbrž chytrému zužitkování řady okolností, které se projevovaly hlubokou všeobecnou nespokojeností. Tyto okolnosti však nebyly odvislé od státního uspořádání a jsou platné. Dokonce ještě víc než dříve. A tak přece jen velká část našeho národa poznává, že nikoliv pozměněná státní forma jako taková může změnit a zlepšit naši situaci, nýbrž pouze znovuzrození mravních a duchovních sil našeho národa. A toto znovuzrození nemůže být podníceno státním vedením nezodpovědných majorit pod vlivem jistých stranických dogmat, nezodpovědného tisku, frázemi a hesly mezinárodního ražení, nýbrž bezohledným nasazením národnostně smýšlejících vůdcích osobností s vnitřním pocitem zodpovědnosti. Tato skutečnost však bere republice vnitřní podporu v první řadě tak potřebných duchovních sil národa. A tak jsou dnešní vůdci státu nuceni hledat podporu u těch, kteří výhradně využívali a využívají nového uspořádání poměrů v Německu a kteří přece z tohoto důvodu byli i hnací silou revoluce, Židů. Bez ohledu na nebezpečí židovstva, které jistě rozpoznali i dnešní vůdcové (dokladem toho jsou různé výroky toho času vedoucích osobností), jsou nuceni přijímat podporu, kterou jim kvůli vlastnímu prospěchu Židé ochotně poskytují, a tím jim prokazovat i protislužby. A tato protislužba nespočívá pouze v každé možné podpoře židovstva vůbec, nýbrž především v tom, že brání podvedenému národu bojovat proti těm, kteří jej podvedli, a podkopává antisemitské hnutí.

*S veškerou úctou Adolf Hitler*⁸⁰

⁸⁰ www.holocaust.cz [server online], [cit. 22-07-2003]. Dostupné z URL<<http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/antisemitism/nazi/hitler19190916>>; též Miloš Pojar a jiní, Stín šoa nad Evropou, Praha. Židovské muzeum Praha. 2001, s. 291-293

Po potlačení radikální socialistické strany, která nesla název *Nezávislí socialisté*, a po odstranění předáků komunistické strany proběhly 19. 1. 1919 volby do generálního shromáždění, v nichž zvítězila výmarská koalice sestavená ze sociálních demokratů, demokratů a *Centra*, jehož jádro tvořili křesťané, a byla přijata nová ústava. Posléze se tyto parlamentní strany dostaly do menšinového postavení, když se začaly formovat stále pevnější a populárnější pravicové nacionální svazky, ze kterých se zrodil počátkem 20. let nový politický směr. Byl jím národní socialismus. Stoupenci antisemitismu a nacionalisté se začali koncentrovat v Bavorsku, kde se postupně rozvíjela myšlenka o svržení režimu. Vládnoucí vrstva, která se zasadila o vznik republiky, se tak musela bránit různým pokusům o její ohrožení. Takto čelí dne 17. 3. 1920 snahám armádního generála von Luttwitze, který se pokusil o ustavení vojenské diktatury. Tento puč, který je znám jako Kappův puč, neboť jeho hlavním organizátorem byl Wolfgang Kapp, neuspěl, avšak výmarská republika v čele s prezidentem Ebertem a její další představitelé nedokázali najít způsob, jakým by podobným pokusům a hnutím čelili.⁸¹

V srpnu roku 1919 vstoupil Adolf Hitler do Německé dělnické strany, která měla sídlo v Mnichově. Skládala se z frustrovaných a zklamaných vojáků a z nedoceněných intelektuálů. V těchto kruzích se mluvilo o tom, že válka není ukončená a že boj povede ke sjednocení velkého Německa, ve kterém budou díky nacistickým koncepcím sjednocené všechny společenské vrstvy. Ještě v roce 1919 se strana přejmenovala na Národní socialistickou německou dělnickou stranu (NSDAP), v níž Hitler zaujal krátce po svém vstupu do tohoto hnutí významné postavení hlavního řečníka a v roce 1921 již byl stranickým předsedou s neomezenou pravomocí. Dne 24. února roku 1920 zveřejnila strana svůj program, který se skládal z 25 bodů. Nacisté se v něm snažili mimo jiné i o omezení občanských práv Židů, o vytvoření velkého Německa a o přidělení nových území říši za účelem obživy a možnosti usídlení německého obyvatelstva. Tento program byl pro německé občany dosti líbivý, neboť byl koncipován v duchu nacionální politiky, která kladla na první místo blaho národa a jeho příslušníků. V programu je tak navrženo druhořadé postavení pro Židy, kteří mohli být kdykoliv vypovězeni. Zároveň se stavěl proti příslušníkům jiných národností než německé a počítal pro ně s různými omezeními. Takto měl opustit říši každý, kdo se do Německa přistěhoval po 2. srpnu 1914. V této době Hitler podporoval vybudování jednotek vojenského rázu a snažil se o co nejúčinnější formu propagandy. Organizuje různé násilné akce, které jsou dostatečně zabezpečeny díky polovojenskému charakteru jeho strany.

⁸¹ Jacques Droz, *Histoire de l'Allemagne*, Paris, Presses universitaires de France. 1948

Moment pro převzetí moci nastal v listopadu roku 1923, kdy trpěla země silnou inflací a zmítala se v dlouhodobé ekonomické krizi, která byla způsobena jejím zadlužením, přehnaným utrácením výmarské vlády a válečnými reparacemi. Hitler se za této situace pokusil o puč a o převzetí moci nacistickou stranou. V tom mu pomáhal generál Ludendorff, který stál během první světové války v čele německé armády po boku vrchního armádního velitele Hindenburga a společně s ním postavil na nohy válečný plán. Jeho zkušeností se tedy Hitler snažil využít při pokusu o unifikaci nacionálně socialistického Německa. Puč byl nakonec včas odhalen a potlačen bavorskou vládou a Hitler s Ludendorffem byli zatčeni. Hitler dostal pětiletý trest odnětí svobody, který mu byl později zkrácen za dobré chování. Za svého pobytu ve velmi mírné věznici v Landsbergu⁸² položil základní stavební kámen k ideologii nacistické strany ve svém hlavním díle „*Mein Kampf*“ (Můj boj), jehož první část napsal v roce 1924 a druhou v roce 1925. Tato kniha, se kterou Hitlerovi při jejím sepisování asistoval Rudolf Hess, byla Hitlerovou vlastní biografií a zároveň programovým pojednáním. Měla se stát biblí německého národněsocialistického státu. Do oběhu se jí dostalo do konce války téměř deset milionů exemplářů, čímž měla být zajištěna co možná nejdokonalejší indoktrinace občanů německého státu.

⁸² J. Droz

3. 2. *Nacistická ideologie*

Co umožnilo Hitlerův nástup k totalitní moci a jaký byl důvod toho, že se jeho přesvědčení o rasové nadřazenosti Němců a o teritoriálních potřebách národa stalo masově sdílenou představou? Podstatou a oporou nacistického režimu byla vláda, zakládající se na represivních principech, vláda teroru, odvolávající se na nesmyslnou ideologii, a velice sugestivní a důrazná propaganda. Její pomocí si dokázala NSDAP získat přízeň více než třetiny Němců ještě před tím, než nastalo období její totální diktatury. K moci se ale dostali nacisté nejen díky lživým, avšak libivým názorům a domněnkám. K vládě nad celým Německem jim do značné míry pomohla rovněž ekonomická a sociální situace, která v zemi panovala v době, kdy sílil vliv nacionálněsocialistických uskupení, neboť jestliže se ekonomická a politická situace stabilizovala a uklidnila ve druhé polovině dvacátých let a došlo ke snížení vlivu nacismu, rok 1929 a s ním spjatá krize světového hospodářství, která velice tíživě dolehla na Německo v podobě snížení životní úrovně a zvýšení nezaměstnanosti, umožnil nárůst vlivu extrémních hnutí, orientovaných ať levicově nebo pravicově. Můžeme se domnívat, že pokud by k problémům a krachu na světovém trhu nedošlo, nacismus by se prosazoval se svou ideologií o dost složitěji, než jak tomu bylo v případě politicko-ekonomické krize. Avšak důležitost ideologie pro režim nelze nikterak snižovat a banalizovat.⁸³

Její kořeny lze hledat v evropském rasismu a v moderním antisemitismu druhé poloviny a konce 19. století. Je spojena s pseudovědeckou teorií o rasových rozdílech, jejíž popularita po prohrané válce výrazně rostla a rasový výzkum, vedený sociálním antropologem Hansem Güntherem, hlásajícím biologickou nadřazenost „nordické rasy“, nacházel společenskou podporu.⁸⁴ Hitler pak našel v jeho spisech inspiraci pro svou zhoubnou teorii. Praktikování ideologie tak bylo podle nacistických špiček opodstatněné a vědecky podložené. Její další důležitou součástí byla pozměněná Darwinova evoluční teorie (sociální darwinismus), podle níž probíhá mezi národy neustálý boj na život a na smrt. V tomto boji mělo Německo zvítězit a podrobit si poražené národy. Měla vzniknout velká národní pospolitost a v té se měly nerušeně rozvíjet tvůrčí vlastnosti jejích členů.

⁸³ Jakub Grygar, Porozumět nepochopitelnému – k ideovým zdrojům holocaustu, in: Stín šoa nad Evropou. Praha, Židovské muzeum Praha, 2001, s. 8-20

⁸⁴ O. Krejča, c. d., s. 6

Podle Hitlera je stát pouze nástrojem pro založení silného národa vyvolených a silných jedinců. Stěžejním bodem nacistických úvah se tedy stala představa o nadřazenosti Němců a jejich nordické rasy nad jinými méněcennými rasami, které byly v očích nacistů podle své společenské důležitosti ještě různě rozvrstveny. Arijská rasa byla podle nich tvůrčí a stála u zrodu kulturního bohatství a u všech historicky důležitých událostí. Na posledním a úplně nejnižším místě pak na žebříčku lidských ras stáli Židé, kteří byli považováni, jakožto neschopní vytvořit vlastní kulturu, za parazity na jiných národech. Kromě toho, že jim byla přisuzována vina na porážce v první světové válce, byli také viněni ze spiknutí a pokusů o neomezenou moc v celém světě. Součástí tohoto údajného komplotu (viz Protokoly sionských mudrců) byla revoluce v Rusku, která se měla rozšířit i do Německa.⁸⁵ Jejím výsledkem bylo zotročení ruského lidu Židy. Rovněž z problémů spjatých s existencí výmarské republiky jako demokratického útvaru, který však nefungoval tak, jak by měl, byli v první řadě obviňováni Židé.⁸⁶ Antisemitismus byl tedy neopominutelnou složkou nacistických úvah a záměrů o nastolení světovlády a příslušníci židovského národa neměli žádné místo v politice, jejímž cílem bylo ozdravení německé společnosti od jakýchkoliv parazitů a příživníků. Hitler se již v době, kdy vznikalo jeho stěžejní dílo, intenzivně zabýval v rámci přesvědčení o nadřazenosti německého národa tím, jak by bylo možné rozšířit životní prostor (*Lebensraum*) pro jeho příslušníky a jak by šlo odstranit Židy z řad árijců, přičemž měla expanze Velkoněmecké říše směřovat na východ (*Drang nach Osten*).⁸⁷

Nacistická ideologie byla šířena představiteli NSDAP již od dob svého vzniku. K tomu účelu jim sloužily stranické sjezdy a veřejná vystoupení, během nichž se snažili o zmanipulování řadových občanů proto, aby si zajistili co největší zisk volebních hlasů pro pozdější přístup k moci. Cílovou skupinou tak byli hlavně dělníci, kterým slibovali lepší pracovní a životní podmínky. V roce 1921 došlo k založení polovojenské formace SA,⁸⁸ která měla za úkol v rámci politického boje, vedeného NSDAP, zastrašovat a násilně terorizovat odpůrce nacistického hnutí, tedy hlavně politické nepřátele, z nich především komunisty. Do jejich řad byli nabíráni často mladí chladnokrevní surovci, kterým násilné činy nepůsobily problémy a nevzbuzovaly v nich žádné výčitky.⁸⁹

⁸⁵ Michal Frankl, www.holocaust.cz [server online], [cit. 22-07-2003]. Dostupné z URL<<http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general1>>, též P. Johnson, c. d., s. 452-454

⁸⁶ B. Martin, s. 251-257

⁸⁷ O. Krejča, c. d., s. 7

⁸⁸ Sturmabteilung, úderný oddíl – Polovojenská organizace NSDAP

⁸⁹ B. Martin, c. d., s. 278

Bezpochyby nejdůležitějším článkem této ideologie však bylo dílo „*Mein Kampf*“, v němž sděluje Hitler svou vizi o budoucí podobě Evropy. Vymezuje nepřitele národa a

2. Originál díla Mein Kampf

poukazuje na jeho zhoubné a pro společnost škodlivé vlastnosti a podává řešení, kterým ho lze zlikvidovat a tím zachránit Německo před degenerací a kulturním úpadkem. Hitler se ztotožňuje s ideou, že při každém míšení krve árijce s nižšími národy dochází k zániku nositele kultury. Podle něj je pak výsledkem rasového křížení jednak tělesný a duševní pokles a tedy i počátek pomalého, avšak jistého chřadnutí, a rovněž pokles úrovně vyšší rasy. Zde je patrný vliv teorie Arthura de Gobineaua a Stewarta Chamberlaina. Hitler považoval „germánskou rasu“ za nositele a tvůrce kulturního bohatství a přikládal jejím příslušníkům zásluhy o pokrok, kterého civilizace dosáhla. Hitler v díle *Mein Kampf* praví: „*Rozdělíme-li lidstvo do tří druhů, na zakladatele kultury, nositele kultury a její ničitele, pak přichází v úvahu jako představitel toho prvního jen árijec. Od něho pochází základy a zdi všech lidských výtvarů a jen vnější forma a barva je podmíněna dobovými charakterovými rysy jednotlivých národů. Árijec poskytuje mohutné stavební kameny pro lidský pokrok a jen jejich provedení odpovídá charakteru jednotlivých ras.*“⁹⁰ Hitler dále píše: „*Všechny velké kultury minulosti zahynuly jen proto, že původně tvůrčí masa odumřela otravou krve.*“⁹¹ „*Je a zůstává věčným parazitem, příživníkem, který se jako škodlivý bacil stále víc rozšiřuje, najde-li příznivou živnou půdu.*“⁹² „*Ne, Žid nemá žádnou kulturotvornou sílu, neboť u něho nikdy neexistuje ani neexistoval skutečný idealismus, bez něhož není možný opravdový vyšší vývoj člověka.*“⁹³

⁹⁰ J. Hájek, c. d., s. 132

⁹¹ Tamtéž, s. 133

⁹² Tamtéž, s. 140

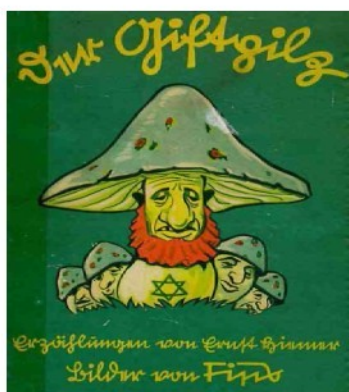
⁹³ Tamtéž, s. 140

Hitlerovi se podařilo přesvědčit německý národ, že pouze vyvolená skupina lidí může vládnout masám v podobě vojenského státu. V tom musejí mít jeho obyvatelé zájem o svou budoucnost, tedy o zachování rasy, a měli by být ochráněni před degenerací. Proto nacismus toleruje pouze rasově čisté jedince a proto může být antisemitismus považován za hlavní faktor německé jednoty.

3. 3. Nacistická propaganda

Dalším nástrojem pro šíření nacistické ideologie byla propaganda v různých formách. Stranický tisk a později také rozhlasové vysílání a film byly vedle masové distribuce díla „*Mein Kampf*“ velmi účinnými nástroji pro zmanipulování společenských názorů a vztahů lidí k jinému než ryze německému okolí. Jiné tiskoviny se ani neměly možnost prosadit v podmínkách tvrdé nacistické cenzury. Jedním z nejznámějších a zároveň nejpokleslejších nacistických časopisů byl „*Der Stürmer*“ (útočník), založený v roce 1923. Obsahoval především antisemitské články. Obdobných periodik vycházely desítky, avšak v tomto listě dosahovaly projevy antisemitismu stupně zvrhlého sadismu. Jeho redaktorem byl vedoucí NSDAP v Norimberku Julius Streicher, jenž se mimo jiné zúčastnil nezdařeného pokusu o převzetí moci nacisty v roce 1923.⁹⁴ Jeho nakladatelství vydalo dokonce antisemitskou čítanku pro děti s názvem „*Der Giftpilz*“ (jedovatá houba).⁹⁵ V ní jsou Židé zobrazováni s negativními fyzickými a duševními vlastnostmi a jako podvodníci a šejdíři.

Propaganda tak našla své pole působnosti také ve škole a objevila se v roce 1939 i v učebnicích dějepisu a biologie, tedy již v době, kdy fungovala organizace *Hitlerjugend* (Hitlerova mládež). Ta byla založena roku 1926 a o deset let později už byla účast v ní povinná. Jejím cílem byla indoktrinace mládeže nacistickou ideologií a příprava zdravých, nacionálně smýšlejících občanů.⁹⁶

3. Úvodní stránka čítanky

⁹⁴ P. Johnson, c. d., s. 456

⁹⁵ Michal Frankl, www.holocaust.cz [server online], [cit. 20-08-2001]. Dostupné z URL<<http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/antisemitism/nazi/giftpilz/giftpilz>>

⁹⁶ O. Krejča, c. d., s. 7

Co se týče lidí pověřených propagandou, nelze opominout Josefa Goebbelse.⁹⁷ Ten stál od roku 1929 v jejím čele a tuto funkci vykonával velmi svědomitě. Dalším důležitým ideologem byl vedle Hitlera také jeho blízký podřízený Alfred Rosenberg⁹⁸ (autor díla „*Mýtus 20. století*“), který přišel do Německa z Ruska po tamní revoluci. Tento člověk byl extrémně zvrhlým antisemitou a zdrojem inspirace pro Hitlerovu ideologii. Rovněž byl expertem na zahraniční politiku, což mu umožnilo stát se ministrem pro východní území, kterých se Německo zmocnilo během války. Nesl velkou zodpovědnost za události, ke kterým došlo na východě Evropy a v Pobaltí, kde proběhly masové vraždy milionů nevinných lidí.⁹⁹

Také na území Protektorátu Čechy a Morava byli Židé obětmi lstivé propagandy, neboť byl český tisk pod přísnou kontrolou okupační správy, která novinářům diktovala, o čem a jak mají psát. Tato účelová propaganda měla za cíl nejen vyloučit Židy ze společnosti, ale také ospravedlnit rasistickou politiku. Není potom divu, že mohly vzniknout články podobné tomu následujícímu, který vyšel ve fašistickém listu Vlajka dne 25. 5. 1940.¹⁰⁰

4. Příklad propagandy na území Protektorátu Čechy a Morava

⁹⁷ Josef Goebbels (1897-1945), v roce 1933 se stal říšským ministrem národní osvěty a propagandy, v roce 1945 spáchal v Berlíně sebevraždu

⁹⁸ Alfred Rosenberg (1893-1946), jeden z hlavních propagátorů nacismu, od roku 1941 říšský ministr pro okupovaná území, odsouzen k trestu smrti při procesech v Norimberku

⁹⁹ François de Fontette, *Le Racisme*, Paris, Presses universitaires de France, 1975, s. 78-82

¹⁰⁰ Michal Frankl, www.holocaust.cz [server online], [cit. 26-08-2003]. Dostupné z URL <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/antisemitism/cz_pbm/press/vlajka19400525

Nelze však opominout fakt, že v době německé okupace neměli jednoduchý a snadný život ani čeští občané, kteří neměli se židovstvím nic společného. Příkladem této těžké situace je období heydrichiády, v němž došlo k nejkřutějšímu teroru nacistů na našem území. Situace se začala zhoršovat s nástupem Reinharda Heydricha¹⁰¹ k moci dne 27. 9. 1941. Ten z pozice říšského protektora vyhlásil stanné právo, kterému padly za oběť stovky vlastenců. Po jeho úmrtí na následky atentátu, který uskutečnili českoslovenští parašutisté, byly vypáleny obce Lidice a Ležáky. Muži z těchto vesnic byli zavražděni a ženy byly odvečeny do koncentračních táborů. Děti byly poslány na převýchovu do Německa. Poté následovaly stovky poprav nevinných lidí za schvalování atentátu nebo za pomoc Židům.

¹⁰¹ Reinhard Heydrich (1904-1942), velitel gestapa a SS, šéf RSHA, zastupující říšský protektor na území Čech a Moravy

3. 4. *Období vlády nacismu - léta 1933-1945*

Zřejmě nejhorší období v dějinách Evropy oficiálně začalo převzetím vlády Hitlerem v krizi rozvráceném Německu dne 31. 1. 1933.¹⁰² Byl povolán do této funkce v době, kdy dosahovala nezaměstnanost v Německu počtu asi 6 milionů lidí a on byl podle programových prohlášení tou nejlepší volbou, jak se dala vzniklá krize řešit. Toto číslo se během čtyř let snížilo na méně než milion nezaměstnaných. Velká část těchto nově zaměstnaných pracovala ve zbrojním průmyslu a v infrastruktuře, která úzce souvisela s přípravou na válečný konflikt. Avšak přestože hospodářství Německa kvetlo, vše bylo značně ovlivněno státními zakázkami, bez nichž by podniky ve válkou zbídačené zemi jen stěží našli odběratele svého zboží. Z ekonomické politiky země tak bylo zřejmé, že se jednalo o přípravu na válku.

Od okamžiku, kdy se stal Hitler říšským kancléřem, mu již nic nestálo v cestě k tomu, aby pomocí svého okolí a neomezených pravomocí předsedy vlády diktoval a omezoval život lidí, kteří nebyli režimu pohodlní. V tomto období se teror a nejistota „neárijců“ začaly pomalu zvětšovat a tak není divu, že přibývalo i uprchlíků a emigrantů, kteří měli to štěstí, že včas pochopili možné riziko, plynoucí z přetrvání nacistů u moci. Dost velká část však s vírou v lepší budoucnost neopustila svá obydlí, což se jí stalo v mnoha případech osudné.

5. Německý prezident Paul von Hindenburg jmenuje Adolfa Hitlera říšským kancléřem

Následkem války, kterou Hitler vyprovokoval, zemřelo asi 50 milionů lidí. Tato válka tak vešla do dějin jako nejkrvavější a nejrozsáhlejší v lidských dějinách a je výstrahou dalším generacím o tom, jak křehká je demokracie a jak nebezpečný dopad mohou mít ortodoxní nacionální projevy.¹⁰³

¹⁰² André Latreille, *La Seconde guerre mondiale*, Paris, Librairie Hachette, 1967, s. 16

¹⁰³ Henri Michel, *La Seconde guerre mondiale*, Paris, Presses universitaires de France, 1982, s. 116

3. 4. 1. Vývoj v Německu od převzetí moci nacisty až po vypuknutí 2. světové války

Poté, co se dostal Hitler jako nově jmenovaný kancléř k moci, začal ihned praktikovat za pomoci svých spolupracovníků totalitní vládu, jejímž cílem bylo zbavit se politických odpůrců, rozšířit prostor pro „panskou“ rasu a diskriminovat Židy jakožto úhlavní nepřátele Německa. Jeho pozice byla posílena nejprve v březnu, kdy mu byla na základě zmocňovacího zákona svěřena plná moc a již nemusel podléhat kontrole jiných státních orgánů. Navíc již neexistovala reálná politická opozice, neboť došlo k rozpuštění stran výmarské republiky a v červnu byl přijat zákon o zákazu zakládání nových politických stran. Dne 1. 2. 1933 byl rozpuštěn parlament, který byl později svoláván jen při výjimečných příležitostech. Vláda měla moc zákonodárnou i výkonnou. Režim lze tedy charakterizovat jako snahu o vytvoření unitárního státu, kde jakákoliv výjimečnost musela ustoupit státním zájmům.

Záměrem nacistů těsně poté, co se dostali k moci, ještě nebyla fyzická likvidace Židů. Jednalo se spíš o jejich ekonomické omezování a o jejich vytlačení z Německa v souladu s myšlenkou *judenrein*. V roce 1933 Hitler zakázal tisk novin, vydávaných politickými rivaly a Židy. Ti byli v roce 1933 propuštěni ze státní služby. Židovským lékařům, vysokoškolským profesorům a advokátům bylo zakázáno vykonávat jejich profese. Téhož roku byl omezen počet neárijských studentů na univerzitách na 1,5 procenta. Situace se zhoršila po pogromech v roce 1938, kdy byl přístup na školy zapovězen úplně všem židovským dětem.¹⁰⁴ Součástí psychologického teroru, jenž byl na Židy vyvíjen, bylo rovněž veřejné pálení knih židovských, ale i jiných společensky a politicky nežádoucích autorů. To se událo v květnu 1933.¹⁰⁵ Došlo také k pokusu o bojkot židovských obchodů na území Německa. Ten však narazil na odpor nejen ze strany veřejnosti, ale i ze strany prezidenta Hindenburga a jeho vlivného okolí, a tak byl posléze zrušen.¹⁰⁶ Co však nikomu kromě Židů samotných nevadilo, bylo jejich legitimní ožebračování s cílem získat prostředky do státní pokladny, která měla financovat realizaci expanzivní politiky. Vedle zákona o zabavení jmění národu a státu nepřátelského, který byl vydán v roce 1933 a opravňoval Němce k zabavování židovského a jiného cizího majetku, došlo v roce 1935 k zabavování židovských podniků a tomu následovalo i zabavování veškerého majetku, který přesahoval hodnotu 5000 říšských

¹⁰⁴ O. Krejča, c. d., s. 9

¹⁰⁵ Tamtéž

¹⁰⁶ F. Fontette, c. d., s. 92-93; též O. Krejča, c. d., s. 8

marek.¹⁰⁷ Radikální zhoršení situace německých Židů nastalo po vydání tzv. norimberských zákonů v září roku 1935 na každoročním nacistickém sjezdu. Celkem se jednalo o tři zákony. První zákon o říšském občanství, který byl postupně doplňován o prováděcí nařízení, jichž bylo celkem třináct, považuje za občana toho, kdo má německou krev. Židé tak byli zbaveni německého občanství a z něj plynoucích práv, která jim s každým dalším prováděcím nařízením ubývala. Tato nařízení byla důležitá i pro definici Žida, se kterou se nacisté potýkali a kterou nakonec vyřešili na základě náboženské příslušnosti Židů. Takto byl za Žida považován každý, kdo měl alespoň tři prarodiče židovského vyznání. Jedno z nařízení tak například vymezilo rozdíl mezi Židem a míšencem. Za míšence byl považován každý, kdo měl jednoho či dva židovské prarodiče. Takový jedinec byl míšencem buďto prvního nebo druhého stupně. Tento rozdíl pak byl životně důležitý v době, kdy se rozhodovalo o zařazení do transportu a o cestě na smrt.

Druhým zákonem byl zákon na ochranu německé krve a cti. Jeho náplní byl zákaz sňatků mezi Židy a Němci. V této souvislosti Hitler ve svém díle tvrdí: „*Každé křížení dvou bytostí, které nejsou na stejné výši, produkuje potomstvo, stojící uprostřed výše obou rodičů. To tedy znamená: mládě bude stát výš než rasově nižší polovina rodičovského páru, avšak ne tak vysoko, jako jeho vyšší polovina. Proto v boji s touto vyšší rasou později podlehně.*“¹⁰⁸ Dále píše: *Výsledkem každého křížení ras je tedy, zcela stručně řečeno, vždy: a) pokles úrovně vyšší rasy, b) tělesný a duševní pokles a tedy i počátek i když pomalého, avšak jistě pokračujícího chřadnutí.*¹⁰⁹

Třetí a poslední zákon zakazoval Židům vyvěšovat nacistické vlajky. Jestliže byly nacistické projevy proti Židům do této chvíle spíš spontánní a neorganizované, tyto zákony je ospravedlnily a vnesly klid do jednotlivých složek nacistického aparátu, které už měly jasněji v postojích a postupech vůči Židům, neboť se měly jejich činy o co opřít. Absolutnímu vyloučení Židů ze společnosti přispělo také prohlášení Hermana Göringa, který na poradě v říjnu 1938 rozhodl o úplné arizaci židovského jmění.¹¹⁰

Posledním velkým milníkem v předválečné antisemitské politice byla série pogromů, spáchaných v noci z 9. na 10. listopad 1938 na území Německa, Rakouska a v českém pohraničí, které v té době již spadalo do sféry vlivu Velkoněmecké říše. Záminkou této násilné akce byl atentát mladého polského Žida Herschela Grynszpana na sekretáře německého vyslanectví v Paříži Ernsta von Ratha za to, že se stala jeho rodina obětí nuceného

¹⁰⁷ O. Krejča, c. d., s. 10

¹⁰⁸ J. Hájek, c. d., s. 128

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 129

¹¹⁰ B. Martin, s. 281; též F. Fontette, c. d., s. 95-96

vystěhování z Německa do Polska. Zničeno a vypáleno bylo 281 synagog. Navíc byly tisíce židovských obchodů napadeny příslušníky SA a jinými spřízněnci s nacistickým režimem. Zabito bylo 96 Židů a asi 30 tisíc jich bylo odvečeno do koncentračních táborů. Za vzniklé škody navíc podle Göringova výnosu mohli Židé, kteří měli zaplatit náhradu ve výši jedné miliardy marek. Tato událost je známá jako křišťálová noc podle zničených výloh v židovských obchodech a značí přechod k úplnému vyloučení Židů ze společnosti. Zároveň je náznakem jejich budoucí fyzické likvidace.¹¹¹

Kromě protižidovských zákonů a akcí existovala ještě celá řada nařízení a opatření, která mnohdy hraničila s absurditou. Po válce byla například nalezena složka v archivech německého ministerstva spravedlnosti, ve které byl popsán případ, v němž byla stíhána mladá dívka židovského původu, která prodala po porodu kojenecké mléko pediatrovi a tak

6. Židovský obchod v Mnichově po noci z 9. na 10. listopad

hanobila árijskou rasu, neboť židovské mléko nebylo vhodné pro německé děti. V mnohých městech bylo Židům zakázáno opatřit si mléko pro jejich malé potomky. Lékárníci jim odmítali prodat léky, hotely je odmítaly přijímat a kamkoliv chtěli Židé jít, setkali se s následujícími nápisy: *Toto město je Židům zapovězeno* nebo: *Vstup pouze na vlastní nebezpečí*. Na silnici poblíž městečka Ludwigshafenu byl v nepřehledné zatáčce umístěn nápis: *Pozor! Nebezpečná zákrta! Židům povolena rychlost 120 km v hodině*.¹¹²

Vedle snah o očistu národa od „méněcenných“ jedinců řešil nacismus také otázku populačního přírůstku árijského obyvatelstva proto, aby mohl slavný národ dále existovat. Nástroje pro takovou politiku byly různé. Byly jimi zejména sociální politika, která se samozřejmě zaměřovala v rámci hlavní ideologie na podporu porodnosti. Za základní stavební kámen pro demografické plány lze považovat rodinu. Za tímto účelem byly poskytovány

¹¹¹ Michal Frankl, www.holocaust.cz, [server online], [cit. 03-11-2003]. Dostupné z URL <<http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/pogrom1938>>

¹¹² F. Fontette, c. d., s. 96-97

dávky novomanželům a početným rodinám, zatímco svobodní platili vyšší daně. Kromě těchto opatření došlo později, již během války, k pokusům na lidech, při nichž byla zkoumána dvojčata. Výzkum se konal v různých koncentračních a vyhlazovacích táborech a měl urychlit obnovu početně oslabené německé společnosti. Cílem bylo dvojnásobně rychlejší zalidnění teritorií, na kterých byl již tamní „podčlověk“ eliminován. Dalším velkým plánem byla sterilizace všech příslušníků židovského národa tak, aby ještě mohli pracovat ve válečném průmyslu, ale nemohli už dále šířit svou krev mezi árijce. Tento projekt byl na Hitlerův podnět zanesen do nacistické legislativy jako zákon o sterilizaci v roce 1935 a pokusy byly již v této době započaty na kriminálních živlech. Nabytých zkušeností pak „využívali“ nacističtí lékaři při svých experimentech ve vyhlazovacích centrech. Pacienti byli například ozařováni rentgenovými paprsky o různé intenzitě tak, aby byla nalezena ideální míra ozáření. O jednom z pokusů se zmiňuje osvětimský vězeň před norimberským tribunálem v roce 1946.

7., 8. Oběti experimentů, páchaných na dětech

*„Byli jsme nazi a genitálie nám ozařoval přístroj tak silně po dobu 15 minut, že nám pohlavní orgány i jejich okolí zčernaly. Ihned poté jsme byli nuceni pracovat. Někteří měli problémy s chůzí a ti, kdo omdleli, byli posláni přímo do plynových komor. Po čtrnácti dnech nás operovali. Odebrali nám varlata a poté jsme zůstali na pozorování v nemocnici. Šedesát procent bylo odvezeno do plynových komor a já byl osvobozen 30. dubna americkou armádou.“*¹¹³

V roce 1939 vešel v platnost dekret o eutanázii, o jejíž legalizaci se nacisté snažili od roku 1935. V té době však byla její realizace ztížena o protesty ze strany lékařů, příbuzných pacientů a také církve. S vypuknutím druhé světové války se ale situace změnila a problém tak mohl být řešen daleko lépe. Jejimi oběťmi se stali choromyslní lidé, nevyléčitelně

¹¹³ Christian Bernadac, Les médecins maudits, Paris, Éditions France-Empire, 1967

nemocní a homosexuálové. Převážně lidí do center eutanázie, kterých bylo v Německu několik, byla jejich příbuzným vysvětlována jako válečná nutnost. Lékaři pak vymýšleli reálné důvody smrti, aby uklidnili pozůstalé. Výsledkem této akce bylo 275 tisíc obětí. Pro nacisty to ale znamenalo uvolnění míst ve válkou zatížených nemocnicích a ušetření na důchodech a sociálních dávkách.¹¹⁴

Co se týče snah Židů o emigraci ze země, v níž byli permanentně utiskováni, lze konstatovat, že v předválečném období, tedy v letech 1933-1939, opustilo Německo podle údajů bezpečnostních složek kolem 250 tisíc Židů, což byla celá polovina všech židovských občanů, žijících na území říše v roce 1933. Největší část jich opustila zemi, až když pochopila, že s nacismem a s jeho stoupenci nelze žít v jednom státě, a jak se ukázalo později, ani na jednom kontinentě. Emigrace však nebyla vždy jednoduchá, neboť okolní země o židovské uprchlíky nestály, o čemž svědčí již zmíněná konference v Evianu nebo příklad lodi St. Louis, která měla dovézt v roce 1939 asi 900 uprchlíků z Německa na Kubu, kde se jim však nepodařilo obdržet povolení k vyloďení. To se opakovalo i u amerických břehů a tak se vrátili do Evropy, kde mohli po dlouhé plavbě loď opustit.¹¹⁵

I když se mnohým z těch Židů, kteří v Německu a v okolních zabraných oblastech zůstali, zdálo, že se již jejich situace nemůže zhoršit, nadcházející období je vyvedlo z těchto mylných domněnek a ukázalo jim, že doteď stáli pouze v předpekli.

3. 4. 2. Vrcholná fáze nacistického antisemitismu - léta 1939-1945

Když Hitler vystoupil před říšský sněm dne 30. 1. 1939 při příležitosti 6. výročí nacistické vlády nad Německem a pronesl svůj varovný projev, v němž prorokoval totální vyhlazení evropských Židů v případě, že rozpoutají válku, nikdo v zahraničí nebral toto proroctví vážně. V době, kdy už nacistické vraždění dosáhlo vrcholu, se Hitler často opíral o tuto svoji věštbu i přesto, že válku vyvolalo Německo.¹¹⁶

Cílem tohoto boje bylo nastolení nového pořádku v Evropě a posléze i v celém světě. Součástí válečného plánu byly rovněž snahy o nabytí nových území. Jejich obyvatelstvo mělo být v lepším případě podrobena německé říši jako otroci a v horším případě likvidováno.

¹¹⁴ Ch. Bernadac

¹¹⁵ F. Fontette, c. d., s. 101-102

¹¹⁶ F. Fontette, c. d., s. 115, též G. Jofer

Právě Židé se stali terčem bestiálního násilí. Neměli právo na život na světě, jehož pánem se měl stát árijec, odkojený nacionálním socialismem.

Tento záměr si však vyžadoval dokonalou spolupráci a organizaci státních úřadů, vojska, policie, průmyslníků, ale i obyčejných lidí, kteří již svou benevolencí ve věci genocidy Židů nacisty v jejich činech podporovali. To vše se podařilo sladit v jeden dobře fungující kolos, který nekompromisně likvidoval vše, co mu stálo v cestě.

3. 4. 2. 1. *Jednotlivé fáze konečného řešení židovské otázky*

Když se podíváme na to, jak postupovali nacisté ve své silně antisemitské politice, lze si povšimnout několika zásadních mezníků a etap, jimiž Židé od počátku své perzekuce prošli. V samotném Německu byla tato diskriminující opatření započata již v roce 1933. V jiných zemích, které byly ve sféře fašistického vlivu, byly aplikovány protižidovské akty velice rychle poté, co se tyto státy (Rakousko, Čechy a Morava, Francie, Polsko...) staly součástí III. říše.

Jak tedy vypadal plán na očistu německého národa od parazitujících Židů? Nacisté v podstatě řešili dilema. Na jedné straně přemýšleli o vytlačení Židů mimo říši, která by se tak stala *judenfrei*. Zároveň by si však touto expulzí nadělali více nepřátel v zahraničí. Lepší variantou pro ně se nakonec ukázala ta, která spočívala v uvěznění Židů jako rukojmích. Tak se Němci pojistili proti eventuální vzpouře světového židovstva. Z toho pak vyplynula fyzická likvidace jako jediný možný způsob, jak vyřešit židovskou otázku.¹¹⁷ V první fázi nacistické politiky šlo o definici Židů, která měla usnadnit celý proces. Za tímto účelem byly vydány výše zmiňované norimberské zákony a navíc byli všichni Židé označeni žlutou Davidovou hvězdou.¹¹⁸ Kromě toho také museli přijmout jméno Sára (ženy) a Izrael (muži). Další etapou bylo zabavování jejich majetku a vyvlastnění, nad kterým dohlížel ministr hospodářství a velitel německého letectva Herman Göring.¹¹⁹ Za další klíčový bod je považována celá série diskriminačních opatření, vztahujících se jak na život společenský, tak na život soukromý. Takto byli Židé oddělováni od ostatního obyvatelstva, čímž se ocitli v jakémsi ghettu beze zdí. Poté následovalo jejich soustřeďování a koncentrace v ghettech nebo v různých

¹¹⁷ F. Fontette, c. d., s. 114

¹¹⁸ Symbol viditelného a neviditelného světa, znamená rovnováhu mezi protiklady. Hexagram Davidova hvězda je vedle pentagramu nejpopulárnější magický znak, symbol viditelného a neviditelného světa. Čistý tvar bez zbarvení byl přijat v XVII. stol. jako symbol judaismu, Judy a králů Izraele. Představoval souhvězdí, pod kterým se čekalo na Mesiáše, také 6 pracovních dnů a sabat (střed).

¹¹⁹ Hermann Göring (1893-1946), Hitlerův politický zplnomocněnec, podílel se na budování gestapa a koncentračních táborů, sehrál důležitou roli při nastolení nacistické diktatury

koncentračních táborech. Takto shromážděné Židy pak nebyl problém deportovat do míst, které byly určeny k věznění a k jejich využívání pro tvrdou práci nebo k jejich exterminaci.

Pokud se jedná o rozkaz k realizaci konečného řešení, byl vydán s největší pravděpodobností Hitlerem, i když neexistuje přímý důkaz o tom, kdo a kdy rozhodl o vyvraždění Židů. O Hitlerově iniciativě v této věci svědčí jednak jeho posedlost věnovat se konečnému řešení, jeho výroky a proroctví a konečně fakt, že se velitel říšských jednotek SS¹²⁰ a pravá ruka Hitlera Heinrich Himmler¹²¹ pravidelně odvolával na vůdcův rozkaz. Ještě před tím, než bylo rozpoutáno masové vraždění, uvažovali nacisté o jiných alternativách, jak se Židů zbavit. Jednou z nich bylo vysídlení Židů do oblasti středního Polska (tzv. Generální gouvernement), která od září 1939 spadala pod německou nadvládu. Zde měl vzniknout židovský protektorát, odříznutý od okolního světa. Z tohoto záměru nakonec sešlo. Další alternativou pro teritoriální řešení židovské otázky byla jejich deportace na ostrov Madagaskar. Od toho nakonec nacisté pro náročnost a složitost celé operace rovněž odstoupili. Úkoly a studiem o vystěhování a deportacemi byl pověřen Adolf Eichmann,¹²² který se stal důležitým článkem antisemitské politiky. V roce 1938 byl pověřen Reinhardem Heydrichem, hlavním inženýrem a koordinátorem všech složek zajišťujících konečné řešení, aby se postaral o nucená vystěhování Židů z Vídně. V této funkci si vedl dobře a tak se postupně vypracoval až na hlavního organizátora veškerých přesunů, týkajících se Židů. Poté, co obdržel Heydrich od Göringa dne 31. 7. 1941 oficiální rozkaz k tomu, aby zajistil materiální, organizační a věcné podmínky pro realizaci konečného řešení v celé sféře německého vlivu, Eichmann dostal na starost, jakožto odborník a autorita na emigrace, přepravu Židů v rámci konečného řešení. Přidělených úkolů se pak svědomitě zhostil bez jakýchkoliv výčitek, neboť se stále hájil tím, že se řídil platným rozkazem.¹²³

¹²⁰ Schutzstaffel, ochranný oddíl – Původně elitní jednotka SA, jejímž úkolem byla ochrana Hitlera, později hlavní nástroj státní moci

¹²¹ Heinrich Himmler (1900-1945), od 1929 říšský vedoucí SS, od 1934 také gestapa a od roku 1943 ministrem vnitra

¹²² Adolf Eichmann (1906-1962), podílel se na vyhlazování Židů ve 2. světové válce. Po válce emigroval do Argentiny, odkud byl v roce 1960 unesen do Izraele a zde odsouzen k trestu smrti.

¹²³ Hannah Arendt, Eichmann v Jeruzalémě, Praha, Mladá fronta, 1995, s. 330

3. 4. 2. 2. Role Terezína v konečném řešení

Pevnostní město Terezín se dostalo ve známost světové veřejnosti na základě událostí, ke kterým v něm došlo během 2. světové války. Opevnění, jež se nachází na soutoku řek Labe a Ohře a které mělo sloužit jako ochrana před vojenským nepřítelem ze severu, vzniklo však již koncem 18. století a nechal jej vybudovat rakouský císař Josef II. V době, kdy docházelo k válečným konfliktům Rakouska-Uherska s Pruskem, však pevnost nikdy využita nebyla. Postupem času se z ní stalo posádkové město. Během 19. století vznikla v Malé pevnosti trestnice.¹²⁴ V průběhu 1. světové války slouží habsburské monarchii k věznění jejích nepřátel, mezi něž patřil také Gavrilo Princip,¹²⁵ atentátník ze Sarajeva. V rámci samostatného Československa pak sloužila terezínská Malá pevnost jako vojenská věznice a trestnice.

9. Vstupní brána do Malé pevnosti

10. Davidova hvězda na Národním hřbitově¹²⁶ v Terezíně

V roce 1940 se stala Malá pevnost věznicí pražského gestapa, která sloužila hlavně k internaci politických vězňů. Bývalá Hlavní pevnost byla od roku 1941 uzpůsobena k soustředění Židů, kteří sem přicházeli nejdříve z celého Protektorátu, a posléze i ze západní Evropy. Terezínské ghetto¹²⁷ plnilo tři základní funkce. První z nich byla tranzitní funkce,

¹²⁴ Malá pevnost není přímou součástí města. Byla vybudována mimo Hlavní pevnost jako opevnění, sloužící k hlídání cesty po Labi. Její strážní funkce se záhy proměnila ve vězeňskou a pevnost tak nadále sloužila k internaci politických vězňů. Prošlo jí celkem 32 tisíc lidí, z nichž zde 2600 zemřelo.

¹²⁵ Gavrilo Princip (1894-1918), srbský revolucionář, uskutečnil atentát na Františka Ferdinanda d'Este, zemřel v terezínském věznicí.

¹²⁶ Vznikl uměle, až po osvobození v roce 1945. V současné době se na Národním hřbitově nachází 2 386 jednotlivých hrobů (urnových nebo kosterních). Další tisíce zemřelých z Malé pevnosti, terezínského gheta, koncentračního tábora v Litoměřicích, ale i těch, kteří do Terezína přišli na konci války pochody a transporty smrti, jsou pochováni ve společných hrobech označených pěti pylony. Celkem se na Národním hřbitově nacházejí ostatky asi 10 000 obětí.

¹²⁷ Terezínským ghettem prošlo více než 155 tisíc lidí, z nichž 35 tisíc zemřelo přímo v Terezíně a dalších 83 tisíc jich zahynulo ve vyhlazovacích táborech, věznicích a při pochodech smrti před koncem války.

neboť zde byli Židé zadržováni pouze přechodně. Konečnou destinací pak byly východní „továrny na smrt“, které se nacházely na území Polska.¹²⁸ Další funkcí terezínského ghetta bylo decimování vězňů. Lidé zde umírali v těžkých podmínkách na podvýživu, nemoci, zimu a vyčerpání. Poslední funkce Terezína tento tábor odlišovala od ostatních ghett. Jednalo se o jeho využití k propagandistickým účelům. Nacisté tak při příležitosti návštěvy představitelů Mezinárodního výboru Červeného kříže v ghettu, k níž došlo dne 23. 6. 1944 a které předcházely několikaměsíční přípravy, předvedli světu dokonalou výkladní skříň, v jejímž pozadí se však skrývala chmurná realita. Ghetto bylo prezentováno jako idylické městečko, v němž mají Židé k dispozici vše potřebné k životu včetně kina, banky, školy a sportovišť.

Jenže mezi zdmi ghetta umíraly tisíce lidí a další tisíce zahynuly v transportech na Východ a ve vyhlazovacích táborech.

Po skončení války se stal Terezín jedním ze symbolů nacistické perzekuce a genocidy Židů a v roce 1947 zde byl zřízen Památník.¹²⁹

3. 4. 2. 3. *Počátek masového vraždění a smrtící aparát*

Ještě než došlo k masovému vyhlazování Židů, byly zkoušeny různé metody, kterými by se mohli nacisté Židů zbavit co možná nejefektivnějším způsobem. Systém se zdokonaloval ze dne na den. Napomáhala tomu spolupráce nejen mezi státními orgány a nástroji státní moci, kterými byly gestapo nebo oddíly SS, ale i vstřícnost a hlavně vidina zisku ze strany průmyslníků a jejich podniků. Například firma Siemens nebo německý chemický gigant I. G. Farben využívaly židovské vězně k otrocké práci. Jejich honorář inkasovala státní pokladna. Také obyčejní lidé vycházeli plánům na židovskou genocidu vstříc tím, že aktivně napomáhali v zatýkání a vyhledávání Židů. Ostatní jen tiše přihlíželi dění kolem nich. Ti, kdo se takovému zacházení chtěli postavit, brzy pochopili, že bude lepší emigrovat, dokud byl ještě čas. Plánem Němců bylo odsunout všechny Židy z území říše na východ, kde měli být předáni pohotovostním orgánům k likvidaci.¹³⁰ Co se týče metody, kterou bylo vyhlazování Židů prováděno, pak je třeba rozlišit dvě fáze exterminační politiky. Ta první byla ve srovnání

s následujícím obdobím dosti zmatečná a chaotická. Začala v době, kdy Německo napadlo Polsko a na intenzitě nabrala dne 22. 6. 1941 po invazi do Sovětského svazu. Cílem bylo

¹²⁸ Výraz pro označení vyhlazovacích táborů jako součásti nacistického vražedného aparátu.

¹²⁹ Vojtěch Blodig - Ludmila Chládková - Miroslava Langhamerová, Praha, V Ráji. Terezín - Místa utrpení a hrdinství, 2003; též Václav Novák a jiní, Malá pevnost, Praha, Naše vojsko, 1988

¹³⁰ Vojtěch Blodig, Holocaust českých Židů, in: Téma - Holocaust, Praha, Tauris, 2000, s. 13

očistit toto území od politických nepřátel a inteligence, tedy od komunistických představitelů a od Židů. Přímo za frontou postupovaly *Einsatzgruppen*,¹³¹ které nezávisle na armádě likvidovaly Židy po statisících, což dokládají jejich neúplné vlastní záznamy. Byly rozdělené celkem do čtyř skupin a lišily se pouze místem, na kterém operovaly. Tuto nelidskou činnost vykonávaly ve spolupráci s místními milicemi a vojskem. Jako příklad lze uvést kolaboraci ukrajinských či litevských jednotek při výkonu vražd. Dále se *Einsatzgruppen* členily na menší složky, tzv. *Einsatzkommandos*.¹³² Členové těchto skupin své oběti nejčastěji usmrcovali střelou do týla. Celkem takto postříleli asi 900 000 Židů.¹³³ Zprvu vraždili jen muže, později nešetřili ani ženy a děti.

Tento projekt se ale začal hroutit, neboť Rudá armáda začala klást neočekávaný odpor, takže se vše zpomalilo a nacistickou prioritou v tu chvíli nebyli Židé, ale sovětský válečný protivník. Navíc se tato metoda ukázala být málo efektivní, neboť při ní docházelo k přílišné spotřebě střeliva. Dále se exekutoři těchto brutálních akcí potýkali s organizačními potížemi, kdy armádní generálové odmítali takové akce, přičítají se vojenské etice, natož aby je podporovali. Nacisté tak hledali jiné řešení, kterým by zajistili jednak způsob likvidace

11., 12. Pohotovostní oddíly *Einsatzgruppen* během svého tažení na východní frontě; snímky svědčí o tom, že jejich členové nikoho nešetřili

obětí a dále také jejich transport na místa, určená k hromadným vraždám. Do jisté míry hrála roli i psychika vrahů, která přestávala být v pořádku vzhledem k prováděným masovým popravám. Nacisté začali experimentovat a snažili se nalézt ideální způsob vraždění.

¹³¹ Operační skupiny bezpečnostní policie a bezpečnostní služby, které vykonávaly příkazy zabíjet na nově získaných východních území intelektuály, Židy a komunisty a byly odpovědné za genocidu v jejím počátečním stadiu. Byly celkem čtyři.

¹³² Operační oddíly, na které se dále *Einsatzgruppen* dělily

¹³³ P. Johnson, c. d., s. 472-473

13. Masové hroby

Oběti byly nacisty nejprve okradeny a poté se musely svléknout donaha. Následovala smrt.

14. Spalování mrtvých těl

Ještě před vznikem velkokapacitních krematorií byla těla spalována pod otevřeným nebem.

3. 4. 2. 4. Továrny na smrt

*„Kdo to nezažil, nikdy to nepochopí. A kdo to zažil, nikdy neodhali podstatu. Nepronikne skutečně až do samé hloubi.“*¹³⁴

*Elie Wiesel*¹³⁵

Největší a nejbrutálnější akcí konečného řešení byla *Aktion Reinhard*.¹³⁶ Vše muselo být dokonale naplánováno proto, aby nedošlo ke komplikacím při cestě nacistů za jejich snem žít ve Velkoněmecké říši, zbavené Židů. Za tímto účelem byla dne 20. 1. 1942 svolána konference v berlínské čtvrti Wansee.¹³⁷ Již probíhající genocida zde měla dostat určitý řád a smysl. Hlavním organizátorem byl Heydrich. Přítomni byli rovněž zástupci ministerstev, do jejichž resortu konečné řešení židovské otázky spadalo (ministr vnitra; spravedlnosti; propagandy; zahraničních věcí; ministr pro okupovaná východní území a další osoby, důležité pro realizaci genocidy). Cílem setkání bylo zkoordinovat veškeré akce, vedoucí k vyhlazení Židů. Problémem byla hlavně otázka transportu takového množství lidí z jednoho konce Evropy do míst, určených k likvidaci. Po jejím skončení byla doplněna nacistická legislativa

¹³⁴ Miloš Pojar a jiní, *Stín šoa nad Evropou*, Praha, Židovské muzeum Praha, 2001, s. 8

¹³⁵ Elie Wiesel, narozen roku 1928, americký prozaik rumunského původu, píšící francouzsky; profesor univerzity v Bostonu. 1944 deportován do Osvětimi, od 1945 v Paříži, od 1956 v USA

¹³⁶ V. Blodig, c. d., s. 16

¹³⁷ Mark Roseman, *Ordre du jour - Génocide*, Paris, Éd. Louis Audibert, 2002

tak, že se masová vražda považovala za úplně běžnou součást německé byrokracie. Akce *Reinhard* proběhla v oblasti okupovaného polského území převážně během roku 1942. V jejím rámci se od prosince roku 1941 začal v polském Chelmnu používat k vyhlazování Židů oxid uhelnatý. Byly zhotoveny mobilní plynové komory, které obsluhovali příslušníci pohotovostních jednotek. Výfukové plyny nákladních vozů byly zpětně vháněny do korby, která byla hermeticky uzavřená tak, aby se oběti otrávil. Celkem přišlo o život v Chelmnu asi 150 000 lidí. Zatímco byla průběžně budována další velkokapacitní vyhazovací centra (Sobibor - 250 000 obětí, Treblinka 900 000 obětí, Belzec 600 000 obětí),¹³⁸ která vznikala na území Generálního gouvèrnementu na příkaz Heinricha Himmlera z podzimu 1941, byli Židé postupně soustřeďováni v ghettech velkých měst (Lodž, Varšava, Krakov...) a v koncentračních táborech, odkud byli podle kapacity táborů odvázeni na práci, nebo přímo na smrt. Zmíněné tábory začaly plnit svoji funkci od jara 1942. Vražedným nástrojem v nich byl zpočátku opět plyn, uvolňující se ze spalované nafty tankových motorů. Tato výfuková zplodina byla naháněna do plynových komor, které se podobaly sprchám, v nichž byly oběti tráveny. Úkolem táborů bylo zabít co nejefektivněji co největší počet lidí, což se nacistům povedlo. Čísla mrtvých v jednotlivých táborech to potvrzují. K vraždám byli využíváni lidé, kteří již s takovou procedurou měli zkušenosti, kterých nabyli během eutanázie duševně chorých, nevyléčitelně nemocných, a pro společnost nebezpečných jedinců. Rozdíl byl pouze v obětech a v rozsahu vražd.

Největší ze všech nacistických „továren na smrt“ byl osvětimský koncentrační a vyhlazovací tábor. V plném rozsahu začal fungovat v červenci 1942 a smrt v něm nalezlo přibližně 2 miliony Židů. Velitel tábora Rudolf Höss¹³⁹ dokonce uvedl 2,5 milionu Židů, avšak počítal do toho i Rusy, Cikány a Poláky. Od září 1941 se v osvětimském táboře začalo experimentovat s cyklonem B (kyselina kyanovodíková) a byly potvrzeny jeho vražedné účinky. Na myšlenku použít tuto látku, která byla používána až dosud jako deratizace, přišel právě velitel osvětimského tábora. Tento jed byl velmi účinný a splňoval nároky na levné a rychlé zabíjení.

V Osvětimi se tedy již jednalo o vrcholnou fázi průmyslového vraždění. Lidská důstojnost zde byla degradována na ten nejnižší stupeň, neboť život Žida neměl pro Němce žádný význam, kromě toho, že byli práce schopní jedinci ještě před zplynováním využití a

¹³⁸ V. Blodig, c. d., s. 16

¹³⁹ Rudolf Höss (1900-1947), velitel vyhlazovacího tábora v Osvětimi, inicioval myšlenku použít cyklon B k zabíjení lidí

15. Židovský člen sonderkomanda při své obvyklé činnosti v krematoriu

16. Mnoho lidí zemřelo již během transportů na východ

vystavování tvrdé zničující námaze v přilehlých německých továrnách. Vše bylo navíc v Osvětimi umocněno tím, že byli jednotliví vězni označováni čísly, která jim byla vytetována na levé předloktí. Jako s čísly s nimi bylo také zacházeno, neboť bylo snazší poslat na smrt například číslo 23743 místo šestileté Petrušky.

O průmyslovém využití genocidy svědčí následující fakta. Osobní věci obětí jako brýle, šaty nebo boty byly tříděny a posílány na další využití do Německa. Nacisté využívali i vlasů mrtvých k výrobě tkanin, tuků k výrobě v chemickém průmyslu nebo zlatých zubů, které tavili a zhotovovali z nich klenoty.¹⁴⁰ Když v lednu v roce 1945 tábor osvobodila spojenecká vojska, našla v něm asi 8 tun lidských vlasů a více než milion dámských a pánských oděvů.¹⁴¹ Dnes je bývalý vyhlazovací tábor místem úcty obětí holocaustu a den, kdy došlo k jeho osvobození (27. 1. 1945), se stal dnem jejich památky.

17. Plechovka s cyklonem B

18. Hromada mrtvých lidských těl

¹⁴⁰ V. Blodig, c. d., s. 17

¹⁴¹ Michal Frankl, www.holocaust.cz, [server online], [cit. 15-07-2003]. Dostupné z URL <www.holocaust.cz/http://www.holocaust.cz/cz2/history/camps/auschwitz>

3. 4. 2. 5. Celková bilance obětí

Pokud se jedná o počet všech obětí holocaustu, je téměř nemožné dospět k přesným údajům. Čísla historiků, zabývajících se tímto problémem, se různí. Jejich odhady kolísají mezi 5 a 6 miliony.

Existují různé metody pro zjištění, kolik lidí bylo nacisty vyhlazeno. Jednu z nich aplikoval demograf a statistik Jacob Leschinsky. Spočívá v tom, že srovnal počet židovských obyvatel jednotlivých evropských zemí těsně před vypuknutím války a to samé udělal po ní. Dospěl k celkovému číslu 6 milionů lidí, kteří nepřežili.

Sám Adolf Eichmann, velitel sekce konečného řešení židovské otázky, která byla součástí Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (RSHA), odhaduje oběti na 6 milionů. Podle jeho doznání před soudním tribunálem v Izraeli v roce 1961, kterým byl odsouzen k trestu smrti, byly zabity 2 miliony lidí pohotovostními oddíly a 4 miliony byly zlikvidovány v táborech smrti.

Dalším odhadem je číslo 4,5 milionu lidí, ke kterému dospěl M.G. Reitlinger, autor díla „*Konečné řešení*“. Ten počítá v každé zemi s nejnižším počtem obětí, neboť se domnívá, že určitá čísla byla přehnaná buďto z důvodu nacistické touhy po překonání morbidních rekordů, nebo z důvodu pochopitelného pesimismu přeživších.¹⁴²

Avšak ať jsou rozdíly v přesných odhadech počtu zavražděných jakékoliv, nijak nemohou změnit míru a rozsah tohoto zločinu, ani vinu jeho pachatelů, neboť ti, kdo podporovali a aktivně prováděli politiku, která nechtěla sdílet zemi se Židy a dalšími národnostmi, jako by měli právo rozhodovat o tom, kdo na zemi bude nebo ne, nemohou očekávat od nikoho, tedy od žádného příslušníka lidského rodu, že si bude přát obývat zemi společně s nimi. Je to dostatečný důvod k trestu smrti pro všechny, kdo se na vraždění podíleli.¹⁴³

¹⁴² F. Fontette, c. d., s. 121-124

¹⁴³ Hannah Arendt, Eichmann v Jeruzalémě, Praha, Mladá fronta. 1995, s. 370

4. Škola a její role ve výuce o problematice nacistického antisemitismu a holocaustu

Povinnost úcty obětí holocaustu a nutnost zabývat se tímto problémem proto, aby se nevytratil z povědomí mladé nastupující generace, která tak nedopustí opakování něčeho podobného, to jsou motivy této práce.

Vzhledem k těmto motivům zaujímá škola ústřední pozici a je jedním z nejdůležitějších nástrojů, kterými lze působit na mládež a zformovat u ní základní nezkreslené představy nejen o událostech, ke kterým došlo během genocidy Židů ve druhé světové válce, ale i o dalších, neméně nebezpečných rizicích, která nám i v dnešní době hrozí. Škola tak má vedle didaktické úlohy, kdy žákům předává informace a znalosti o tomto období, ještě preventivní funkci, pomocí které snižuje hrozbu šíření rasistických myšlenek, neboť skutečnost, že ukazuje žákům správnou cestu, eliminuje pravděpodobnost, že by mladí lidé podporovali rasismus. Je však zapotřebí, aby se tento potenciál, kterým škola disponuje, mohl využít a aby byla související látka probrána a sdělena žákům adekvátní pochopitelnou formou, i když se jedná o téměř neuvěřitelné činy. Po probrání této tematiky by měli mít žáci přehled o tom, co se stalo a proč tomu tak bylo. Také by měli dojít k názoru, že nějaká odplata a nenávist za to, co příslušníci jiných národů spáchali, nemá již dnes smysl a opodstatnění, a že jediným východiskem k nápravě by se mělo stát přátelství anebo alespoň vzájemná tolerance mezi obyvateli jednotlivých zemí.

4. 1. Přístup školy k tomuto tématu a její význam v dané problematice

Při pohledu o několik desetiletí nazpět do doby, v níž neomezeně vládli komunisté, se ve školách na našem území přistupovalo k problematice holocaustu buďto velice okrajově, a nebo se tato látka žákům nevykládala vůbec. V učebních programech se holocaust či genocida Židů během 2. světové války téměř nevyskytovaly a nezpochybnitelné utrpení lidí bylo ve společnosti, ovlivněné komunistickými názory a ideály, značně marginalizováno.

Důvodem takových postojů byla situace, ve které se Izrael přikláněl svou politickou orientací k zemím západního bloku. To bylo sovětskou politikou považováno jako zrada, neboť se země východního bloku neúspěšně pokoušely o proniknutí do oblastí Blízkého východu a o rozšíření sféry komunistického vlivu tím, že pomáhaly Izraelcům se založením jejich vlastního státu. Tento nezdar byl tedy hlavním důvodem antipatií komunistické strany a jejich stoupenců vůči Izraeli a potažmo i židovské kultuře a historii. V tomto nově vzniklém státě také sílilo sionistické hnutí, které vyvolalo v naší zemi, ovládané Sovětským svazem, vlnu antisionismu, provázeného antisemitskými tendencemi. V takové atmosféře bylo vše, co souviselo s židovstvím, podezíráno a zpochybňováno. Na své židovství tak doplatil například generální tajemník KSČ Rudolf Slánský, který byl v roce 1952 popraven.

Změna ve vnímání zločinů, spáchaných na Židech, přišla až po roce 1989, kdy bylo možné postupně vytvořit nové vzdělávací programy v předmětech, které až do této chvíle sloužily jako „výkladní skříň“ socialismu a ve kterých bylo hlavním cílem probudit a zformovat u mladých lidí socialistické smýšlení a odhodlání spoluutvářet téměř dokonalou socialistickou společnost. Nejlepším příkladem takové koncepce vyučování byla v té době občanská výchova. Právě ta dozнала po revoluci velkých změn, jejímiž iniciátory byli především pedagogové, kteří nebyli lhostejní k dosavadním poznatkům o holocaustu a k povinnosti tato fakta předat mladým lidem a svým žákům.

Nutnost bavit se o holocaustu na základní škole a nejen zde je posílena skutečností, že i přes nezpochybnitelné důkazy o hromadné vraždě šesti milionů lidí existují názory, které se snaží o banalizaci tohoto fenoménu, nebo dokonce o jeho popření. Je proto důležité žákům vysvětlit to, co se opravdu stalo. Popírači holocaustu nebo také revizionisté, za které se sami označují, jsou totiž se svou argumentací, která se může zdát nezasvěcenému laikovi jako přesvědčivá, problémem při odhalování kruté, ale historicky doložitelné pravdy. Výpovědi očitých svědků považují tito lidé za vymyšlené a předpojaté. Domnívají se, že byli nacisté během výslechů nuceni k nepravdivým výpovědím a že holocaust je mýtus, který si Židé

vymysleli, aby se snadněji usadili na území Izraele a vzbudili tak lítost a solidaritu zemí okolního světa. Asi nejznámějším z těchto překrucovačů skutečnosti je Angličan David Irving, který se ve svém díle snažil o vylepšení obrazu osoby Adolfa Hitlera a o zpochybnění nacistické genocidy Židů.¹⁴⁴

S tímto jevem úzce souvisí také extrémně pravicová hnutí, která se otevřeně hlásí k rasismu a sympatizují s nacismem, který tak stále zůstává hrozbou pro společnost, v níž žijeme. I proto nese škola velkou zodpovědnost vůči žákům, kterým by měla ozřejmit, co se stalo a tím i odvést jejich zájem od organizací, propagujících nacismus. Je samozřejmě nemožné, aby škola stoprocentně odstranila riziko, že by mladí lidé vstoupili do řad neonacistických organizací, hnutí skinheads¹⁴⁵ a jiných nezákonných skupin. Je však její povinností udělat za pomoci všech dostupných prostředků maximum proto, aby měl žák správný názor na skutečnost, což je dostatečná imunita proti nebezpečným demagogiím. Samozřejmě že škola není všemocná a žáci si se svým volným časem nakládají podle svého zájmu, nebo podle představ svých rodičů. Zde pak může znamenat zanedbání alespoň minimální prevence možné přilnutí k nebezpečné skupině či organizaci.

Vedle těchto důvodů existuje ještě jedna prostá příčina, proč tuto problematiku správně pojmout a objektivně předat vhodnou formou cílené skupině lidí, v našem případě žákům devátých tříd. Jedná se o potřebu umět rozpoznat zlo již v jeho zárodečném stádiu a zamezit jeho šíření, aby se už neopakovalo utrpení, které se dá jen těžko popsat slovy. O to by se škola rovněž měla zajímat a napomoci při řešení této problematiky z hlediska prevence.

To jsou však nelehké úkoly. Právě proto je třeba důsledně promyslet, jak o holocaustu vyučovat a jak s ním žáky seznámit. V této souvislosti se nabízí několik otázek a to: V jakém věku je vhodné tuto látku probírat? Kolik času jí má pedagog věnovat v učebních plánech a v jakém rozsahu jí má vykládat? Jakou metodu zvolit pro výuku o holocaustu?

Dále může nastat dilema, zda se má holocaust probírat pouze v hodinách dějepisu, nebo i v jiných předmětech jako průřezové téma. Možností, kterými lze tento fenomén pojmout, je mnoho a je na každém učiteli, aby si látku uzpůsobil podle potřeb svých, a hlavně podle potřeb svých žáků. Následující část nabízí návrh toho, jak koncipovat výuku o holocaustu a může sloužit jako pomůcka pro pedagogy při jejich práci.

¹⁴⁴ Leo Pavlát. Holocaust a dnešek. in: Téma – Holocaust, Praha, Tauris, 2000, s. 44

¹⁴⁵ Hnutí skinheads je velmi rozrůzněné a vnitřně diferencované. Pojem skinhead popř. skin označuje mladého nebo dospělého člověka s vyholenou hlavou. Příslušníci tohoto hnutí jsou zastánci silně nacionalistických hodnot, hraničících s rasismem. V současnosti existuje hnutí skinheads v různých podobách téměř v celém světě.

4. 2. Návrh metody, kterou lze problematiku holocaustu probírat na ZŠ

Fenomén holocaustu je možné vyučovat zcela běžnou a fádni formou, kdy si učitel odříká před tabulí vše, co obsahuje jeho učební plán, a žáci si udělají stručný zápis do sešitů, stejně jako tomu je i při probírání jakékoliv jiné látky. Den před psaním testu se žáci naučí nazpaměť všechna důležitá fakta, aby je mohli vzorně předvést v den písemného či ústního zkoušení a o týden později jim v hlavě zůstane pouhý zlomek toho, co se učili. Výuka pro ně bude nezáživná a zároveň nenáročná, neboť celá práce vysvětlit a předat učivo zůstane na učiteli. To je první způsob, který je pochopitelně z našeho hlediska nežádoucí, avšak tuto alternativu nelze vyloučit vzhledem k různým možnostem jednotlivých základních škol v České republice.

Vedle tohoto způsobu se naskytá ještě jiná varianta. Uvažovat by o ní měl každý, kdo chce, aby byla výuka maximálně efektivní a přínosná pro žáky, kteří by si nabyté znalosti dobře pamatovali a zároveň by pro ně vyučování bylo zajímavým zážitkem.

Jak tedy vyučovat o holocaustu? Učitel musí vědět ještě před tím, než začne látku vykládat, co chce své žáky naučit a co je cílem jeho úsilí. Pokud chce téma dostatečně probrat, nemůže si myslet, že se vměstná do jedné či dvou vyučovacích hodin. Časové rozvržení učiva záleží na tom, jakou formou učitel výuku uskuteční. V podstatě může volit mezi třemi způsoby. Prvním z nich je ten nejjednodušší, což ale neznamená, že by měl být nejhorší. Jedná se o výuku, která se odehrává pouze ve školní budově. Další metodou je zařazení exkurze a návštěvy některého z míst, na kterých došlo k holocaustu, nebo která měla s genocidou něco společného. Třetí a poslední variantou může být zapojení žáků do projektového vyučování. V tomto případě může být řeč o holocaustu i během celého školního roku, neboť mají studenti určitý úkol, na kterém průběžně pracují, a to nejen během vyučování.

4. 2. 1. Výuka ve škole

Zde se nabízí velké množství možností, jak zorganizovat hodiny, během kterých výuka o holocaustu probíhá. Cílem takových hodin je to, aby byli žáci osobně osloveni prožitkem a následně vyzváni k zaujetí vlastního stanoviska, čímž má být dosaženo vysoké míry porozumění, neboť nejde jen o zprostředkování teoretické znalosti dějin a faktů, ale také o

probuzení a prohloubení schopnosti vcítit se do situace lidí, kteří v této době žili. Uvedu zde několik příkladů, jak výuku koncipovat.

A)

Učitel si látku rozvrhne do několika tématických celků a ty pak zadá ke zpracování jednotlivým skupinám, které určí buď sám, nebo se do nich rozdělí samotní žáci. Zároveň vysvětlí, co se od takto vzniklých skupin očekává během 2 až 4 následujících hodin, ve kterých budou mít členové skupin příležitost vysvětlit zadané téma ostatním spolužákům.

Jednotlivé skupiny dostanou potřebné materiály, podklady a odkazy, jejichž pomocí budou schopni zadaná témata zpracovat. Učitel žákům poskytne literární tituly, ze kterých lze potřebné informace čerpat. Dá žákům také internetové adresy, na kterých je rovněž možné nalézt vše potřebné. Dále budou mít žáci k dispozici mapy (mapka největších nacistických KT a ghett, mapa Evropy), transportní seznamy, schéma norimberských rasových zákonů, příklady některých zákazů, vztahujících se na Židy, encyklopedie, plánek města Terezín, čítanku „*Cesta-cíl neznámý*“¹⁴⁶ a jiné užitečné pomůcky.¹⁴⁷ Pokud bude mít příležitost pracovat s obrazovými materiály (viz filmy a filmové dokumenty), i tyto zdroje může nabídnout žákům jako součást jejich práce. Na této aktivitě by měli participovat všichni členové skupiny. Poté, co budou probrána všechna témata, může být téma holocaust ukončeno souhrnným opakováním v podání učitele, který je po celou dobu jakýmsi moderátorem a zasahuje v případě, že je potřeba doplnit nebo poopravit informace. K těmto účelům může být použit také filmový dokument, pojednávající o probraném tématu.

Příklady tématických celků:

1. Vysvětlení důležitých pojmů jako Žid, árijec, holocaust, antisemitismus, koncentrační tábory, gestapo, rasismus, SS
2. Výklad toho, jak se dostali nacisté k moci a jak zacházeli během prvních let po svém nástupu se Židy
3. Norimberské zákony
4. Popis situace Židů na území Čech a Moravy v období Protektorátu; role města Terezín v nacistické politice

¹⁴⁶ Maria Bezchlebová-Anita Franková-Eva Štichová. *Cesta-cíl neznámý*. Praha. Academia, 1995

¹⁴⁷ Dokumenty z archivu Památníku Terezín používané ve vzdělávacích programech k výuce o holocaustu

5. Popis míst, kde nacisté likvidovali své oběti, a způsobu, kterým k tomu docházelo; celkový počet obětí (zdůraznění toho, že se nejednalo o čísla, ale o jednotlivé lidské bytosti a o jejich osudy)
6. Holocaust českých Židů, jejich označení a omezování jejich práv
7. Město Terezín, jeho organizace, funkce, obyvatelstvo, podmínky
8. Práce s mapou, rozmístění koncentračních táborů v Evropě; místa, kam směřovaly terezínské transporty
9. Zmapování životů a osudů významných aktérů holocaustu (A. Hitler, R. Heydrich) a některých jejich obětí (A. Lustig, K. Poláček aj.)

Seznam některých filmů a dokumentů o holocaustu:

Šoa, Claude Lanzmann, 1976
Poslední motýl, Karel Kachyňa, 1990
Schindlerův seznam, Steven Spielberg, 1993
Žabova čísla, Donna Deitchová, 1999
Norimberský proces, Yves Simoneau, 2000
Peklo na zemi, Vojtěch Jasný, 2001
Povstání, Jon Avnet, 2001
Hitler a holocaust, Německá televize ZDF, 2002
Pianista, Roman Polanski, 2002
Pád třetí říše, Oliver Hirschbiegel, 2004

B)

Výklad o holocaustu provede sám učitel. Použije k tomu dostupné nástroje a pomůcky. Výklad takto zabere ve srovnání s předchozí metodou méně času, což je výhodou v tom smyslu, že v dalších hodinách dostanou žáci konkrétní úkoly a tak se přesvědčí o opravdovosti a hmatatelnosti holocaustu. Žáci budou vyhledávat v okolí svého bydliště místa spjatá s holocaustem a zjišťovat, jaká byla jejich úloha v konečném řešení. Dále budou pátrat pomocí známých po tom, zda se někdo z jejich příbuzenstva či z blízkého okruhu přátel stal obětí holocaustu. Úkolem žáků bude takovou osobu, pokud ještě žije, vyhledat a získat od ní informace, dokládající její strašlivou minulost.

C)

V první části výuky bude probírána problematika holocaustu. Míra podrobnosti bude záviset na samotném učiteli. Vedle již zmíněných koncepcí lze využít i jiné formy výkladu, kterou je například využití metody „brainstorming“, kdy žáci nejprve vyčerpají své aktuální

znalosti o problematice. Ty učitel záhy rozvine, doplní a upřesní. V další části pozve učitel, který bude v roli moderátora, do hodiny očitého svědka holocaustu nebo jiného pamětníka období druhé světové války. Tento host nejprve promluví o tom, co zažil a co viděl. Poté by měla následovat beseda a žáci by měli mít předem připravené otázky na hosta proto, aby nedošlo k trapným chvílím, kdy nastane ticho, z čehož nemůže mít ani jedna zúčastněná strana besedy dobrý pocit.

D)

Další možnou koncepcí je takový způsob výuky, při kterém žáci nejprve dostanou nějakou úlohu, aniž by věděli, co po jejím splnění bude následovat. Jedná se o jakousi senzibilizaci žáků na dané téma. Učitel může spolupracovat se svými kolegy, v jejichž předmětech lze úkoly zadat.

Tak například v hodině hudební výchovy mohou žáci nacvičit buďto celý muzikál „Brundibár“¹⁴⁸, nebo některé jeho části.

*„Brundibár poražen, utíká do dáli,
zavířte na buben, válku jsme vyhráli.
Vyhráli proto jen, že jsme se nedali,
že jsme se nebáli, že jsme si všichni svou,
písničku veselou, do kroku zpívali.“*

19. Poutač k muzikálu Brundibár

¹⁴⁸ Dětskou operu Brundibár napsali hudební skladatel Hans Krása a spisovatel Adolf Hoffmeister v roce 1938. V srpnu 1942 Hans Krása odjel s transportem do Terezína, mnozí jeho spolupracovníci a děti ho brzy následovali. Po více než dvou měsících zkoušení se 23. září 1943 v Magdeburských kasárnách konala premiéra. Opera Brundibár měla velký úspěch a celkem se do podzimu 1944, kdy z Terezína odjížděly poslední transporty, odehrálo asi 55 repríz, tzn. že se hrálo v průměru jedno představení týdně.

Poté, co ho budou znát, jim učitel už ve své hodině, ať už se jedná o dějepis nebo občanskou výchovu, objasní původ a historii tohoto muzikálu. Může se také žáků zeptat na to, o jaké válce je v muzikálu řeč a kdo byl jejím vítězem. Pová jim o osudech dětí, které byly jeho aktéry v terezínském ghettu a o významu každé maličkosti, která jim dávala zapomenout na každodenní starosti a bídu, a která jim umožňovala žít v lepším světě alespoň na pár chvil. Tím vlastně vysvětlí, jak se mohl a může chovat člověk k člověku a jaké zlo je v některých lidech ukryto. Popíše život v ghettu a povinnosti těch, kteří v něm žili. Potom položí žákům otázky proč a kým tam byli ti lidé a děti uvěznění. V tomto bodě se na základě odpovědí žáků, které v případě potřeby poopraví a doplní, zmíní o nacismu a jeho principech a záměrech. Ve výkladu pokračuje tím, že se zmíní o možných hrozbách dnešní doby a o tom, jaká proti nim existuje obrana. Měl by zdůraznit, že komunikace a vzájemná tolerance je důležitým prostředkem k mírovému soužití lidí na zemi. Žákům by se měl pokusit vstřípit do hlavy fakt, že není špatných a dobrých národů, ale že v nich žijí dobří a zlí lidé, z čehož mají žáci pochopit, že ne všichni Němci byli a jsou zabijáci a rasisté, stejně jako skutečnost, že ne každý Američan je zarytým zastáncem demokracie a lidských práv.

S vyučujícím českého jazyka a literatury se může učitel domluvit na četbě některého z literárních děl, obsahujících tematiku holocaustu. Žáci dostanou za úkol naučit se báseň, kterou napsali děti nebo dospělí v ghettech (viz čítanka Cesta-cíl neznámý). Kromě toho, že si žáci procvičí různé druhy rytmy, dostanou také za úkol zamyslet se nad obsahem a smyslem básně.¹⁴⁹ Určí podle vlastního úsudku autora básně a důvody, které ho k takovým veršům vedly. V další hodině pak učitel vyslechne jednotlivé interpretace. Následně odhalí skutečnou autorovu identitu a motivy, které ho vedly k takovému dílu. Žákům je možné sdělit také jména několika židovských autorů, píšících o holocaustu. Jejich úkolem bude zjistit, co mají tyto lidé společného. Následně budou žáci uvedeni do problematiky holocaustu. Co se týče jeho zprostředkování žákům, následuje totéž, co je uvedeno výše.

Další z variant, jak vyučovat o holocaustu, je spojení tohoto tématu s výukou výtvarné výchovy. Úkolem žáků bude namalovat prostředí, ve kterém žijí, a postavy, které je obklopují. Následovat bude vyhodnocení jejich výtvorů a poukázání na to, že je o ně zpravidla dobře postaráno. Mají kde žít, mohou se ve volném čase věnovat svým zálibám a netrpí zimou, vážnými nemocemi, ani hladem. Potom učitel žákům předloží malby vězňů ghett a koncentračních táborů a položí žákům otázku co vidí. Žáci se sami pokusí o srovnání

¹⁴⁹ Viz příloha č. III

jími nakreslených obrázků s obrázky uvězněných a týraných lidí. Následně učitel vysvětlí, že se nejedná o výmysl, ale že je to skutečné prostředí stejně jako život v něm. Po této senzibilizační části se opakuje již zmíněný postup výkladu, kdy vyučující popíše a rozvede téma holocaust. Žákům lze zadat rovněž malba jim neznámého zvířete. Na obrázku nebo videu ho potom učitel žákům ukáže a zmíní případy dětí, které již ve věku, kdy umí kreslit, malovaly například husu se čtyřma nohama. Vysvětlí jim, že to nebylo z důvodu jejich hlouposti, ale proto, že ji nikdy v životě na rozdíl od nich nemohly vidět, neboť své dětství prožily v podmínkách, které byly jen těžko slučitelné s důstojným žitím. V další hodině pak mohou nakreslit člověka z roku 1942, vězněného v Terezíně, a vedle něj člověka z počátku 21. století.

E)

Další možnou variantou výuky o holocaustu je ta, která výklad odvozuje od projevů antisemitismu ve skutečném životě 40. let 20. století. Ve skutečnosti by mohl výklad učiva vypadat tak, že si žáci v úvodu vyučování přečtou úryvek z knihy Jiřího Weila *„Život s hvězdou“*.¹⁵⁰ V následující části si žáci napíší na kus papíru, jaký mají z úryvku dojem, co je překvapilo a čemu nerozumí. Poté si vymění lístky se sousedem. Učitel pak několik žáků vyzve, aby ostatním sdělili dojmy svých spolužáků. Dále jim klade otázky, zda se příběh mohl odehrát ve skutečnosti a kdy k němu došlo. Poté na tabuli napíše několik činností a potřeb, které umožňují člověku plnohodnotný život (kultura; přátelé; večerní vycházky; návštěvy divadel, kin, sportovních akcí; sportovní vyžití; cestování; školní docházka; jídlo; pití; spánek...). Žáci si pak po jednom mají vybrat činnosti, bez kterých by se ve svém životě obešli, až dospějí ke třem základním potřebám člověka. Poté se učitel žáků zeptá, zda si dovedou takový život představit. Od toho se odvíjí jeho výklad o holocaustu, jeho příčinách, průběhu a následcích.

4. 2. 2. Výuka spojená s návštěvou vzdělávacího oddělení Památníku Terezín

Velice zajímavou a efektivní metodou výuky o holocaustu je propojení výkladu ve škole s návštěvou města Terezín a především vzdělávacího oddělení terezínského Památníku. Takto pojatá forma výuky je vlastně málo náročná na čas, který je tématu věnován přímo ve škole, protože to nejdůležitější se odehraje v Terezíně. Na školní půdě jde o to připravit žáky na seminář a vybavit je alespoň základními znalostmi, které jim ulehčí vstup do vzdělávacího

¹⁵⁰ Jiří Weil (1900-1959), český novinář, prozaik a literární kritik

programu stejně jako pochopení některých úkolů, kterými budou pověřeni. I vstřebávání nových poznatků bude ulehčeno, když budou mít žáci na čem stavět.

Pokud jde o vzdělávací oddělení, to vzniklo v roce 1993 a má hned několik cílů a aktivit. Jsou jimi školení pedagogických pracovníků k výchově o holocaustu, pořádání výstav, publikační činnost, či pořádání workshopů. Tím však rozsah jeho činností nekončí. Nejdůležitější aktivitou této instituce je právě pořádání jednodenních i vícedenních vzdělávacích seminářů pro žáky a studenty. Jejich náplní je historie holocaustu, ale i rasismus a intolerance jakožto problém současné společnosti. Semináře pro školy jsou vedeny několika způsoby podle toho, o jaký typ se jedná. Ten základní trvá zhruba 7 hodin a obsahuje nejdůležitější informace o problematice holocaustu a druhé světové války. Je zahájen besedou, kdy jsou žákům vysvětleny základní pojmy, nezbytné pro pochopení fenoménu holocaust. Následuje prohlídka bývalého ghetta a Malé pevnosti. K oběma prohlídkám budou mít žáci možnost vyslechnout komentář odborného lektora. Vícedenní seminář pak obsahuje kromě toho, co jednodenní kurz, také interaktivní workshopy, práci ve skupinách s autentickými dokumenty, přednášky, setkání s pamětníky holocaustu a spoustu dalších aktivit. Seminář je veden velmi intenzivní a zajímavou formou a žáci jsou po jeho absolvování vybaveni nejen množstvím nových znalostí, ale jsou také plni nevšedních zážitků, na které se nezapomíná tak, jak by tomu nejspíš bylo v případě strohého výkladu ve škole.

20. Skupina školáků na správním dvoře během prohlídky Malé pevnosti, v pozadí je nad průchodem do další části pevnosti vidět nápis „ARBEIT MACHT FREI“¹⁵¹

¹⁵¹ Tento nápis je charakteristický pro většinu nacistických koncentračních táborů a naopak je netypický pro věznici gestapa, v překladu znamená „práce osvobozuje“

4. 2. 3. Zpracování projektu žáky

Další způsob, kterým lze pojmout tuto smutnou, leč důležitou a nesmazatelnou kapitolu lidských dějin, je zadání nějakého úkolu, na jehož realizaci se budou žáci podílet během určitého období (délka záleží na učiteli a na dohodě s žáky). Jedná se tedy o projekt, který má nesčetnou řadu pozitivních znaků. Kromě toho, že si žáci osvojí téma holocaustu, což je prvořadé, naučí se také spolupráci se svými spolužáky. Budou nuceni k tomu, aby si rozdělili jednotlivé úkoly, za jejichž plnění pak ponesou odpovědnost, a rovněž si budou muset uspořádat svůj čas a sladit práci skupiny tak, aby dosáhli vytyčeného cíle. V neposlední řadě se během projektu dostanou do kontaktu nejen se známými, ale i s cizími lidmi, což je donutí ke komunikaci a také budou prověřeny jejich komunikační schopnosti. Je ovšem důležité, aby učitel vzbudil u žáků zájem o daný projekt, jehož realizace a výsledek by měly být pro žáky tím nejlepším motivem. Jako zdroj inspirace mohou sloužit následující příklady projektové výuky.

4. 2. 3. 1. Charakteristika projektu „Víš, co je holocaust?“

Ještě před tím, než začne samotná práce na přípravě projektu, měli by žáci být vybaveni alespoň základními vědomostmi o holocaustu. To jim usnadní pochopit smysl jejich úsilí.

Projekt se stejně jako všechny předchozí metody vztahuje na žáky 9. tříd. Za úkol budou mít připravit vzdělávací program (seminář), určený pro jejich mladší spolužáky ze 6., 7. a 8. ročníků, který by zabral jedno dopoledne (4 vyučovací hodiny, to však záleží na možnostech dané školy). Způsob, jak bude takový seminář probíhat, bude záležet hlavně na žácích samotných. Učitel jim k tomu poskytne dostatek podkladů a bude nedílnou součástí celé akce. Žákům by měl být vždy nablízku, aby jim mohl poradit v případě nějakého problému, ať technického nebo faktického rázu. Měl by jim také pomoci s obsahem semináře a s formou, kterou budou jednotlivá témata zpracována a následně zprostředkována publiku. Žáci budou mít na starost také propagaci celé akce. Rovněž se postarají o dekoraci místnosti, sálu, učebny nebo tělocvičny, kde se akce odehraje, za účelem vytvoření příhodného prostředí pro diskusi o tak vážném tématu. Jejich úkolem bude rovněž zajistit potřebné rekvizity.

Co se týče motivace, tou by pro studenty mohla být i možná prezentace jejich práce na jiné než kmenové základní škole, nehledě na to, že si během přípravy takové akce vyzkoušejí řadu organizačních činností a práci v týmu.

Návrh projektu „Víš, co je holocaust?“

Žáci 6., 7., 8. a případně 9. tříd (pokud je zpracovatelem projektu pouze jedna 9. třída) budou tvořit publikum. Ještě než se dostaví na místo, kde se odehraje celá akce, dostanou ve třídách od pořadatelů semináře pracovní listy, do kterých si budou po celou dobu postupně zapisovat důležité informace.¹⁵² Tyto archy jim pak poslouží jako studijní materiál k výuce o holocaustu a budou si je moci vlepit do školních sešitů. Potom, co se žáci usadí na místa, jim bude ve stručnosti představena celá akce a její základní body.

Následovat bude hraný příběh chlapce, kterému změnila žlutá šesticípá hvězda na kabátku celý jeho dosavadní život.¹⁵³ V další části doplní již přítomné herce také jejich ostatní spolužáci. Ti budou mít připravené věty buď na lístcích, nebo je budou umět zpaměti. Budou to krátká nacistická hesla, namířená proti Židům. Dále se před ostatními zmíní o významných událostech, pojících se ke druhé světové válce a připomenou nepřehlédnutelné osobnosti, v jejichž rukách se nacházely osudy tisíců nevinných lidí. Zde je potřeba, aby se žáci vyjadřovali srozumitelně a nahlas, neboť bude úkolem publika, aby si zapisovalo do pracovních listů chybějící údaje. Následovat může četba příspěvku z časopisu *Vedem*.¹⁵⁴

Na tuto pasáž bude přímo navazovat přednáška. Přednášejícím bude zřejmě učitel, který je iniciátorem celého projektu. Ve svém výkladu se zmíní o předválečné situaci v Německu, o záměrech nacistů a o důvodech, proč byly jejich obětmi především Židé (bude se vracet k odehrané scéně například v souvislosti s norimberskými zákony a jinými právními omezeními). V návaznosti na toto téma by pak měl učitel co nejstručněji a nejsrozumitelněji vysvětlit, co si mají žáci pod pojmem Žid představit. Nesmí samozřejmě opominout válečná léta a co nepřijatelnější formou žákům zprostředkovat způsob, jakým bylo se Židy zacházeno.

Po této části může následovat krátká, desetiminutová přestávka, která je vzhledem k velkému počtu posluchačů vhodná pro uklidnění možného ruchu, který se i přes sebelepší formu přednesu a organizaci skupiny může objevit.

Třetí část bude uvedena další scénkou, v níž se žáci pokusí předvést, jak bylo s vězni zacházeno během transportů na východ a co se s nimi dělo po vystoupení z vlaku.¹⁵⁵ Poté

¹⁵² Viz příloha č. III

¹⁵³ Viz příloha č. III

¹⁵⁴ Viz příloha č. III, výraznou součástí terezínské literární tvorby byly práce mladých lidí. Jejich práce se však vyznačovaly neobyčejnou zralostí a byly mj. i důkazem toho, že děti a mládež v podmínkách věznění rychle dospívali a dívali se na svět záhy očima svých dospělých spoluvězňů. Nejtypičtějším příkladem je časopis *Vedem*, který shromáždil mladé tvůrce.

¹⁵⁵ Viz příloha č. III

mohou přečíst část autentického dopisu, který byl napsán vězněm v Osvětimi.¹⁵⁶ V zápětí další skupina žáků uvede a představí očitého svědka holocaustu, který nejprve povypráví o svých zážitcích až do chvíle, než se stal vězněm koncentračního tábora. Po jeho vyprávění budou následovat otázky ze strany přítomných žáků. Pro případ, že by se z publika nikdo nezeptal, budou mít žáci, připravující projekt, v zásobě několik dotazů na přednášejícího. Poté, co skončí tato dílčí debata, se očitý svědek holocaustu zmíní o věcech, které viděl a zažil v prostředí koncentračních táborů.¹⁵⁷ K dispozici bude mít filmový dokument, který bude dle svých potřeb prostřednictvím videa obsluhovat. Účelem je posílení autentičnosti celého životního příběhu.

V poslední fázi je vhodné vše, co bylo řečeno, velice stručně zopakovat. Nemělo by se zde opomenout ani téma holocaust a dnešek. V této souvislosti je třeba žáky varovat zejména před možnými nástrahami v podobě extrémně pravicových uskupení, či před lidmi, kteří se snaží o popření a vyvrácení holocaustu. Jako příklad takových snah lze uvést nedávný pokus českého neonacisty Pavla Fabiana o šíření publikace s názvem „*Osvětim: fakta versus fikce*“ na českých základních školách.¹⁵⁸ Nakonec lze žákům promítnout některý z filmů, uvedených na straně 60.

Jako zpětná vazba celé akce poslouží pracovní listy, které budou během dalších hodin v příslušných předmětech vyhodnocovány a opravovány. Po korekci z nich tak žáci budou moci čerpat informace o holocaustu.

¹⁵⁶ Viz příloha č. III

¹⁵⁷ V případě, že nelze využít přítomnosti svědka holocaustu, je možné, aby se role vypravěče ujala osoba, která je v této problematice vysoce erudovaná.

¹⁵⁸ Pavel Fabian tvrdí, že holocaust je výmysl židovských spiklenců, ovládajících světové velmoci a je záminkou pro výplatu reparací Německa ve prospěch Izraele. V této publikaci, která je na první pohled velmi seriózní, autor rovněž uvádí, že se cyklon B používal jen k dezinfekci, tedy k ochraně lidských životů, a nikoliv k jejich zhubbě. Její současné šíření na školy je velmi nebezpečný jev pro naši společnost, neboť se autoři snaží nejen o revizi minulosti, ale také o přebudování světa v souladu s jejich pokřivenými rasistickými hodnotami.

4. 2. 3. 2. *Projekt Zmizelí sousedé*

Co si představit pod pojmem zmizelí sousedé? Jedná se o název projektu, jehož hlavním iniciátorem je Vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v Praze, které při něm spolupracuje s Památníkem Terezín, s Muzeem romské kultury v Brně a s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Kdo jsou to zmizelí sousedé? Jedná se nejenom o Židy a Romy, kteří se vytratili svým blízkým během let okupace, ale také o intelektuály a jedince s nějakými postiženími, tedy o ty, kteří se od ostatních nějakým způsobem odlišovali.

Náplní projektu je zapojení žáků do vyhledávání stop, vedoucích k osudům jednotlivých lidí, kteří zmizeli neznámo kam. Žáci tak prožívají konkrétní životní příběhy, od kterých pak lze velice snadno přejít k obecným informacím.

Projekt si klade za cíl pomoci žákům s formulováním otázek, které nahradí hotové poznatky a povedou k setkání s bezprostřední zkušeností z období, které si ještě nejstarší generace dobře pamatují. Projekt pomáhá žákům rozvíjet jejich schopnosti při týmové práci. Nutí je k práci s různými zdroji informací a k návštěvě různých institucí (archivy, muzea, matriky...). Žáci shromažďují výpovědi svědků o zmizelých lidech, které pak společně s fotografiemi, deníky a jinými autentickými dokumenty proměňují v literárně-badatelské práce.

Projekt rovněž žáky inspiruje ke zjištění, že poznání může být mnohdy i dobrodružné, dále je nenásilně vede ke kladení dotazů nejstarším generacím a také v nich vzbuzuje zájem o něco jiného než o jejich vlastní osobu.

Ideálním způsobem, jak takový projekt na základní škole uskutečnit, je jeho zařazení do volitelného předmětu nebo kroužku, v jehož rámci na něm budou žáci pod vedením učitele pracovat v průběhu celého pololetí či školního roku.

Výsledky jejich práce poté mohou být zveřejněny na internetových stránkách www.zmizeli-soused.cz a ve školním sborníku, který by jednak dokumentoval průběh celého projektu a pak by také obsahoval práce žáků.

5. Závěr

Práce se snaží podat obraz o nelehké situaci Židů v průběhu dějin, přičemž je kladen důraz především na jejich postavení v období nacistické vlády v Německu. Podstatou jejich diskriminace a bezprávi je rasistické přesvědčení o méněcennosti židovské rasy. Rasismus je ústřední složkou všeho zla, které bylo na Židech a dalších etnicích spácháno. Nacismus si své oběti vybíral na základě jejich vnějších znaků. Smrt si tak zasloužil například ten, kdo měl rodiče, kteří se hlásili k judaismu. Lidem byly přisuzovány neprávem špatné vlastnosti na základě předsudků, které se ve společnosti objevovaly a o jejichž přetrvání a šíření se nacisté svou propagandou a agitací starali. Důstojnosti člověka nepřikládali žádný význam a všemožně se ji snažili sesadit na ten nejnižší stupeň. Základní lidská práva byla hrubě porušována a okolí tomu bohužel jen tiše přihlíželo.

Člověk nebyl hodnocen podle svých osobnostních vlastností a morálních hodnot. Lidské dobro nemělo žádnou váhu při posuzování jednotlivců. Nejdůležitějším měřítkem tak byly vnější znaky. Z nich je možné uvést například fyziologické rysy, náboženské vyznání nebo také sociální postavení.

Avšak podobné a nesmyslné perzekuování lidí lze sledovat i u jiných totalitních režimů, v nichž byla kritériem pro posuzování člověka jeho třídní příslušnost či původ.

Je povinností celé společnosti, aby se takových tendencí vyvarovala. Dosáhne toho také tím, že bude vhodně působit na mládež. Děti a mladí lidé musí vědět, že pro posouzení člověka je fundamentálně nesprávné ho hodnotit podle barvy pleti nebo vlasů, podle prestiže jeho zaměstnání, stavu bankovního konta a konečně ani podle víry, ke které se hlásí. Respekt a tolerance totiž náleží všem lidem bez rozdílu. Tím hlediskem, na základě kterého je možné někoho zavrhnout či odsoudit, je jeho povaha a úmysly, které motivují jeho činy, tedy morální vlastnosti.

Vedle snahy odhalit žákům smutné a kruté události, ke kterým došlo v nedávné minulosti, je rovněž nezbytné poukázat na stále přetrvávající hrozbu v podobě organizací, propagujících nacismus, ale i jedinců, kteří se snaží holocaust popřít či banalizovat. Kromě těchto případů existuje mnoho dalších nebezpečných lidí, proti kterým je třeba se bránit. Jsou to různí fanatici, teroristé a náboženští fundamentalisté. Pedagog se musí pokusit o to, aby učinil žáky imunními vůči podobným skupinám a jejich snahám, což je pro vývoj celé společnosti velice důležitý úkol.

Avšak kromě toho, že je práce exkurzem do dávné minulosti a hlavně do období hitlerovského Německa, podává také návrhy způsobů výuky, kterými lze problematiku holocaustu pojmout na základní škole. Věřím, že uvedené koncepce dobře poslouží během mé pedagogické praxe nejen mně, ale také dalším kolegům z řad pedagogů.

Na závěr bych chtěl vyjádřit jednu důležitou věc. Tou je fakt, že se mi napsáním této práce podařilo vedle splnění dílčích cílů podpořit také úsilí všech, kteří nejsou lhostejní ke chmurným událostem minulosti a kteří se prostřednictvím chyb a zločinů předchozích generací snaží o dobrou výchovu k občanství u nastupujícího pokolení.

- Zdroje pro sepsání diplomové práce -

prameny:

Archiv Památníku Terezín, Principova alej 304, 411 55 Terezín, Česká republika

Fondation Auschwitz, 65, rue des Tanneurs, 1000 Bruxelles, Belgique

Joods Museum van Deportatie en Verzet, Goswin de Stassartstraat 153, 2800 Mechelen, Belgique

Mémorial de Caen, Esplanade Eisenhower, 140 66 Caen, France

Památník Terezín, Principova alej 304, 411 55 Terezín, Česká republika

literatura:

André Latreille, *La Seconde guerre mondiale*, Paris, Librairie Hachette, 1967

Bernd Martin-Ernst Schulin, *Židovská menšina v dějinách*, Olomouc, Votobia, 1997

François de Fontette, *Histoire de l'antisémitisme*, Paris, Presses universitaires de France, 1982

François de Fontette, *Le Racisme*, Paris, Presses universitaires de France, 1975

François de Fontette, *Sociologie de l'antisémitisme*, Paris, Presses universitaires de France, 1984

Georges Bensoussan, *Histoire de la Shoah*, Paris, Presses universitaires de France, 1996

G. Jofer, *Objectif extermination*, Bruxelles, éd. Labor, 1994

Hannah Arendt, *Eichmann v Jeruzalémě*, Praha, Mladá fronta, 1995

Henri Michel, *La Seconde guerre mondiale*, Paris, Presses universitaires de France, 1982

Christian Bernadac, *Les médecins maudits*, Paris, Éditions France-Empire, 1967

Jacques Droz, *Histoire de l'Allemagne*, Paris, Presses universitaires de France, 1948

Jiří Hájek, *Hitlerův Mein Kampf*, Liberec, Dialog, 1993

Jules Isaac, *Genèse de l'antisémitisme*, Paris, Éd. Calmann Lévy, 1956

Ludvík Svoboda, *Z Buzuluku do Prahy*, Praha, Mladá fronta, 1985

Maria Bezhlebová-Anita Franková-Eva Štichová, *Cesta-cíl neznámý*, Praha, Academia, 1995

Mark Roseman, *Ordre du jour - Génocide*, Paris, Éd. Louis Audibert, 2002

Miloš Pojar a jiní, *Stín šoa nad Evropou*, Praha, Židovské muzeum Praha, 2001

Paul Johnson, *Dějiny židovského národa*, Praha, Rozmluvy, 1995

Peter Schäfer, *Dějiny Židů v antice*, Praha, Vyšehrad, 2003

Saul Friedländer, *L'antisémitisme nazi-histoire d'une psychose collective*, Paris, Le Seuil, 1971

Tomáš Pěkný, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha, Sefer, 1993

Václav Černý, *Rasismus - jeho základy a vývoj*, Olomouc, Votobia, 1995

Václav Novák a jiní, *Malá pevnost*, Praha, Naše vojsko, 1988

Vojtěch Blodig a jiní, *Téma: Holocaust*, Praha, Tauris, 2000

Vojtěch Blodig - Ludmila Chládková - Miroslava Langhamerová, *Terezín - Místa utrpení a hrdinství*, Praha, V Ráji, 2003

Zeev Sternhell, *L'Allemagne nazie et le génocide juif*, Paris, Gallimard/Le Seuil, 1985

ostatní zdroje:

Vzdělávací akce: „Jak vyučovat o holocaustu?“

Seminář pro pedagogy a školské pracovníky, pořádaný Ministerstvem školství České republiky, Vzdělávacím a kulturním centrem Židovského muzea v Praze, Muzeem romské kultury v Brně a Památníkem Terezín.

Diplomové práce:

Krejčí R., Výchovně vzdělávací programy pro skupiny českých žáků a studentů v Památníku Terezín, Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 1999, vedoucí práce: Mgr. Ludmila Chládková

Vrba T., Terezín v období 1. československé republiky, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 1996, vedoucí práce: PhDr. Miroslav Kryl

Další písemné zdroje:

Karel Stern, Můj nástup do transportu a pobyt v Terezíně, *Vedem*, 1944, s. 646

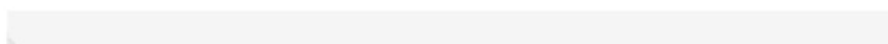
Kolektiv autorů, *Encyklopedický slovník*, Praha, Academia, 1982

Vladimír Hrubý, nedatovaný strojopis, je v majetku autora

Internetové stránky:

www.holocaust.cz

www.pamatnik-terezin.cz

Vzpomínka na období nacistického běsnění

Ten, který zachrání jeden lidský život je jako kdyby zachránil celé lidstvo. Desatero přikázání božích obsahuje příkaz „Nezabiješ“. Sebevražda je neodpustitelným hříchem. Lidský život je tedy vzácný dar, který není možné ohrožovat a jakkoliv poškozovat. Tato rčení jsou neopominutelnou součástí židovské víry, která se přiklání k míru a svobodnému žití. Obecně je tedy v judaismu přidělována lidskému životu vysoká hodnota, pravděpodobně ta nejvyšší. V souladu s těmito pravidly žijí lidé, jejichž počet není naštěstí zanedbatelný a nemusí se jednat pouze o Židy. Jsou dokonce i takoví jedinci, dávající přednost tomu, aby i v případě svého vlastního ohrožení podali ruku lidem, kteří ji potřebují ještě více i za tu cenu, že při takovém činu ohrožují svou vlastní bezpečnost.

Naproti této skupině lidí se staví druhá strana, jejíž hodnoty se s ní diametrálně rozcházejí. Můžeme se o tom přesvědčit tak, že se zaměříme na hodnoty, které tito lidé uznávají. Jsou jimi zejména moc a bohatství. Jakékoliv prostředky, vedoucí k dosažení těchto dvou cílů jsou považovány touto skupinou za správné. Pro její příslušníky jsou ostatní pouze nástrojem moci, sloužícím k jejich zbohatnutí. Ve vztahu k jiným lidem se mohou chovat vypočítavě, bezohledně, sobecky, krutě a nadřazeně buďto proto, že tím sledují nějaký další záměr nebo z důvodu jejich zvrhlé nátury, kdy samotné ubližování někomu je uspokojuje. V souvislosti s lidským životem se pak vražda považuje příslušníky této skupiny za čin, opodstatněný dosažením vyšších cílů, kterými jsou nabytí majetku, půdy, moci či vlády.

Není však možné zobecňovat tyto úsudky a zařazovat všechny lidi na tu či onu stranu, poněvadž nejsou věci jenom bílé a černé a lidé jen dobří a zlí, ale je mezi nimi i velké pole šedi, respektive těch, kteří by v krizových situacích jen pasivně přihlíželi křivdám a chránili pouze sami sebe, aniž by se starali alespoň o bezpečí svých blízkých. Zároveň by se nikdy nepřidali k ukrutným násilníkům. Tyto lidské povahy se projevovaly za všech dob na nejrozdílnějších místech planety. Nicméně jejich podoba nabírala nejvýraznějších kontur ve válečných obdobích, kdy se lidé chovali podle jejich povahové podstaty bez žádných přetvářek a rozpaků tak, jak jim jejich svědomí a morální citění napovídalo v danou chvíli.

K vůbec nejčernějším kaňkám na historii dějin lidstva patří události druhé světové války. Na jejich popsání už vyteklo mnoho inkoustu a bylo publikováno nespočet knih. Jeden příběh, jenž se během této doby udál však stojí za povšimnutí a za podrobnější rozbor. Jedná se o jeden lidský život, jehož protagonista si zažil nepředstavitelné a slovy nepostihnutelné chvíle v soukolí nacistického aparátu. Tímto očitým svědkem je pan Vladimír Hrubý. Jeho

vzpomínky nám pomohou v tomto případě jasně oddělit zrno od plev a rozlišit tak zlo od dobra.

Předválečné osudy pana Vladimíra Hrubého

Pan Vladimír Hrubý se narodil dne 4. 5. 1919 v Bohušovicích nad Ohří a svůj původ má v české nežidovské rodině. Jeho osud je však s židovskými obětmi holocaustu v mnoha bodech slučitelný a jeho příběh zcela přesvědčivě líčí úděl nepřátel III. říše, kterými nebyli pouze Židé, ale i Romové, tělesně postižení lidé a politicky nežádoucí jedinci. Jeho otec Karel Hrubý, narozen 27. 4. 1883 v Čelákovících, byl vyučeným košíkářem. Jeho matka Anna Hrubá se narodila dne 1. 8. 1887 v Bohušovicích a byla zaměstnána jako služka u sedláka. Pan Vladimír pocházel ze dvou sourozenců. Měl jednu sestru Jarmilu Hrubou, narozenou v roce 1913. Po obecné škole vychodil měšťanku v Bohušovicích. Ve studiích dále nepokračoval. Pomáhal svému otci s jeho košíkářskou živností. Počátkem třicátých let bylo živobytí velice těžké. O proutí na výrobu košů v polabské nížině nebyla nouze a tak byla konkurence v tomto odvětví veliká. Navíc šlo vyrobené zboží přes židovské obchodníky, což znamenalo snížení výnosů. Avšak obchod prostřednictvím Židů byl nezbytný z důvodu zajištění klientely. Otec pana Hrubého byl navíc obtěžkán dvanáctitisícovou hypotékou, kterou využíval pro stavbu vlastního domu v Bohušovicích. A tak k výrobě košů přibyl ještě další zdroj obživy. Byl jím výkup lahví. Tento nápad dostal pan Vladimír při čištění a vyklízení sklepů, do kterých se rozváželo uhlí, čímž se mimo jiné také živil. V jednom ze sklepů našel staré láhve, které poté odnesl do výkupu k Židům. Dostával za ně ale čím dál méně peněz, což ho přimělo k rozhodnutí založit s otcem vlastní výkupnu lahví. Jejich odběratelem byla rodina Hroudových z Prahy, které dodávali i koše. Obchod se tak koncem třicátých let zlepšil. Totéž se bohužel nedá říct o společenské situaci, která se s postupnou expanzí III. říše začala rapidně zhoršovat. To platilo dvojnásob pro ty, kdož měli jakýkoliv sklon k ilegální činnosti, a samozřejmě také pro Židy.

V souvislosti s panem Hrubým je dlužno dodat, že se od roku 1933, tedy od nástupu Hitlera k moci, začala v domě jeho otce scházet skupina, která se věnovala ilegální činnosti, jejímž členem se později stal i pan Vladimír, jenž vykonával funkci spojky mezi jednotlivými buňkami tohoto hnutí. O činnosti celé organizace se dozvíme více přímo ve vzpomínce posledně jmenovaného.

Jestliže jsme se v úvodu zmiňovali o různých lidských povahách, zde se nám nabízí krásný příklad člověka, který se i v nejtěžších chvílích snažil o pomoc těm, kdo ji potřebovali i přesto, že se on sám nacházel v dosti nezáviděníhodné a životu nebezpečné pozici.

Na tuto svoji vlastnost doplatil vězněním v nacistických žalářích a koncentračních táborech na několika místech Evropy. Dostal se totiž do přímého kontaktu s tou druhou skupinou lidí, která se v tomto případě asi ani lidmi nazývat nedá. Prošel si těmi největšími hrůzami lidských dějin o kterých se dá jen velmi těžce vyprávět slovy někomu, kdo se narodil ve svobodné zemi v době míru a nezná stav hladu, bídy, zimy, stav neustálého strachu a stresu, stav, kdy má problém s tím, aby vůbec poznal sám sebe při pohledu do zrcadla. Pan Vladimír Hrubý se však nebránil tomu, podělit se o své prožitky z těch strašlivých míst, jimiž musel za své dobré úmysly projít.

21. Pan Vladimír Hrubý

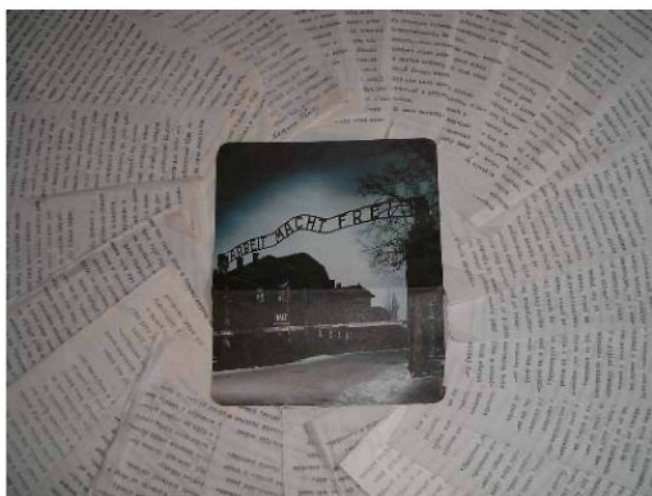
Až do setkání s panem Hrubým jsem neměl možnost bavit se s očitým svědkem holocaustu. Při jeho výpovědi na mě dolehla ještě více než kdy jindy blízkost, opravdovost a rozsah neštěstí, které potkalo všechny oběti nacismu. Jeho vyprávění bylo autentické a zanechalo ve mně zvláštní a smíšený pocit bezpečí a štěstí, že tato doba snad jednou provždy pominula. Zároveň jsem si upevnil své přesvědčení, že se proti takovým nebezpečím, ač v menším rozsahu, musí i v době relativního klidu bojovat dostupnými prostředky. Potvrdil jsem si rovněž názor, že svědectví lidí, kteří si mnoho vytrpěli za druhé světové války jsou tím nejsilnějším a nejprůkaznějším důkazem nacistických zločinů. Těch ale ubývá a nakonec přijde den, kdy se při zmiňování o holocaustu budeme muset spokojit jenom s textovými, zvukovými a obrazovými materiály, které již budou postrádat na autenticitě. Toto bude nahánět vodu na mlýn lidem, kteří se hlásí k extrémně pravicovým hnutím a k organizacím s neonacistickým programem, z nichž mnozí dokonce popírají události, jejichž následkem

byla smrt milionů nevinných lidí. Je povinností společnosti vůči všem obětem, aby se na genocidu a zběsilé vyvražďování nikdy nezapomnělo. Proto je třeba se o tom stále bavit a tyto jevy si připomínat z několika různých důvodů, z nichž je třeba zmínit kromě uvedené povinnosti uctívat památku obětí také preventivní záměr, který by měl včas uchránit společnost od podobných rasistických projevů.

Příběh, který napsal sám život

Odbojové hnutí ilegální KSČ v Bohušovicích nad Ohří od počátku německé okupace v roce 1939 až do doby zatýkání gestapem v roce 1942

Vedoucími pracovníky byli tito soudruzi: Vlastimil Klégr (mlynář), Jaroslav Beran (typograf), Karel Hrubý (košíkář)

22. Originál vyprávění, jehož autorem je pan Vladimír Hrubý

Počátky ilegální práce bylo hlavně zaměření na pomoc prchajícím emigrantům německé národnosti. Tuto činnost převážně organizoval pan Klégr, který využíval možností mého otce Karla Hrubého. Ten vedl svou košíkářskou živnost a byl stále k dispozici. Nezaměstnanost v minulých letech zapříčinila, že mladí lidé proto, aby získali zaměstnání, nastoupili k ČSD, nebo do výroby hořčice v Bohušovicích, kde se rovněž zpracovávaly ryby dovážené z Německa. Avšak v tomto podniku nenašel uplatnění ten, kdo smýšlel komunisticky. V čele závodu byl Ladislav Brada a mistrem vždy říšský Němec jakožto odborník. V podniku vládla sociální demokracie. Dále byl v Bohušovicích severočeský pivovar, jehož sládkem byl pan Valoušek. Jeho manželka byla poslankyní za fašistickou stranu a tak i příjem nových pracovníků byl dosti omezen a v závodě se žádný komunista

neuplatnil. Cukrovar v Bohušovicích byl pod vlivem agrárníků a národního sjednocení. Také rolnická mlékárna nepřijala do svého stavu lidi, kteří se jí nehodili pro své politické přesvědčení.

Bohušovice byly střediskovou obcí, poněvadž se zde provozovala řemesla a byla tu živnostenská záložna a kampelička. Zabráním pohraničí a značným stěhováním Čechů se staly Bohušovice pohraniční obcí a byla zde i celnice. Stavěly zde všechny vlaky, čímž vzrostl i počet obyvatel. Lidé se znovu začali vzájemně poznávat. Hledala se pracovní příležitost a tak hodně dělníků v důsledku nedostatku práce začalo jezdit za prací do okolních měst (Litoměřice, Lovosice, Ústí nad Labem). Při těchto životně důležitých pracovních cestách se pracovníci při dojíždění do Sudet vystavovali nebezpečí odsunu do Německa, které se po okupaci v roce 1939 ještě víc umocnilo. Mezi ilegálními pracovníky z okolních obcí nastala bližší spolupráce a hlavně vzájemné poznání. Přes Bohušovice jezdili soudruzi z Brňan, Brozan, Dolánků a Hrdel. Zde byly též později vybudovány komunistické buňky. Vytvářela se potřeba koordinace s Terezínem. Bylo tak vytvořeno hlavní vedení celého obvodu, který později navazoval styk s Louny, Libochovicemi a Slaným. V čele této skupiny byl až do roku 1939 Vlastimil Klégr, který pracoval v litoměřických mlýnech. Po jeho zatčení dne 16. 3. 1939 a několikátýdenním pobytu v terezínské Malé pevnosti bylo nutné, aby se stáhl do pozadí a nestal se nápadným. Tímto se dostává do čela skupiny Otto Katz, který je původem Žid. Klégr organizuje styk se soudruhy, kteří docházejí z Terezína do mlýnů jako vězni. Pomáhá se stykem s jejich rodinami a také s dodávkami potravin. Současně byly předávány zprávy o situaci venku. Vlastimil Klégr rovněž organizuje potraviny u velkých sedláků v Bohušovicích a v Brňanech. Tyto dodávky jsem osobně vozil, jednalo se hlavně o mouku, tuk a ovoce. Potraviny pak zpracovala moje matka Anna Hrubá hlavně na buchty. Ty byly zase tou samou cestou přes Klégra rozdělovány na komandýrkách, kde pracovali věznění muži.

Kdo byl Otto Katz? Já si jej pamatuji z doby první republiky, kdy docházel do Litoměřic a pracoval tam s mladými komunisty. Říkalo se o něm, že je student. Pokud si pamatuji, tak hrával v Terezíně v různých nočních podnikcích. Bydlel se svým bratrem v Terezíně v kovárně. Jeho bratr byl advokátem a mezi sebou mluvili jen německy. Byl povahy uzavřené a z Terezína odešel ještě před příchodem Židů asi v roce 1940. Pracoval v Brozanech při regulaci Ohře. Odtud jezdil po večerech za svými spolupracovníky. Dohled na činnost ilegální skupiny však stále prováděl Vlastimil Klégr. Několik členů ilegální skupiny pracovalo od roku 1939 na vrchní stavbě u dráhy a tak měli možnost přijít mezi nákladní vagóny, které byly již později střežené německými vojáky. V dobrém okamžiku se

podařilo nasypat do ložisek písek, který byl na trati. Tak vznikaly první sabotáže. Zde se začal rozšiřovat ilegální tisk. Já pracoval na dráze až do konce roku 1940, kdy se mi podařilo po operaci slepého střeva odejít. Otec mě přihlásil jako košíkářského učně při své živnosti. A tak jsem byl po drobných zkušenostech pověřen většími úkoly. Byl jimi výběr peněz od soudruhů na vesnicích na podporu vězňům, které jsem dostával vždy za celou skupinu v obci. Peníze jsem předával svému otci Karlovi Hrubému. Zachoval se sešit živnostenského deníku, kde jsou od jara 1941 vedeny částky na podporu ilegální práce jako součást zboží. Jsou tam vepsány i dary od některých soudruhů. Současně jsem byl pověřen koncem roku 1940 funkcí spojky pro Libochovice, Brozany, Louny a Slaný.

Na jaře roku 1941 došlo v ilegální skupině v bytě mého otce k velmi ostré kontraverzi. Na schůzku se dostavil Vlastmil Klégr a další soudruzi. Bylo na ní vytknuto Katzovi, že nedodržuje dohodnutý postup při práci v ilegální skupině. Této schůzky jsem se účastnil i já, neboť jsem občas přišel do kuchyně říct, že je venku naprostý klid. Tehdy se cítil Katz hrozně dotčen, ale průběh následných událostí potvrdil vzniklé obavy. Vždyť úkoly, které se po napadení SSSR v roce 1941 měly provést, nebyly zanedbatelné pro naši skupinu. Jednalo se o navázání styku s terezínskou Malou pevností a o přípravu zničení bohušovického mostu přes Ohři. Jakým způsobem byl udržován styk s Prahou a kdo ho prováděl jsem nevěděl. Pokud jde o ilegální tisk, byl přivážen z Prahy. V létě roku 1941 dne 22. června se sešla ilegální skupina KSČ na břehu Ohře mezi obcemi Dolánky a Doksany. Na této schůzce byla projednávána koncepce práce ilegální skupiny po napadení SSSR. V témže roce přebíral Jaroslav Beran tiskárnu od pana Hnilici, kde byl též zaměstnán Karel Vlček. Vlček převážel v kufrech staré tiskařské písmo za účelem předání do Prahy. V této době jsem dal též Vlčkovi starší bubínkový revolver k ilegálním účelům. O jeho osudu jsem už více neslyšel přesto, že jsem s ním v té době přišel dost často do styku. Na podzim roku 1941 nastoupil do tiskárny k Beranovi František Kára, který byl jeho kamarádem již od dětství. Jmenovaný Kára byl lakýrníkem a z tiskárny po několika měsících odešel. V době, kdy v tiskárně pracoval, zjistil, že se tam tiskne ilegální Rudé právo. Jeho otisky viděl při ranním příchodu do zaměstnání. Pokud jde o účast Jarky Berana na schůzkách u mého otce, těchto se neúčastnil. Jarka Beran byl řízen přímo z centra, ale kým, to jsem se nikdy nedozvěděl. Pamatuji si, že jsem sám asi dvakrát odvážel ilegální tisk mému otci, který pak byl rozdělován do okolních a vzdálených obcí.

V Brozanech pracoval u doktora medicíny Hesse Mojmir Olehlo. Ten byl napojen na ilegální organizaci a měl za úkol hlavně obstarávat léky pro nemocné v Malé pevnosti. Zde bych chtěl vyzvednout postoj mojí maminky Anny, která se podílela na celé akci velkou

měřou a byla silnou morální oporou. Vždyť například příprava pečiva procházela jejíma rukama. Co se týká různých schůzek s lidmi, kteří chodili za mým otcem, maminka přebírala úkoly, když otec nebyl přítomen. Matka nebyla do vyšetřování zatažena. Po zatčení manžela zničila veškerý materiál, který by mohl velmi zkomplikovat vyšetřování. Otcovy knihy naházela do žumpy. Zachoval se pouze deník o vedení košíkářské živnosti, o kterém již byla zmínka.

Na podzim roku 1941 přišli do Terezína první Židé, kteří byli pověřeni přípravou ghetta. V této době jsem navázal spojení s panem Lubikem, který docházel několikrát za den do Bohušovic na nádraží a současně obstarával různé potřeby. Mezi nimi byly i košíkářské výrobky. Pan Richard Lubik chodil často až k nám do kuchyně, kde s námi pravidelně pojedl. Při té příležitosti byl navázán užší kontakt s jeho rodinou v Praze a s dalšími občany židovské národnosti. Rodinám jsem předával dopisy a zpět přivážel potraviny a někdy i finanční prostředky. Současně nám sděloval důvěrné informace o tom, co se v ghettu odehrávalo. Předávali jsme mu s otcem ilegální tiskoviny. Asi v polovině února jsem se sešel v Litoměřicích s panem Kuglerem, který byl vedoucím ilegální skupiny v Terezíně. Od něj jsem se dozvěděl, že byl Otto Katz utlučen v Terezíně. Tuto zprávu jsem ihned sdělil mému otci. Katz byl v Terezíně internován asi v lednu 1942. Na základě zatýkání v Brozanech a v Libochovicích došlo k vyzrazení ilegálních skupin, které zde operovaly. Otto Katz byl z ghetta převezen do Malé pevnosti a tam vyslýchán. To potvrzuje po velmi dlouhé době František Kára, se kterým jsem se sešel náhodou a vzpomínali jsme na události, ke kterým došlo více jak před třiceti lety. V únoru jsem se náhodou sešel s vojákem německé národnosti v Park Hotelu v Terezíně, se kterým jsem před lety sloužil v Chebu na vojně. Pozval mě ke stolu a dle informací jsem zjistil, že slouží jako SS-man v Malé pevnosti. To na mě dobře nepůsobilo. Začal vzpomínat na vojenská léta a pak se přešlo na současnost. Vyprávěl o Židu Katzovi. Řekl mi, že pod kladenským gestapem „položil“ okolo 400 lidí a že se bude hromadně zatýkat. Tuto zprávu jsem co nejrychleji předal Jarkovi Beranovi, aby věděl, co se děje. Z Katze jsme měli opodstatněné obavy. Při jedné návštěvě v tiskárně se nechal slyšet, že se mu nemůže nic stát, že má dva občanské průkazy.

Zatčení gestapem

Jak tato událost zapůsobila na vedení nemohu upřesnit, neboť činnost skupiny již byla touto dobou v útlumu. Asi 9. března navštívil naši rodinu pan Lubik z terezínského ghetta a

naléhavě mě prosil, abych dojel do Prahy k rodinám, které měly být 12. 3. 1942 transportovány do Osvětimi. Tehdy se již dost vědělo o poměrech v německých koncentracích. Do Prahy jsem odjížděl již v pondělí, abych mohl zprávu rodinám vzkázat. Byla to rodina Heřmanských a Najmanova v Praze Karlíně. Druhý den večer jsem si přišel pro požadované věci. Ke svému zděšení jsem zjistil, že se jedná o dva velké kufry, které jsem nemohl sám ani unést. V obálkách jsem měl pro jednu rodinu 5000 Kčs a pro druhou 3000 Kčs. Se zavazadly mi pomohl na Masarykovo nádraží jeden muž z rodiny Najmanových. Podal jsem je jako spoluzavazadlo. Kolem 22. hodiny jsem přijel do Bohušovic, kde mě očekával můj otec. Sdělil mi, že je nádraží hlídáno četníky, a tak že kufry necháme ve stanici do rána. 12. 3. v sedm hodin ráno jsem přišel na nádraží pro kufry s károu. V místnosti byli dva známí železničáři, Pilnaj a Berger. Řekli mi, že jsou zavazadla zabavena, neboť je podezření, že je v nich ukryta krádež hodin. Do místnosti pak přišel také Němec Coufal, který sloužil na stanici. Před jeho příchodem mi stačili říct, abych se k zavazadlům nehlásil. Bohužel jsem vycítil, že situace, která nastala, oba železničáře uspokojovala. Asi v deset hodin jsem byl převezen na četnickou stanici do Bohušovic a pak nákladním autem převezen za doprovodu českých četníků do ghetta v Terezíně do hlavní budovy, kde sídlil všemocný velitel Seidl. Výslech jím byl veden velice slušně. Co však nedokázal on, to dokázal velitel četnictva kapitán Janeček a jeho podřízení svojí hrubostí. Bylo z toho patrné, že dobře sloužili vládcům v první republice. Kolem sedmnácté hodiny odpolední jsem byl propuštěn. Celkem jsem byl sám se sebou spokojený, neboť jsem nikoho nevyzradil. Navíc jsem stihl ráno předat panu Lubikovi 8000 Kčs. S obsahem zavazadel byl jistě spokojený i velitel ghetta Seidl, protože v nich byly samé delikatesní věci.

Tím však celá záležitost neskončila. Dne 23.3. 1942 nastalo zatýkání v Bohušovicích. Jednalo se většinou o železničáře, kteří se dostali do styku se Židy na dráze. Jelikož jsem nebyl doma, bylo sděleno mým rodičům, že budu eskortován našim četníkem na gestapo na Kladně v ranních hodinách druhého dne. Byl jsem převezen panem Hubálkem. Na gestapu se mnou byly po dlouhém čekání sepsány nacionále a byl jsem odveden na celu číslo 2. Zde jsem pobyl několik dní sám a pak přišel první spoluvězeň z Kladenska, se kterým jsem se již víckrát neviděl. Mezi tím proběhly Velikonoce, které jsem strávil na cele opět sám. Jídla jsem mnoho nepožíval a chleba jsem schovával do kavalce. Jelikož jsem byl členem ochotnického spolku v Bohušovicích a o Velikonocích se mělo hrát divadlo, ve vězení jsem si i zazpíval. To nebylo po chuti bachaři Gutvenigrovi a zle jsem na to doplatil. Uběhlo pár dní a dostal jsem nového spoluvězně. Byl jím Zdeněk Brůna z Libochovic. Přišel ve velmi zbědovaném stavu. Byl promočený močí skrz naskrz. Na nohou měl kanady, které mu dost

posloužily, když byl zavřený v komíně. Zdeňkovi se velice hodily nahromaděné kusy chleba a brzy se s nimi vypořádal. Bylo mu 25 let a byl trempem tělem i duší. Byl také hlavně velmi dobrý kamarád. Od 23. 3. do 10. 4. jsem nebyl ani jednou u výslechu. Až navečer poslední den na cele se otevřou dveře a bachař Gutvenigr mě vyvedl z cely ven. Jaké však bylo moje překvapení, když proti mně stál Katz, o kterém jsem byl informován, že byl utlučen v Terezíně. Využil jsem okamžiku, kdy bachař otevíral vedlejší cely a řekl jen krátce: „Nejsem zde za politiku.“ Také jsem nikdy s Katzem nebyl konfrontován. Byli jsme vyvedeni na dvůr gestapa a než pro nás přišla stráž ze staré sokolovny, která nyní sloužila jako koncentrační tábor, vyhazovali jsme z bazénu hnůj. Dne 11. 4. jsme se na lágru dozvěděli, že bylo velké zatýkání na Libochovicku a v Terezíně. V neděli jsem již dostal službu a tak jsem byl s dvojčolkou pro oběd ve vývařovně IMKY. Službu s námi měl četník. Jaké však bylo překvapení, když byl v místnosti, kde jsme čekali na stravu, Jarka Beran v doprovodu našeho strážníka. Pro velký počet zatčených byl umístěn na policejní věznici. Stačil mě jenom říci: „Je tu táta.“ Komisař Oskar Felkl se velmi činil. Bil lidi jak mohl, aby se přiznali k činnosti v ilegální KSČ. Již koncem dubna se začali objevovat první ilegální pracovníci.

Dne 27. května 1942 bylo vyhlášeno po atentátu na Heydricha stanné právo. 30. května 1942 již byli popraveni první členové z naší skupiny v Kobylisích. Jednalo se o Vlastimila Klégra, Jaroslava Berana, Mojmíra Olehla a Jana Kuglera z Terezína. Vězni dostávali k podpisu prohlášení, že neviděli předměty, které se týkaly atentátníků. Německá mašinerie se rozjela proti Čechům v plné síle. Do tábora ve staré sokolovně přicházeli stále noví vlastenci. Byli to lidé, kteří před nenáviděnými okupanty a surovci svým postojem dávali najevo nesouhlas s německou fašistickou bestialitou. Nově příchozí mnohdy zůstali jen do rána a druhý den již byli odtazeni na popravu.

Do celé této historie přišla další strašná událost, kterou bylo vypálení Lidic a Ležáků. V této době jsem pracoval na výkopu kanalizace pro budovu nové věznici gestapa. Zde jsme z povzdálí pozorovali budovu reálky, kde byly po několik dnů vězněny ženy a děti z Lidic. Samozřejmě, že z věžňů tam neměl nikdo přístup. Dne 2. července, tedy den před skončením stanného práva byli popraveni další členové skupiny z Bohušovic, Libochovic, Brozan a Terezína. Mezi nimi i můj otec Karel Hrubý. V tomto neustálém napětí se navíc začali objevovat mezi vězni lidé, kteří chtěli na úkor celé té lidské pokory žít. Byl to Česal z Libochovic, který byl konfidentem gestapa. Ten nakonec skončil v koncentračním táboře. Nálada se značně zlepšovala s postupem Rudé armády a jejími vítězstvími na východní frontě. Celou tuto tichou propagandu naplněnou optimismem vedl Standa Kytka z Kamenného Újezdu na Kralupsku. Byl to soudruh, který uměl vnést hodně optimismu.

Nelze ani zapomenout na kladenské občany a zvláště pak na ženy, které se snažily i za velmi obtížných podmínek pomoci. Zde je možno říci, že mezi drobnými obchodníky a vedoucími na jatkách a na pile se vždy našlo dostatek pochopení a co je důležitější, i jídla, které pomohlo zmírnit dopad současnosti. Stejně tak tomu bylo i mezi některými strážci policie a četníky, kteří na různé pracovní komanda docházeli. Bylo by velmi těžké uvádět je jmenovitě. Nelze ani zapomenout na vedoucího stavby hřiště na stavbě gestapa. Velký dík rovněž náleží i pracovníkům v IMCE včetně pomocných sil. Všichni viděli jednoho nepřítele. Zlostný a krvelačný fašismus Německa.

Transport z Terezína do Birkenau

Naše odbojová skupina včetně Terezína, Bohušovic, Brozan a Libochovic odešla do Malé pevnosti 12. ledna 1943 a odtud dne 27. ledna 1943 do Birkenau. Z Terezína a z Pankráce nás odjelo 648 mužů a 164 žen. Byl to transport, který v mužském lágru dostal číslo mezi 94 až 95 tisíci. Zdejší podmínky se nedaly vůbec srovnat s tím, co jsme dosud viděli. I když jsme v Terezíně docházeli na Štorch komando, na Eisenbahn v Ústí a na Kladně na Poldovku, nelze najít jakékoliv srovnání. Hned první příchod v podvečer byl na rampě hrozný. Haldy balíků a kufrů přijíždějících židovských transportů byly nepředstavitelné. Mezi tím bylo slyšet řvaní SS-manů, kteří Židy třídili podle věku.

Náš transport byl vypraven z Prahy, a jak jsem se později dozvěděl, nesl název pražský. Obsahoval velkou část převážně ilegálních pracovníků II. ústředního výboru. Rovněž z řad vězňů z Malé pevnosti v Terezíně bylo několik význačných funkcionářů. Mezi nimi figuroval i Miloš Nedvěd a několik účastníků občanské války ve Španělsku. Byli jsme v prvních dnech soustředěni na 27. bloku v Birkenau a potom jsme přešli na 9. blok. Po dobu takzvané karantény jsme měli možnost dostatečně poznat, kam nás ty nelidské bestie poslaly. První šok po příchodu nastal u brány, kde po levé straně stálo celé osazenstvo ženského bloku úplně nahé. V bráně nám vyhrávala kapela známé a tehdy populární písně. V lágru samotném vychrtlí vězni táhli na kusech klacku v blátě mrtvoly na skládku a jako provaz jim sloužilo roztrhané prádlo. Skládka samotná, jak jsme později zjistili, byla za naším blokem 27. Řev blokanů, šhubáků a kápů, kteří do nás bušili dlouhými bidly a kyji, se rozléhal kolem nás. Je v ten okamžik dosti zarážející, že to byl hlas velmi povědomý a blízký našemu. Chrlila se nepřeborná část výrazů, které jsme nikdy neslyšeli. Horší však bylo, že jsme jim rozuměli. Úžasná směs národů byla použita jedna proti druhé.

23. Vězeňské číslo 94885 na levém předloktí pana Hrubého

Po několika dnech pobytu jsme se též seznámili s vojáky SSSR, kteří sem přišli jako první budovat tuto strašnou nesmyslnost na zabíjení lidí. Dozvěděli jsme se, že z počtu 13 000 ruských vojenských zajatců od roku 1941 jich žilo asi 100. Poznávali jsme lág a jeho zařízení. Desítky metrů dlouhé a několik metrů hluboké latríny byly jeho součástí.. Zde byl bazar. Pro nás věc neznámá. Když sem s klacky přišli blokani a kápoové, končovalo to vždy tragicky. Lidé napadali do hloubky kalů a v nich se doslova udusili. V noci bylo toto zařízení upraveno ve vysoké sudy, které se musely ráno vynášet. Vezmeme-li v úvahu, že na baráku bylo až přes tisíc vězňů, lze si představit, jaká byla atmosféra zvláště když pak lidi trpěli těžkými střevními chorobami. Každý se snažil, aby vydržel. Nechtěl se vzdát. Bránil se. Za devátým blokem stála *osmička*, takzvaná nemocnice a *sedmička* pro nejtěžší případy. To byla hrůza, co se zde dělo. Lidé ve sračkách polomrtví byli každý den házeni na velké auto, které je odváželo do plynu. To bylo v únoru a březnu 1943. Jestliže bylo málo místa, museli ti, co nakládali nákladní auto, vylézt a lidi našlapat. Denně se také opakovalo před ranním apelem, že byli vynášeni ti, kteří do rána v kotcích zemřeli. Za strašného řvaní dozorčího personálu z řad vězňů bylo do lidí kopáno a ti zatím buď nežili, nebo jim již daleko ke konci života nechybělo. Bývalo jich z počtu kolem tisíce vždy do rána kolem patnácti, někdy i více. Po vynesení na kontrolní apel se na ně druzí vrhli a zůstali jen nahé kostry. Je až neuvěřitelné v daných podmínkách, jak člověk úplně zvlčí. Naším blokovým byl tzv. volksdeutsch. Polák, který nosil červený vinkl. Chlap to byl vypasený a velký. Jeho přivítání bylo po příchodu uvedeno přesně jeho slovy. Jsme zde na jedné lodi, musíme si vzájemně pomáhat. Měl v baráku takové menší apartmá, ve kterém byli tři malí chlapci. Jako schreiber tam byl polský Žid, který žil ve Francii. Byla to nehezká, plešatá figura, která zabíjela i své soukmenovce na potkání. Když ležel vězeň na zemi, tak bylo jeho oblibou vzít silný klacek, který mu hodil na krk a tak dlouho po něm skákal, až ho zardousil. Jmenoval se Grünbaum. Později odešel jako blokový zřejmě za dobré zásluhy na dvacátý blok. Já jsem byl asi počátkem dubna přeřazen

na blok dřevěný. Bylo to v době, kdy na mě šel skvrnitý tyfus, takže si nepamatuji ani číslo baráku. Ještě před příchodem na tento barák jsem byl lágrovým schreibrem vyhledán jako košíkář a to mě zřejmě pomohlo. Přešel jsem z pracovního komanda na Krematorium 3. Nechtěl jsem za žádnou cenu odejít od postupně mizejících kamarádů. Tak jsem se dostal do Gertneraie Bojsko, které bylo vzdáleno asi kolem pěti kilometrů. Museli jsme tam docházet daleko po silnici. Zde jsem pracoval krátce jako košíkář. V několika dalších dnech pak bylo komando převedeno do hlavního lágru a byl jsem na bloku 4. Při kontrole, která se prováděla vždy večer, jsem byl vyřazen jako nemocný SS-manem-lékařem a ještě s jedním mladým Polákem převeden na tzv. Krankebaum do bloku č. 20. Prodělal jsem zde tyfus. Vím, že jsem musel mít silné horečky a ještě po dlouhých letech mně úplně jasně zůstaly v paměti sny. 20. blok byl infekční a byl určený pro nemocné tyfem a úplavicí. Zde se rozhodovalo, zda přežiji. Hladu bylo hodně. To, co jsem viděl v Birkenau na jednom bloku, to zde bylo v každé světnici, kde nás leželo asi 150. S mnoha kamarády jsem se zde rozloučil naposledy. Nejhorší bylo, že pro ochranu organismu nebylo nic. Ti, co přečkali tyfus, dostávali úplavici a tím také většina končila. Na blok přicházel příslušník SS. Snad to byl lékař. Jeho léčba spočívala v tom, že vězni vpichoval do ruky injekci, po které následovala smrt. Před mýma očima tak zemřel František Milota z Roudnice n. L. a Rudolf Šnábl z Rokycan a řada dalších, na jejichž jména si již nepamatuji. Ani zde se to neobešlo bez okrádání. Takzvaní flégři kradli kde mohli a hlavně tím kouskem margarínu počínaje. Jestliže vězeň dostal balíček, který byl již při kontrole vykraden, tak své dílo dovršili tím, že vykradli zbytek, zvláště pak cibuli nebo česnek. Blokový zde byl mladý člověk z Ostravska, velmi ostrý. Při prohlídce, kterou provedl, našel vrchovaté misky margarínu.

Po propuštění jsem se zesláblý vrátil zpět na 4. blok a tak i na své komando. Dělal jsem nadále v košíkářské dílně, odkud jsem docházel též na sklizeň zeleniny, která se zde pro SS pěstovala na několika hektarech. Bylo zde moderní zahradnictví. Na komando docházelo několik set žen z Birkenau. Byly oblečeny ve špinavých cárech, neboť neměly možnost žádné osobní hygieny. Dozor zde měly SS ženy se psy. V případě, že některá nemohla, tak na ní byli vysláni tito vycvičení němečtí ovčáci. Při odchodu z komanda byla každá žena kontrolována, zda nemá u sebe schovanou zeleninu. K tomu se samozřejmě propůjčovaly bývalé kuplířky, které po osobní prohlídce ženu vyhodily a nikdo si nemůže představit ten hrozný pohled, kdy do nich ženy SS s klackem bušily a psi ženy trhali. Při sklizni kedluben na poli jsem chtěl jednou také přinést rozpuštěné kedlubny do hlavního tábora. Avšak přímo na bráně nás překvapila kontrola. S rukama nahoře a s jedním kedlubnem mezi nohama a čtyřmi půlkami v pase jsem dvakrát prošel kontrolou. Nikdy však již jsem podobné věci nedělal.

Z komanda jsem pak přešel na stavbu kasáren SS v Osvětimi. Kápo zde byl zelený Němec, který sem přišel z Buchenwaldu. Nosil jsem až do druhého patra maltu a cihly i přesto, že zde stál krásný moderní jeřáb jako svíce. Komando mělo asi 130 lidí. Zedníci byli proškolení Židé polské národnosti. Tady jsem od nich nic dobrého neslyšel. Chtěli, abych maltu míchal jenom já. Přitom jejich soukmenovci jenom stáli a nic nedělali. Jelikož jsem vyčerpáním již padal a mnohdy jsem si vzpomněl na pomoc, kterou jsem jejich soukmenovcům poskytoval v Terezíně, bylo mi všelijak. Když situaci viděl kápo, snažil se zasáhnout, ale ona s nimi nebyla žádná legrace. Byli přeci můraři a to nemohl před SS ani kápo nic dělat. Kápo rozhodl, že budu dělat vorarbeitra. Přesto, že jsem se tomu bránil, tak jsem dostal deset židovských vězňů. Ale oni neměli ani trochu uznání. Nadávat jsem nechtěl, bit je teprve ne a tu nás přepadl bauführer. Odnesl jsem to já vymetením země *nieder auf*. Tím také po dvou hodinách skončila moje funkce vorarbeitra.

Převoz do Buchenwaldu

V lágru se začalo proslýchat, že Češi budou převezeni do Buchenwaldu. Toho jsme se také dočkali a asi 18. srpna 1943 jsme s kouskem chleba a s jednou konvicí černé kávy byli v počtu asi 1 200 lidí nacpáni do dobytčích vagónů a převezeni do Buchenwaldu. Cesta v největším vedru byla strašná. Na zemi se válelo několik nemocných. Z našeho transportu nás zbylo 42. To byl necelý vagón z jednoho vlaku po sedmi měsících.

Příjezd do Buchenwaldu byl v pozdních odpoledních hodinách. Po několikadenním cestování toužil každý jen po vodě. Té se nám dostalo. Po provedené dezinfekci a převlečení jsme se dostali na karanténní blok v malém lágru. Zde jsme pobýli asi 14 dní. Za tu dobu nás již vyhledávali kamarádi z bývalých věznic a přinesli i něco k jídlu. Já jsem zůstal v lágru a byl jsem přeřazen na blok 42, který se též mezi vězni nazýval internacionální. Avšak ne všem bylo dopřáno zde zůstat. Mnoho kamarádů bylo odvezeno do podzemní továrny v Dora, která byla několik desítek kilometrů vzdálena. V porovnání s hlavním lágrem tam nebyly dobré podmínky. Pracoval jsem nejdříve v pískovně. Pak jsem se dostal na komando Heinzenbaum Kalikva. Zde jsem pracoval jako pomocník svářeče. Bylo to komando, které se zdržovalo pod střechou a pracovní doba byla jako všude od rána do večera. Složeno bylo převážně z Čechů. Kápo byl lidový němec a byl velmi rozumný. Vorarbeitrem byl Josef Nečesaný z Ostravy. Na komandu pracovali též 3 němečtí mistři včetně vedoucího. Dále pak Rusové, Poláci a Židé. Celkem zde nebylo velkého honění a dalo se zde žít. Jelikož jsme měli přístup do všech

jedenácti hal, byl i styk se spoluvězni na jiných komandech dobrý. Rovněž je nutné říci, že i samotní mistři byli rozumní a práci si uměli šetřit tak, aby jim vyšla. Při velmi častých náletech na Výmar přicházeli unavení a nevyspalí, takže hledali vždy nějaké místo, aby mohli načerpat nové síly. Nám to celkem vyhovovalo a naše mistry jsme vždy zarovnali do dřevité vlny a dávali pozor, aby je strážci SS neobjevili. Nelze však říci, že se nedělalo vůbec nic. Vždyť SS-mani čekali na otevření nových hal pro výrobu elektronických přístrojů, zvláště pak na dílce pro výrobu V1 a V2.

24. Bomba V1

25. Popis bomby V1: výroba - Německo,
Délka - 7,73 m, rozpětí - 5,18 m, váha - 2200 kg
nosnost - 850 kg výbušnin a 500 kg paliva,
rychlost letu - 650 km/h, délka doletu - 210 km

Jednou jsem se pokusil otevřít láhev s kyslíkem, která byla do rána poloprázdná. Povedlo se to, a tak jsem prováděl podobné věci i s plynovým agregátem. To jsem dělal několik měsíců. Na komando pak byl přidělen vězeň ve věku 25 až 26 let, který byl svářečem a přišel na hlavního mistra s tím, že jsou kyslíkové bomby vypouštěny. Měl jsem velmi nahnáno, ale přeci jenom byli kápo i mistr dobří. V té době se mi otevřely nohy a tak jsem hledal cestu, jak se z komanda dostat. Povedlo se a byl jsem zařazen na komando shneideri. Zde jsem páral a pak jsem se naučil šlapat na stroji a spravovat prádlo a vrchní oblečení. Tak jsem mohl kamarádům něco udělat. Někdy to byly ponožky, jindy zase bačkory nebo čepice.

Po příchodu do Buchenwaldu jsme vytvořili malou mládežnickou pěveckou a recitační skupinu. Nacvičilo se spousta českých písní. Skupinu vedl soudruh Evžen Oustraha, pokud si ještě dobře vzpomínám. Dále pak Josef Havlíček, Josef Kovář, já a na kytaru nás doprovázel Otto Tabr. Skupina měla 10 až 12 členů. Recitoval se i Majakovski. Nezapomínalo se ani na písně Ježka s Voskovcem a Werichem. Jejich uplatnění bylo velmi široké. Chodili jsme zpívat především na internacionální bloky a do malého lágru, který byl zvláště počátkem roku 1945

stále přeplněn. Skupina měla též nacvičeny recitace a pochod revolucionářů k tryzně Ernsta Thälmana. Cvičilo se pravidelně jednou týdně a podle potřeby i dvakrát. K tomu jsme neměli velký výběr prostor, nicméně jsme měli dobrou vyzkoušenou místnost s dobrým střežením na Efektkamru.

K nezapomenutelným zážitkům pak patřila nedělní návštěva bloků sovětských vojáků, ke kterým jsme museli podlézat pod dráty jejich objektů. Neděle se tak stala vždy velice svátečním dnem. Je samozřejmé, že když oni zazpívali, tak se dřevěný barák otřásal. Na tyto chvíle se nezapomíná a je velmi těžké, aby je ten, kdo je neprožil, plně pochopil. Je však také pravda, že dost mladých lidí české národnosti stálo stranou a ničeho se neúčastnili. Toto navazovalo i na různá kulturní a politická školení. Byl jsem napojen na ilegální skupinu KSČ na bloku 42. Zde jsem se poznal s mnoha soudruhy, kteří se nám vždy snažili pomoci. Byl to Bedřich Kozelka, František Zvonař a další. Byla zde organizována solidarita a potraviny se dávaly po obdržení na jednu hromadu. Před tím se dával desátek a přesto se vždy v neděli pozvali ke stolu ruští vojenští zajatci anebo mladí sovětsí občané. To nebylo za žádné služby, jak se to mnohdy na blocích dělalo.

Zde velmi silně rostla internacionální výchova. Byl jsem též členem buchenwaldské brigády, která v dobách nejkritičtějších sehrála svoji úlohu. Je však nutno podotknout, že i v našich řadách se našlo dost lidí, kteří nepřispěli ani tím nejmenším soustem do společného a byli to nějací představitelé tehdejší naší první republiky. Muselo se zakročít i tvrdě, neb by jejich skříňky vykazovaly v době nedostatku zkažené jídlo. Z toho vyplývá, že ani zde nebylo vše tak jednoduché.

Chtěl bych se ještě vrátit několika slovy k srpnu 1944, kdy byl koncentrační tábor bombardován. Bylo to po poledni, když se nad prostorem Buchenwaldu objevilo letadlo, které vytvořilo velký kouřový kruh. Za ním ve slunci nalétávaly velké skupiny letadel a v osmi dávkách udělaly ohromný koberec z bomb. První část zasáhla Steinbruch a obytné vilky SS „nadlidí“ s jejich rodinami. Kasárna byla úplně vynechána a bylo zasaženo zařízení SS. Mezi nimi autodílny, haly Gustlov Werke a dále pak dílny a sklady DAW. Ten první okamžik jsme sledovali z okna krejčovny v lágru, ale když to bylo blíže, schoval se kdo mohl. Barák byl uzavřen a kameny začaly padat střechou do dílny. Dostal jsem zásah do nohy a když jsem doskákal k hlavním dveřím, začala již hořet střecha. Vězni vyrazili dveře a každý prchal kde se dalo. Já jsem po jedné noze mezi hořlavými bombami doskákal až k Efektkamru, kde mě shodou okolností vzal do náruče můj kamarád Olda Hnilica a odnesl dolů do zahradnictví. Odtamtud jsem byl přenesen na revír, kde jsem několik dní ležel. Viděl jsem strašné případy následkem bombardování. Vězni zde leželi v hrozných bolestech se střepinami v těle. Když

jsem se vrátil zpět na blok 42, bylo zde další smutné setkání. Několik kamarádů to nepřežilo. Tehdy se mluvilo o počtu několika set (600). Zastihl jsem ještě zbylé pahýly dubu. Říkalo se, že až uschne, bude konec Velkoněmecké říše. Dub několik dní ještě dohořival.

Konec Německa se blížil díky rychlému postupu sovětských vojsk. To však nebyl ještě konec. Bestie, která se i v samotném lágru otrásla a začala být na základě postižení příslušníků své rodiny zdánlivě lidštější, se znovu dala s plnou vervou do likvidace lidí. Přišel rok 1944 a již v prvním měsíci se začaly plnit baráky transporty z východu. V lágru začínalo být velmi těsno a tak se přistavovaly nové dřevěné baráky. Krematorium nestačilo na tak velký přísun zubožených vězňů. Na dvoře krematoria se objevovaly haldy umučených těl vězňů. Každý nový transport přivážel úplně promrzlé vězně. Lidé prosili o pomoc, ale ta již nestačila ze strany vězňů zvládnout současnou situaci. Situace se svými podmínkami již plně podobala koncentračnímu táboru Osvětim – Birkenau.

Bombardování se stále více opakovalo a zdálo se, že by měla být vidět hořící města. Buchenwald byl svou výškou rozhlednou na upadající německou nadvládu. Několikrát po sobě byl bombardován Výmar se svým okolím. Přicházeli tak noví zranění a s nimi zprávy o dalších zabitých kamarádech. Objevovali se zde i ti, kteří zabíjeli z titulu své funkce. Mezi nimi též blokový z Birkenau Gründbaum. Ihned jsme si uvědomili, že je nutné tohoto člověka izolovat. Svolal jsem několik zbylých kamarádů a se svolením lágrové policie dostal to, co mu náleželo. Avšak objevili se i jeho lidé. Proběhl sice takzvaný soud v jedné koupelně na baráku, ale zabiják se ztratil neznámo kam. Objevil se až po osvobození. Když jsme žádali, aby byl postaven před řádný soud, byla situace jiná a našli se i jeho ochránci v našich řadách. Jeden jurista jménem Č.....a prohlásil, že je nutné žít s národy v míru a že skončily popraviště, koncentráky a fronty a tudíž je třeba se podle toho chovat. A tak zabiják pravděpodobně dostal možnost zmizení.

11. dubnem ale válka ještě neskončila. Bylo třeba nasadit všechny síly. A tak mládež začala organizovat svůj vlastní barák číslo 22, který byl od základů vyčištěn, natřen a vybaven úplně novým povlečením. Byly rozděleny služby. Někteří kamarádi docházeli do zaměstnání, aby zajistili pohodu po osvobození druhým. Zpočátku, než se přiblížila armáda, pročešávali mnozí z nás s puškou v ruce les, který byl po projetí americké armády ještě plný Němců. Já jsem pak později jezdil do Výmaru do krejčovské dílny ještě s kamarády z krejčovny pomáhat šít dětské oblečení.

Je však nutné, abych se ještě vrátil k samotnému osvobození. Koncentrační tábor měl těsně před příchodem spojeneckých armád přes 60 000 obyvatel a po jejich odchodu zůstalo v táboře pouze 20 000 obyvatel, z nichž byla většina nemocných. Ilegální lágrové hnutí zde

vykonalo velký kus práce, neb se proti násilnosti umělo kategoricky postavit. Velitel žádal o vydání lidí, které by mohl použít podle svých potřeb. Vedení vězňů se postavilo proti a nebyl vydán ani jeden vězeň. Byly narušovány a zpomalovány transporty smrti. V táborovém vedení byla taková síla, že SS ani svými hrozbami neobstála proti buchenwaldské internacionále.

Na závěr bych chtěl uvést přesnější přehled událostí podle toho, jak jsme je podchytili v táboře. Chodili jsme po táboře a kombinovali jsme, kde asi spojenecká armáda je a kdy asi dostihne míst nás blíže položených a kdy s námi bude. O velikonoční pondělí a potom v úterý se vše trochu uklidnilo, jenom americká letadla přelétávala náš tábor. Jindy bylo zase vidět německé letouny, jak rychle mizí od západu k východu. Ve středu byla slyšet opět dělostřelba a v noci těžké nálety. Detonace na západě zasáhly asi Geru, Erfurt a Výmar. Od tohoto dne se napětí mezi námi stupňovalo. Potajmu byla prováděna příprava všech národností k obraně. Na blocích byly zřízeny hlídky, které v noci dávali pozor, aby nás snad ty krysy ve spánku nepřepadly. Byly uděleny informace, co a jak podnikat v případě nezdaru. Byli jsme rozhodnutí draze naše životy prodat, bude-li to zapotřebí. Třebaže se trousily pověsti, že velitel tábora prohlásil, že se tábor evakuovat nebude, nikdo tomu nevěřil a připravovali jsme se na všechno nejhorší. Ze čtvrtka na pátek se napětí stupňovalo s tím, když přišlo ve známost v pátek ráno, že se má dostavit vybraných 46 osob. Mezi nimi byli čtyři Češi, Němci a jeden Francouz. Všichni zmizeli do malého tábora do nemocnice a do skladiště. Takže když ráno volali čísla těchto obětí, ani jeden se nedostavil, protože byli schováni. Co se nahoře na bráně odehrávalo nevím, ale poznali jsme brzy, že přijde něco horšího. Stráže kolem tábora byly velmi zesíleny a vztek kreatur se vylil na Židech. Židovské bloky musely hned nastoupit, byly odvedeny do budov DAW vedle tábora a druhý den transportovány do Výmaru na nádraží a odvezeny neznámo kam. V sobotu začalo stěhování malého tábora, kde bylo mnoho nemocných a hladových všech národností. Je těžké popsat, jaké scény se zde odehrávaly, když německí spoluvězňové současně s těmi bestii hnali tyto nešťastníky na apelák. Hodně jich proběhlo do velkého tábora, ale více jich dostali za bránu a uzavřeli v budovách Guslov Werke a snad ještě ten den je odvezli nebo odehnali. Po všechny tyto dny se vraceli z jiných táborů v naší blízkosti vězňové, a tak jsme žili na lidském mraveništi s tvory zbědovanými a vysílenými útrapami. V neděli potom začalo stěhování tábora. Ačkoliv nevím, jak se to mohlo stát, tak byl můj blok, tedy Češi, po nástupu na apelák natlačen k bráně a za asistence německých spoluvězňů připojen k transportu, zatímco se Belgičané, Francouzi, lucemburští a Španělé ztratili mezi ostatními bloky. Já mezi nimi nebyl, protože jsem pracoval v krejčovské dílně a všichni jsme měli odejít až s posledními z tábora. Mohl jsem se připojit k bloku, ale

řekl jsem si s kamarády, se kterými jsem pracoval, že když už tu možnost máme, tak počkáme na konec s tím, že nám možná štěstí bude přát. Buď v tom chaosu zmizíme a někde se schováme, a nebo budeme mít štěstí a budeme zabráni. To, co hoši mezi tou cháskou za jednu noc prožili, bylo hrozné. U koho předpokládali, že něco má, ihned se po něm po tmě vrhli a obrali ho o vše. Ten dotyčný byl rád, když vyvázl s holým životem. Zelení do nich stříleli. Byla to děsná noc. Druhý den v neděli se naši soudruzi dozvěděli, co stihlo naše Čechy z bloku. Začala práce s jejich zachraňováním z DAW. Ihned jsme našli větší množství pásek, které byly předány službám a byli jeden po druhém, aby to nebylo nápadné, během dopoledne vyvedení z těchto budov. Již dopoledne tak byli všichni zpět na bloku.

Zdáli bylo slyšet stálé ostřelování a v dálce se ozývalo bombardování Erfurtu a Výmaru. Zapálení vlaku v dálce, kam až oko dohlédlo, bylo vidět stejně tak, jako hořící domy. Fronta se blížila a náš osud se naplňoval. V noci z neděle na pondělí přeletovalo mnoho amerických letadel od západu k východu ve dne v noci i nad naším táborem. V zahradě byla na viditelném místě sestavena značka z bílých kamenů ve tvaru SOS, na níž se čas od času svítilo a signál se tak vysílal letadlům. To byla rovněž příčina toho, že americké letectvo v noci nad táborem hlídkovalo a o všem podávalo zprávy armádě, což nám v následujících dnech velmi pomohlo. V pondělí ještě odvezli zbytky Židů a ten den odešli i ruští vojenští zajatci do Výmaru na nádraží. V takovém napětí uběhl pondělek i noc a v úterý 10. dubna přišel rozkaz k vyklizení tábora, ačkoliv byl všude kolem klid. Prvně se měl vystěhovat malý tábor, potom karanténní bloky 47, 48, 49 a některý polský blok. Vzhledem k tomu, že nikdo nechtěl nastoupit, tak Němci řádili jako šelmy a mnoho vězňů bylo postřeleno. Dále byl dán rozkaz českým blokům 20, 33, a 36 k nástupu. O původu a důvodu takového rozkazu jsem v té chvíli nic nevěděl. A tak naši hoši nastoupili, ač se proslýchalo, že velitel tábora určil, že české bloky půjdou až nakonec. První vypochoval 20. blok (protektorátníci), za nimi 36. blok, k němuž se připojili hoši z našeho bloku 42 a nakonec blok 33. Když prošel 20. blok branou, dal prý velitel tábora rozkaz, aby protektorátníci vystoupili stranou, neboť výslovně nařídil, že půjdou Češi jako poslední. 20. blok tedy ustoupil, ale 36. šel dále. Tito neměli žádné označení a nikdo snad neupozornil na to, že jsou to také Češi. Zřejmě to byl osud, který zasáhl, poněvadž počet 10 tisíc mužů určených ten den k deportaci byl již skoro dosažen a půl bloku bylo vráceno do tábora. K tomu byl vrácen ještě celý 33. blok. Ta půlka 36. bloku tedy odešla s těmi 10 tisíci. Kam až došli jsme se nedozvěděli.

Osvobození

Poslední dny jsme již nedostávali žádný chléb. Před tím dostávalo 6 mužů 1,5 kg na celý den. Následující hodiny jsme prožívali v napětí. Američtí letci kroužili nad táborem a právě když odcházeli poslední vězni z tábora s určeným transportem, nesli se tak nízko, že jsme pěkně viděli označení letounu i letce samotné, kteří nám mávali. My jsme je rovněž pozorovali, protože ti na věžích, kteří dosud střežili tábor, by při větším projevu radosti dokázali postřílet ještě spoustu vězňů. Uléhali jsme s těžkými starostmi. Nadešlo ráno onoho památného 11. dubna 1945. To se již říkalo, že jsou Američané v Erfurtu, což bylo asi 30 kilometrů daleko. Údajně byly viděny na severních koncích tábora tanky. Čím byly viděny, to ale nikdo nevěděl. Přesto se šuškal, a to velmi důvěrně, že dnes odpoledne ve 4 hodiny budeme osvobozeni a že již nemůže být žádný transport vypraven. Trať mezi Výmarem a Jenou byla přerušena a silnice též. Opět se násobila důvěra v budoucnost. Čekali jsme. V 10 hodin byl hlášen letecký poplach, který trval asi do půl dvanácté. Byla to dlouhá doba nejistoty, když kolem nás začala asi v 11 hodin střelba z tanků. Zakrátko byla slyšet střelba ze strojních pušek a kolem 2. hodiny z pušek ručních. Chvilé osudu se již naplňovaly. Nyní jsme čekali, co s námi zelené bestie udělají. Poženou nás ven z tábora, nebo po nás budou střílet?

Vše bylo schováno v blocích. Naše krejčovská dílna byla na 48. bloku ve sklepě, kde jsme měli ode dne bombardování pracoviště. Nikdo skoro nemluvil, neboť měl každý co dělat sám se sebou. Také já seděl a vzpomínal, jaké bude setkání, když vše přežiji. Byl jsem si vědom, že pokud budeme vyhnáni za bránu, bude všemu konec. Nicméně zbývalo do konce války ještě velmi dlouho. Proslýchalo se, že máme být posláni do Flossenburgu. Nepůjdeme-li, budou do nás střílet a tak byla naděje na záchranu velmi malá. Avšak jedna věc mi dávala sílu. „Musím se vrátit, když ty bestie zabily mého otce. Mám doma matku, která na mně celou dobu věznění čeká a už tolik toho pro mne obětovala. Navíc na mne čeká sestra, která má též zavřeného muže.“ Dále jsem měl odpovědnost za dokončení otcem načaté práce. V tom jsem za stálé střelby uslyšel sirénu a hluk tanků. Do dílny přiběhl jeden Němec, vězeň, a řekl, že mají všichni zelení dravci opustit tábor. Bylo jich hodně poschováváno v táboře. Také stráž z věží měly přijít na bránu. Pak začal tanec. Ústní zprávy hlásily, že jsou v blízkosti tábora americké tanky. Kolem ve vesnicích hořelo. Hoši viděli, jak se germáni stahují do lesa. Dělostřelecká baterie před námi v místech u lomu umklá. Jenom flaky za lehké dělostřelby přes nás přeletovaly a kulky z kulometů a ručních pušek se odrážely od štítů bloků, ale tábor

byl tichý. A tu najednou se po táboře rozlétl jásot. Vyběhl jsem s kamarády z dílny a vidím, jak někdo připíná bílou vlajku. V ten okamžik se také vyřítili naši chlapci s puškami v ruce a běželi na bránu. Byli asi za dvě minuty čtyři hodiny odpoledne.

Radost a objímání nebere konce, stisky rukou byly vidět úplně všude a my jsme již nedbali toho, že by do nás mohli ti zelení dravci střílet. Viděli jsme, jak vězni s puškami, které byly tak dlouho skrývány v lágru, odzbrojovali naše tyrany na strážních věžích a vodili je do lágru. Tu již na cestě pod zahradou za ostnatými dráty přijíždí americké tanky. Provází je jásot a vítání, ale tito chlapci nemají čas. Rychlý stisk rukou a již uháněli směrem na Výmar a za nimi další z druhé strany. Střílení slábne a odpor je zlomen. Naši ozbrojení hoši vybíhají mimo tábor do kasárenských budov a do lesa, kde slídí jako ohaři po ukrytých zelených dravcích. Několik jich museli na místě zastřelit, jiné přivedli odzbrojené. Z věžňů to zaplatil životem jeden z členů lágrové vězeňské policie. Ale naše svoboda byla též draze vykoupena americkými vojáky. Později nám vyprávěli, že měli zde v okolí velké ztráty, protože nemohli použít těžkých zbraní k dobývání tábora, aby nám neublížili. Potom jsem se sám přesvědčil s kamarády, že byly ty bestie v pozici zády k táboru, tedy hodně a dobře chráněny. Přitom museli Američané vpřed a zároveň museli dávat pozor, aby nám neublížili.

26. Pan Vladimír Hrubý a jeho žena paní Marta Hrubá

Ten výdech a upřímné a tiché díky za svobodu patří a bude vždy patřit těm neznámým, a přece tak milým, americkým vojákům. Obětovali životy za nás a na to se nedá nikdy zapomenout.

Čas ubíhal dále, již byla tma a nikomu se nechtělo na kavalce. Když jsme ulehli, dlouho jsme nemohli usnout, ač již hlavní nebezpečí pominulo. Dlouho jsem rozmýšlel a myslel na vše, co bude dále. A tak jsem za vzdálené střelby a hukotu letadel usnul a probudil

se za krásného rána, rána svobodného 12. dubna, kdy už nebylo buzení na povel a nebyli jsme vystaveni slídivým pohledům ostrahy. Prostě i těmto nadlidem opadl hřebínek. Konečně jsme vstávali jako svobodní lidé. Když později oznamoval táborový rozhlas, že o půl deváté bude první apel svobodných občanů tábora buchenwaldského, byla lze vyčíst z tváře každého jednotlivce i radost. Jelikož jsme patřili pod krejčovnu, tak jsme jenom z dále sdíleli radost s těmi, kteří byli na apelplacu. Za přítomnosti amerického důstojníka, velitele tábora, byl zahájen apel.¹⁵⁹

Vladimír HRUBÝ

¹⁵⁹ Autor diplomové práce sepsal toto vyprávění na základě rozhovorů s panem Vladimírem Hrubým. Rovněž čerpal z podkladů, které mu pan Hrubý ochotně poskytl.

Vědomosti žáků základní školy o holocaustu v nacistickém hnutí

• Charakteristika výzkumu:

Pro výzkum jsem použil metodu dotazníku. Tato deskriptivní metoda je uplatňována v případě, že chce autor dotazníku poznat aktuální stav zkoumané skutečnosti. K jejímu výběru jsem dospěl na základě jejího standardního používání v humanitních oborech a rovněž proto, že se metoda zakládá na dotazování určité skupiny osob, od které lze získat potřebné množství údajů a dat. Kvalita konečného výsledku závisí na přípravě otázek, na jejich formulaci a hlavně na cílech, které jsem si vytyčil. Jednotlivé otázky tak musejí být formulovány přesně, věcně a co možná nejstručněji. Svým obsahem by neměly sugestivně ovlivňovat tázaného. V opačném případě by mohla být ohrožena objektivita dotazníku. Podle toho, jakým způsobem dotazovaný odpovídá, lze rozlišit tři základní typy odpovědí.

- a) otevřené (nestrukturované) – dávají respondentovi vztahový rámec, avšak neurčují ani obsah, ani formu jeho odpovědi.
- b) polouzavřené – jsou do jisté míry omezené, omezení se týkají obsahu, délky a struktury odpovědi. V případě nedostatečného obsahu odpovědi je respondentovi umožněno odpovědět možnostmi jiné.
- c) uzavřené – nabízí volbu mezi 2 odpověďmi a více, mohou být zcela uzavřené (dichotomní – ano/ne), nebo s více volbami.

Přesně vymezené cíle dotazníku, týkající se dané problematiky, jsou nezbytné pro jeho vhodné pojetí.

• Vymezení cílů výzkumu:

1. zjistit, jaké vědomosti mají o problematice žáci 9. tříd ZŠ
(informovanost žáků o jevech jako je genocida, rasismus, holocaust, antisemitismus, 2. sv. válka...)
2. najít příčiny zjištěné informovanosti žáků o problematice holocaustu
(způsob výuky, motivace žáků, jejich zájem o problematiku)
3. zjistit, jaký význam mají dějiny pro žáky 9. tříd
4. zužítkovat získané údaje v rámci diplomové práce „Nacistický antisemitismus“
(přizpůsobení metody vyučování reálným potřebám žáků)

• Respondenti:

Dotazníky byly vyplněny žáky devátých ročníků základních škol Husova (Liberec), Havlíčkova (Litoměřice), ZŠ Terežín a l'école secondaire v Mons (Belgie), kde jsem absolvoval dvousemestrovou stáž v akademickém roce 2004-2005.

Z celkového počtu 215 odpovídajících žáků bylo 117 dívek a 98 chlapců.

- ***Zpracovatel výzkumu:***

Pavel Vrána, student Pedagogické fakulty Technické Univerzity Liberec v aprobaci občanská výchova, francouzský jazyk, učitelství pro II. stupeň ZŠ.

- ***Realizace výzkumu:***

Sociologický výzkum byl proveden formou dotazníků (viz příloha), které žáci vyplňovali ve třech níže popsaných okruzích. Zároveň dostala každá třída po vyplnění dotazníků několik kopií, obsahujících seznam literatury, která se vztahuje k dané problematice. Jejich účelem bylo, aby si žáci mohli udělat lepší představu o vhodných dílech, jejichž četba pro ně má smysl a může obohatit jejich znalosti.

OKRUH A: obecné otázky na téma dějiny

OKRUH B: otázky, které se týkají výuky o holocaustu

OKRUH C: test, jenž odhalí vědomosti žáků o problematice
nacistické genocidy

Na závěr této části bych chtěl poděkovat všem, kteří mi umožnili provést toto šetření. Jednak tedy ředitelům škol, bez jejichž svolení by nebylo možné dotazníky předložit žákům. Hlavní podíl na realizaci výzkumu však nesou učitelé, kteří obětovali část hodiny proto, aby se dotazníky mohli vyplnit. Na ZŠ Havlíčkova to byla paní učitelka Vavroušková, jejíž specializací je dějepis a angličtina, na ZŠ Husova paní učitelka Ryjáčková, která učí občanskou výchovu, na ZŠ Terežín paní ředitelka Bažantová, jejímž oborem je francouzština a dějepis a konečně v Mons na l'école secondaire to byla paní Radermecker, učitelka historie a náboženství.

Vědomosti žáků 9. tříd ZŠ o holocaustu v nacistickém hnutí

Tento anonymní dotazník umožňuje diplomantovi realizovat sociologický výzkum. Je součástí jeho diplomové práce, v jejímž rámci budou výsledky šetření zpracovány a vyhodnoceny.

Diplomantem je Pavel Vrána, student Pedagogické fakulty Technické Univerzity v Liberci.

VĚK: **POHLAVÍ:** Žena Muž **DATUM:** Den.....Měsíc.....Rok....
(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

Okruh A

1. Zajímáš se o to, co se událo v nedávné minulosti?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) určitě ano
- b) spíš ano
- c) spíš ne
- d) určitě ne

2. Odkud získáváš informace o historii?

(Očísluj zdroje informací od 1 do 7 od nejčastějších po méně časté, na tuto otázku neodpovídej, pokud jsi v předchozí otázce zvolil(a) možnost d!)

- () televize
- () knihovna
- () škola
- () rodina
- () muzea (výstavy, přednášky)
- () internet
- () cestování

3. Co si myslíš o znalosti dějin?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) Je důležitá pro pochopení toho, co se stalo v historii. Protože se však dějiny zabývají minulostí, nemohou zároveň postihovat současnost, kterou nejsou schopny vysvětlit.
- b) Není důležitá pro člověka žijícího ve 21. století.
- c) Je důležitá pro pochopení společnosti, ve které žijeme, neboť dějiny nevysvětlují pouze to, co se událo, ale i jevy, které se odehrávají v současnosti.

4. Domníváš se, že si lze vytvořit zkušenost z dávných i nedávných událostí?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) Myslím si, že je možné, aby se lidstvo poučilo z předchozího chodu dějin a na základě toho se vyvarovalo některých chyb.
- b) Nemyslím, že je možné, aby se člověk z dějin poučil a vyhnul se tak konfliktním situacím, po kterých následuje válka a násilí.

Okruh B

1. Co víš do této chvíle o pojmu holocaust?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) Víím, co tento pojem znamená.
- b) S pojmem jsem se již setkal(a), ale nevím, co přesně znamená.
- c) Tento pojem neznám, nikdy jsem o něm neslyšel(a).

2. Jaká je na tvé škole úroveň výuky týkající se holocaustu?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) Vynikající.
- b) Dostatečná.
- c) Nedostatečná.
- d) Nevím, ještě jsme tuto látku neprobírali.

3. Jaký vliv na tebe měla výuka spjatá s holocaustem?

(Zakroužkuj odpovídající možnost pouze pokud jsi na předchozí otázku odpověděl(a) jednou z variant a, b nebo c!)

- a) Výuka mě zaujala, obohatila o znalosti a motivovala k dalšímu studiu této problematiky, o které se chci dozvědět ještě víc.
- b) Výuka mě zaujala a obohatila o znalosti. Nemám však potřebu se o tento jev dále zajímat.
- c) Výuka mě obohatila o znalosti, ale nezaujala.
- d) Výuka mě ani neobohatila o znalosti, ani mě nezaujala.

4. Kolik času jste problematice holocaustu ve škole věnovali?

(Zakroužkuj odpovídající možnost pouze pokud jsi na otázku číslo 2 odpověděl(a) jednou z variant a, b nebo c!)

- a) Několik minut
- b) Jednu vyučovací hodinu
- c) Dvě až tři vyučovací hodiny
- d) Čtyři hodiny nebo více

5. Jakým způsobem probíhala výuka o holocaustu?

(Zakroužkuj odpovídající možnost pouze pokud jsi na otázku číslo 2 odpověděl(a) jednou z variant a, b nebo c. Na tuto otázku lze odpovědět více způsoby najednou!)

- a) Výuka probíhala pouze ve třídě za přítomnosti učitele.
- b) Výuka probíhala ve třídě za přítomnosti učitele a osoby, která je očitým svědkem holocaustu, nebo je odborníkem v této problematice.
- c) Výuka se odehrála také mimo budovu školy. (např. návštěva místa, které je historicky spjato s holocaustem , muzea nebo účast na přednášce o holocaustu)
- d) Pokud jsi měl(a) možnost absolvovat další formy výuky, uveď je zde.

.....
.....
.....

Okruh C

1. Co znamená pojem genocida?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) Je to věda, která se zabývá výzkumem genetických dispozic člověka.
- b) Je to proces, který znamená zničení určitého národa nebo etnické skupiny.**
- c) Jedná se o genetickou informaci, přenášenou z generace na generaci.

2. Co znamená pojem nacismus?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) Je to upřednostňování sebe samého a svých zájmů na úkor ostatních.
- b) Jedná se o jméno římského císaře, žijícího ve druhém století po Kristu.
- c) Je to politický totalitní režim.**

3. Co značí pojem rasismus?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) Jedná se o soubor názorů spočívajících v přesvědčení, že existují lidské skupiny (rasy), které jsou si vzájemně nerovné, což umožňuje nadřazenost jedné rasy nad druhou.**
- b) Je to forma státního uspořádání, při níž dochází k účasti na moci všech občanů státu.
- c) Je to vědecká disciplína, která zkoumá člověka z hlediska jeho fyzických vlastností a specifik, na jejichž základě ho dále zařazuje do rasových skupin.

4. Co je to totalitarismus?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) Jedná se o pojem pro označení nasazení všech mužů schopných práce ve věku 16 až 60 let do válečného průmyslu.
- b) Je to státní zřízení založené na neomezené vládě jedné strany nebo osoby.**
- c) Je to ideologie, jejímž cílem je sjednocení evropských států a vytvoření jednotné Evropy.

5. Co je to antisemitismus?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) termín pro označení odporu vůči semitským národům, zejména vůči Židům**
- b) hnutí odporu za druhé světové války, jehož cílem bylo chránit Židy před jejich likvidací
- c) označení pro projevy kolaborace s německým režimem během druhé světové války

6. Kdy začala druhá světová válka?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) v září 1938
- b) v březnu 1939
- c) v září 1939**

7. Které dvě hlavní strany proti sobě ve 2. světové válce stály?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) SSSR, Německo, Japonsko X Itálie, Velká Británie, USA
- b) USA, SSSR, Japonsko X Velká Británie, Itálie, Německo
- c) **Velká Británie, SSSR, USA X Německo, Itálie, Japonsko**

8. Jaký byl celkový počet obětí 2. světové války?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) 20-30 milionů
- b) 30-40 milionů
- c) **40-50 milionů**

9. Vyjmenuj alespoň dva politiky na straně spojenců (země hájící demokracii) a dva na straně agresorů (země, které vyvolaly válku).

politici spojenců:

politici agresorů:

10. Co je to ghetto?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) vyhlazovací tábor pro Židy
- b) **střežená uměle vytvořená městská čtvrť, sloužící k oddělení Židů od ostatních obyvatel**
- c) židovská menšina žijící na území jiného státu

11. Co znamená zkratka GESTAPO?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) letectvo německé armády
- b) Tajná výzvědná služba spojeneckých vojsk
- c) **Tajná státní policie německé říše**

12. Co znamená zkratka SS?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) Jedná se o opoziční demokratickou stranu v Německu.
- b) Jsou to útočné oddíly, propagující politický program Národní socialistické německé dělnické strany i cestou násilí.
- c) **Jedná se o ochranné oddíly, zajišťující bezpečnost vůdce německého národa.**

13. Co znamená výraz Einsatzgruppen?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) jednotka německých ponorek
- b) **německé speciální jednotky postupující za německou armádou na východní frontě s cílem zmasakrovat Židy a jiné nepřátelské skupiny**
- c) německé polní nemocnice operující na bojištích 2. světové války

14. Vysvětli pojem holocaust.

.....
.....

15. V jakém roce se dostala k moci Národní socialistická německá dělnická strana (NSDAP)?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) 1929
- b) 1933**
- c) 1939

16. Kde vznikl židovský národ a kultura?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) na území dnešního Iráku
- b) na území dnešního Izraele**
- c) na území dnešního Egypta

17. Co bylo důvodem pro likvidaci Židů během 2. světové války?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) rasově motivovaná ideologie, která se zakládala na nesmyslech a lžích**
- b) neustálé konflikty Židů a Němců v meziválečném období
- c) jejich vina na porážce Německa v 1. světové válce

18. Která další etnická skupina byla za války z velké části vyvražděna?

.....

19. Vyjmenuj alespoň tři koncentrační tábory.

.....

.....

20. Ve kterých oblastech zasáhl Židy vyhlazovací proces?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) Židy z Evropy a ze severní Ameriky
- b) Židy žijící v Evropě**
- c) Židy žijící v Palestině a v Evropě

21. Kolik Židů bylo zavražděno během 2. světové války?

(Zakroužkuj odpovídající možnost!)

- a) 4 miliony
- b) 6 milionů**
- c) 8 milionů

Děkuji Ti za spolupráci a přeji mnoho úspěchů do dalšího studia.

Vyhodnocení dotazníku „Vědomosti žáků ZŠ o holocaustu“

Obecné údaje:

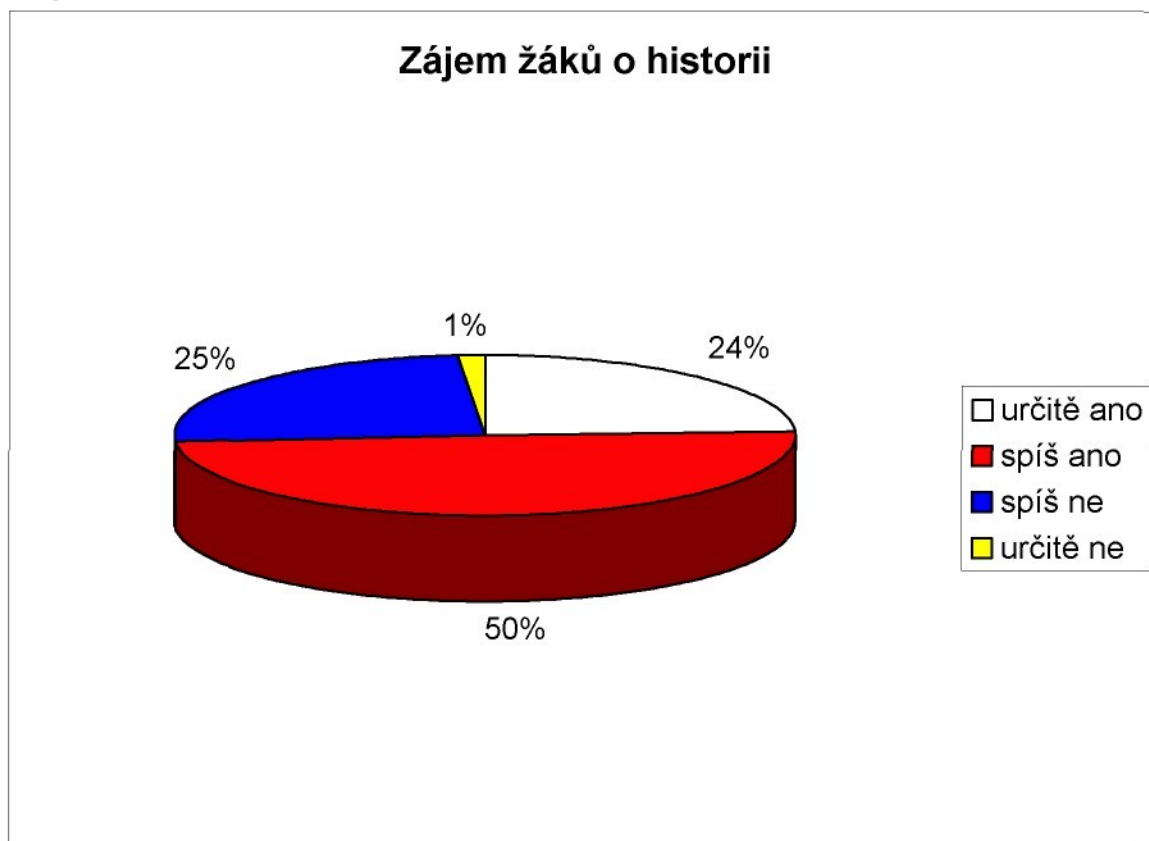
Počet respondentů/Škola	ZŠ Havlíčkova	ZŠ Husova	ZŠ Mons	ZŠ Terežín	Celkem
Počet chlapců	30	23	13	32	98
Počet Dívek	28	34	27	28	117
Celkem odpovídalo	58	57	40	60	215

Dotazník byl realizován na jaře roku 2005.

Tématický okruh A:

Tato část dotazníku má za cíl zjistit, jakou pozici zaujímají dějiny v životě žáků 9. tříd. Rovněž bylo sledováno to, jaký význam je ze strany studentů historii přikládán. Její součástí jsou rovněž zdroje informací, ze kterých mohou žáci čerpat v případě zájmu o dějiny. Sledována byla také míra využití jednotlivých zdrojů informací.

Graf č. 1

pozn.: Žáci odpovídali na otázku číslo 1: „Zajímáš se o to, co se událo v nedávné minulosti?“

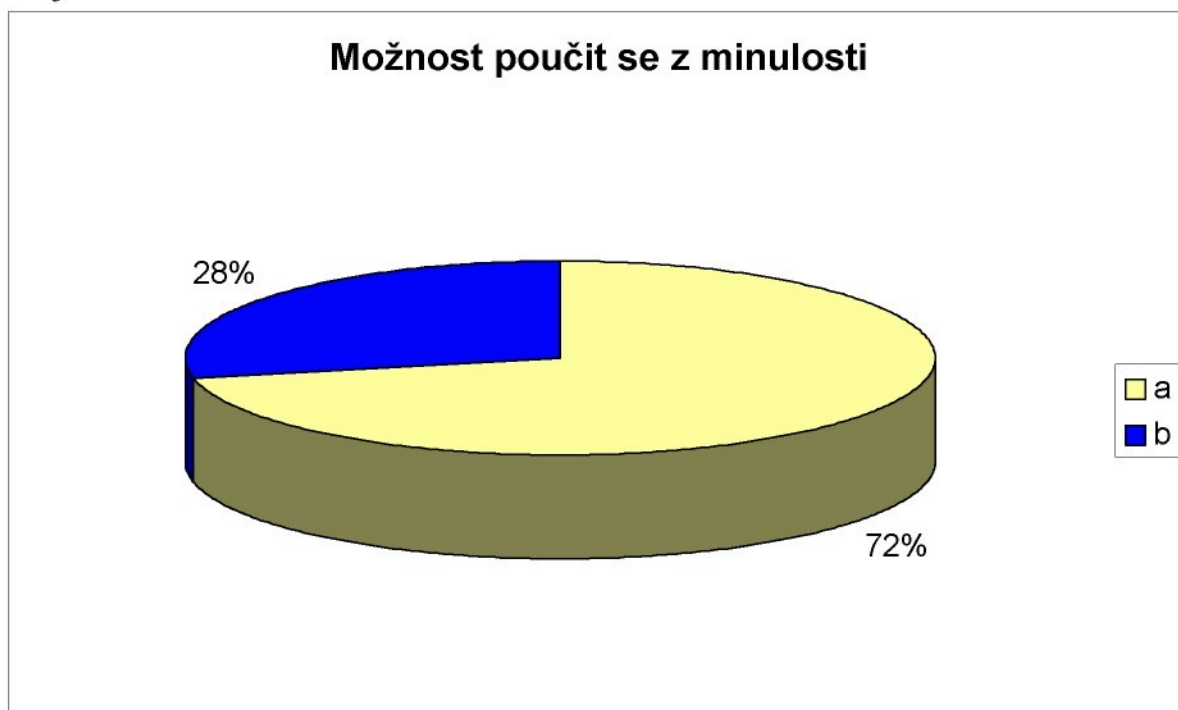
Graf č. 2

pozn.: Žáci odpovídali na otázku číslo 3: „Co si myslíš o znalosti dějin?“

- a) Je důležitá pro pochopení toho, co se stalo v historii. Protože se však dějiny zabývají minulostí, nemohou zároveň postihovat současnost, kterou nejsou schopny vysvětlit.
- b) Není důležitá pro člověka žijícího ve 21. století.
- c) Je důležitá pro pochopení společnosti, ve které žijeme, neboť dějiny nevysvětlují pouze to, co se událo, ale i jevy, které se odehrávají v současnosti.

Graf č. 3

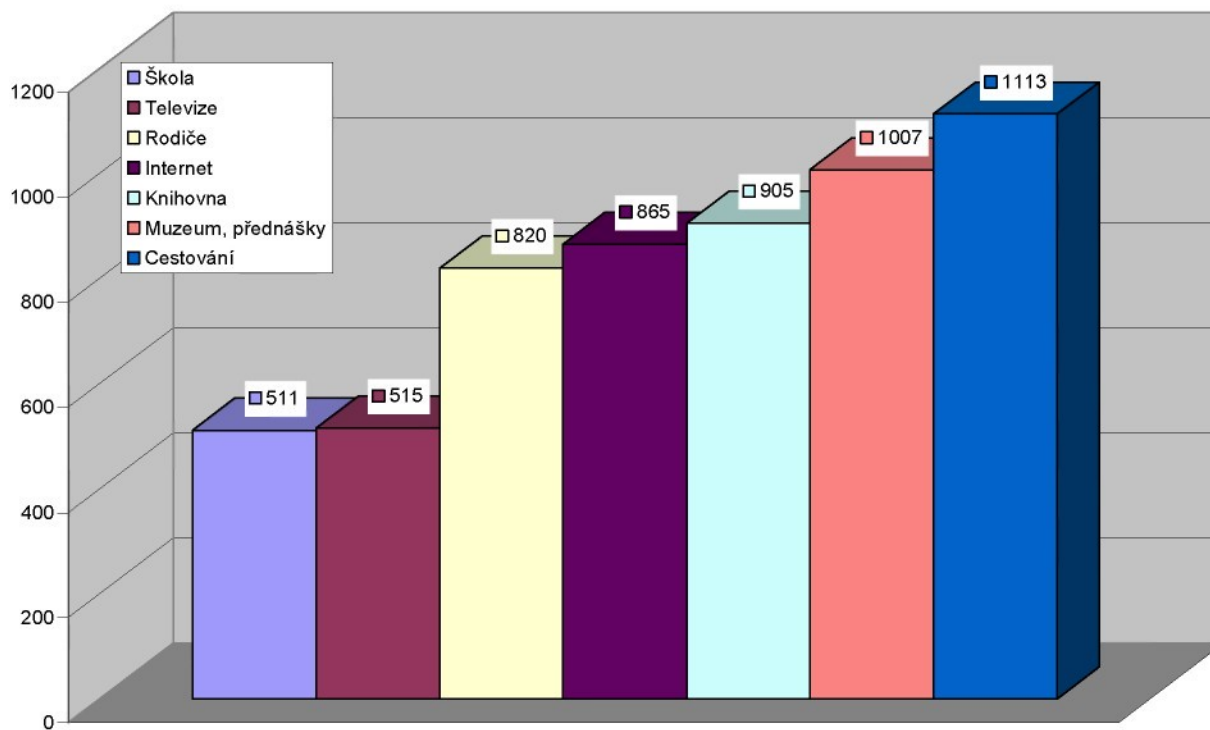

pozn.: Žáci odpovídali na otázku číslo 4: „Domníváš se, že si lze vytvořit zkušenost na základě dávných i nedávných událostí?“

- a) Myslím si, že je možné, aby se lidstvo poučilo z předchozího chodu dějin a na základě toho se vyvarovalo některých chyb.
- b) Nemyslím že je možné, aby se člověk z dějin poučil a vyhnul se tak konfliktním situacím, po kterých následuje válka a násilí.

Následující grafy analyzují odpovědi na otázku číslo 2

Graf důležitosti zdrojů informací pro žáky 9. tříd všech 4 škol

pozn.: Žáci odpovídali na otázku číslo 2: „Odkud získáváš informace o historii?“

Hodnoty představují stupeň důležitosti jednotlivých zdrojů informací pro žáky.

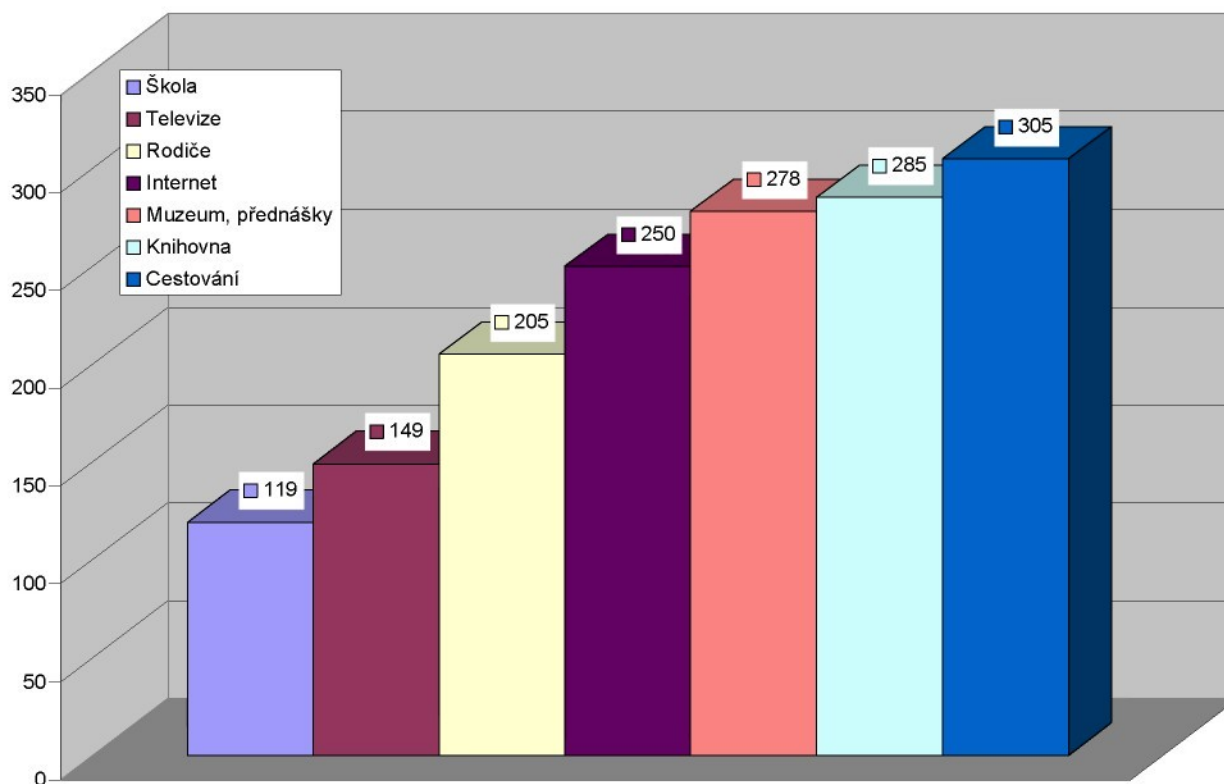
Zdroj s nejnižší hodnotou je nejvyhledávanější a naopak.

(215 respondentů seřazovalo jednotlivé zdroje od 1 do 7 od nejčastějších po méně časté)

Celkové vyhodnocení užití zdrojů informací žáky 9. tříd ZŠ

1. Škola
2. Televize
3. Rodina
4. Internet
5. Knihovna
6. Muzeum, přednášky
7. Cestování

Graf důležitosti zdrojů informací pro žáky 9. tříd ZŠ Havlíčkova v Litoměřicích

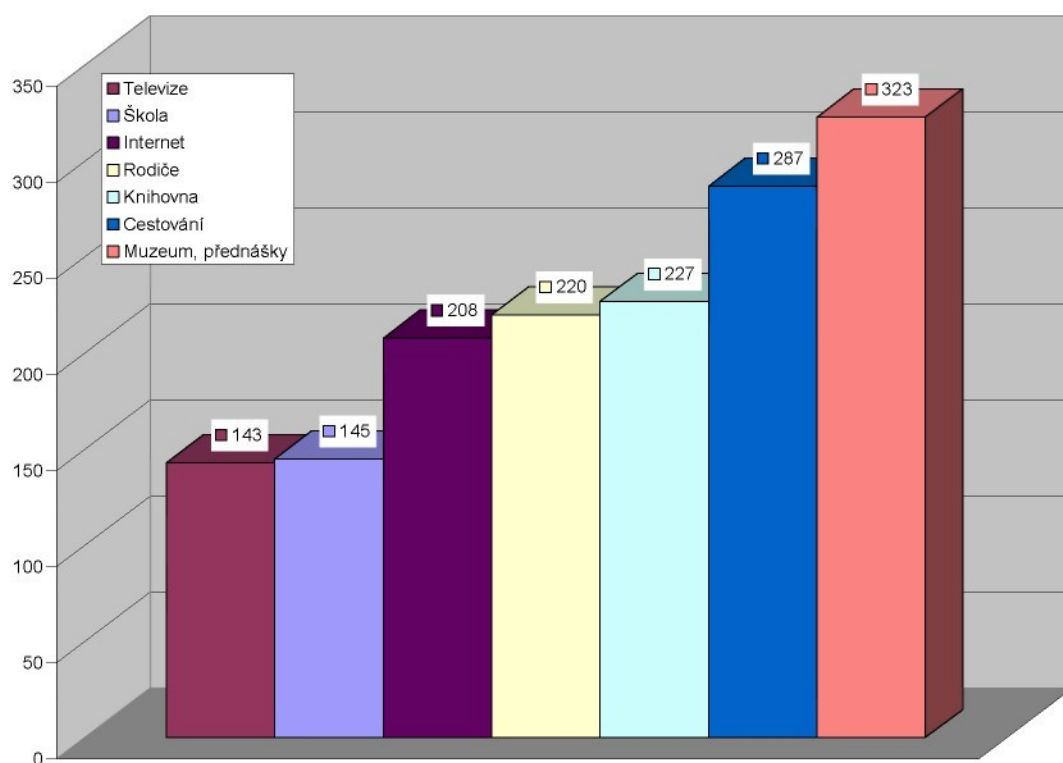
Pozn.: Hodnoty představují stupeň důležitosti jednotlivých zdrojů informací pro žáky.

Zdroj s nejnižší hodnotou je nejvyhledávanější a naopak.

(58 respondentů seřazovalo jednotlivé zdroje od 1 do 7 od nejčastějších po méně časté)

1. Škola
2. Televize
3. Rodina
4. Internet
5. Muzeum, přednášky
6. Knihovna
7. Cestování

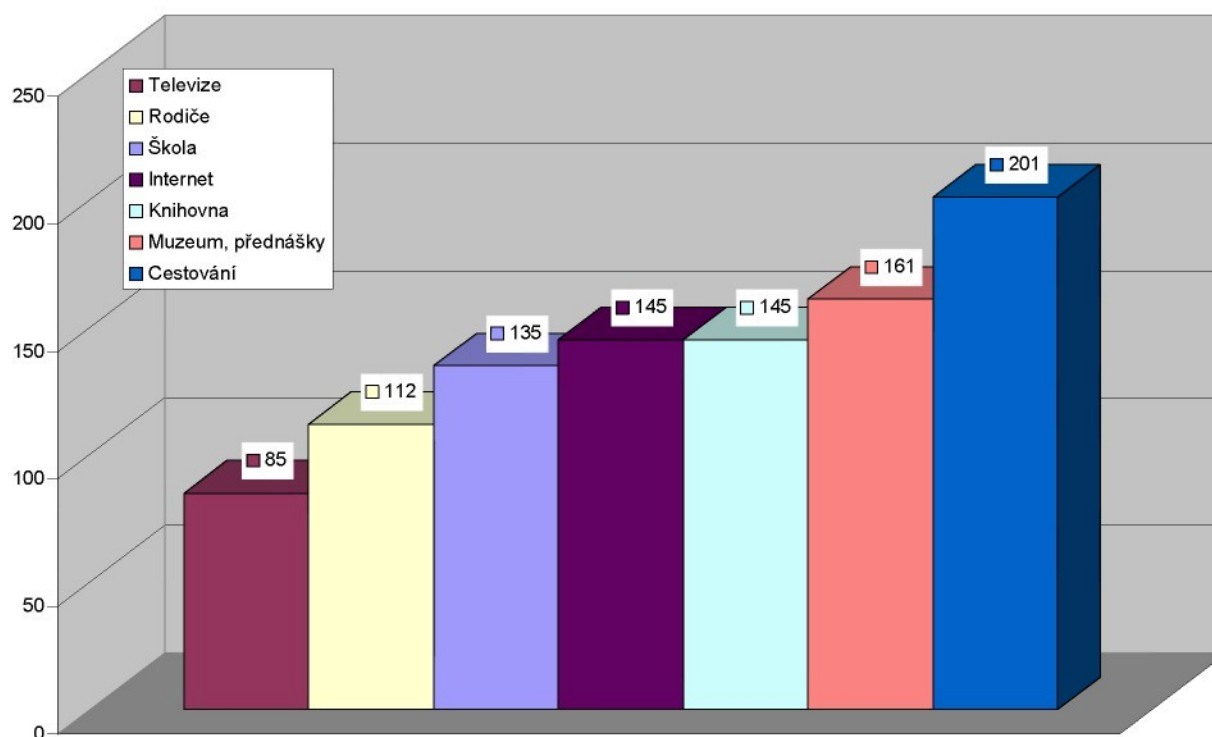
Graf důležitosti zdrojů informací pro žáky 9. tříd ZŠ Husova v Liberci

Pozn.: hodnoty představují stupeň důležitosti jednotlivých zdrojů informací pro žáky
 Zdroj s nejnižší hodnotou je nejvyhledávanější a naopak.
 (56 respondentů seřazovalo jednotlivé zdroje od 1 do 7 od nejčastějších po méně časté)

1. Televize
2. Škola
3. Internet
4. Rodina
5. Knihovna
6. Cestování
7. Muzeum, přednášky

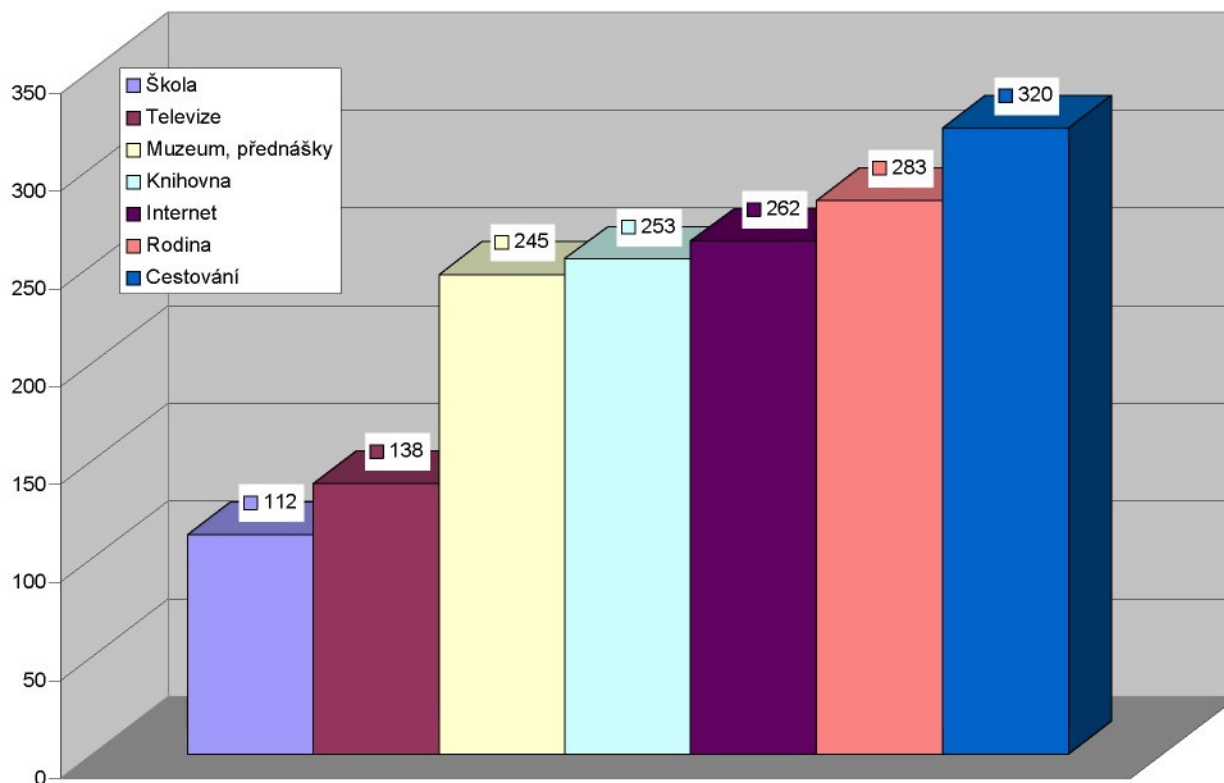
Graf důležitosti zdrojů informací pro žáky 9. tříd ZŠ Mons

Pozn.: Hodnoty představují stupeň důležitosti jednotlivých zdrojů informací pro žáky
 Zdroj s nejnižší hodnotou je nejvyhledávanější a naopak.
 (40 respondentů seřazovalo jednotlivé zdroje od 1 do 7 od nejčastějších po méně časté)

1. Televize
2. Rodina
3. Škola
4. Internet
5. Knihovna
6. Muzeum, přednášky
7. Cestování

Graf důležitosti zdrojů informací pro žáky 9. tříd ZS Terezín

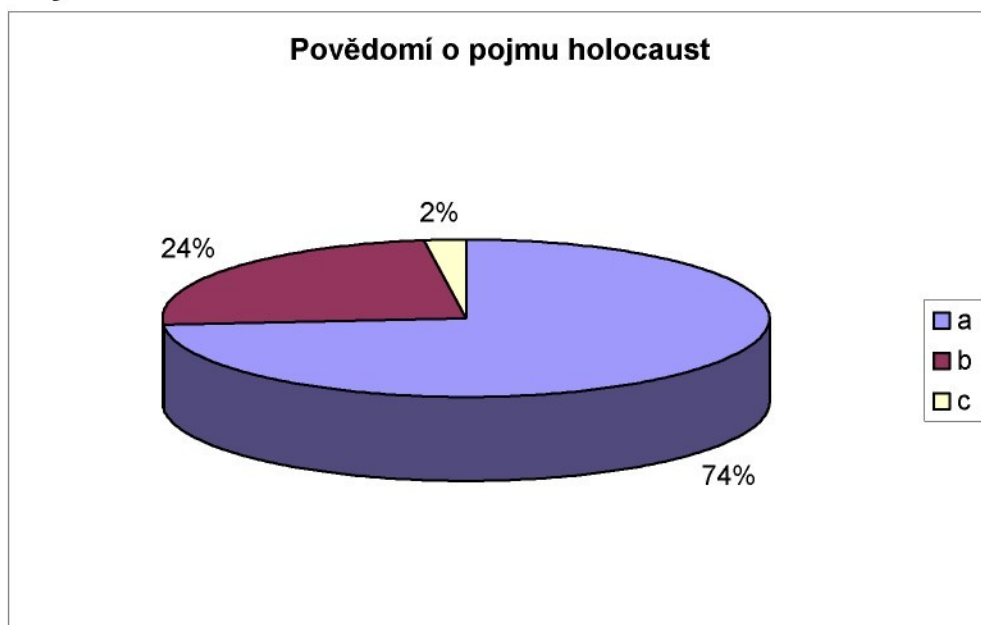
Pozn.: Hodnoty představují stupeň důležitosti jednotlivých zdrojů informací pro žáky
 Zdroj s nejnižší hodnotou je nejvyhledávanější a naopak.
 (60 respondentů seřazovalo jednotlivé zdroje od 1 do 7 od nejčastějších po méně časté)

1. Škola
2. Televize
3. Muzeum, přednášky
4. Knihovna
5. Internet
6. Rodina
7. Cestování

Tématický okruh B:

Předmětem zájmu této části dotazníku byla především výuka o holocaustu a s ní spjaté metody stejně tak, jako podmínky, ve kterých se vyučování odehrávalo.

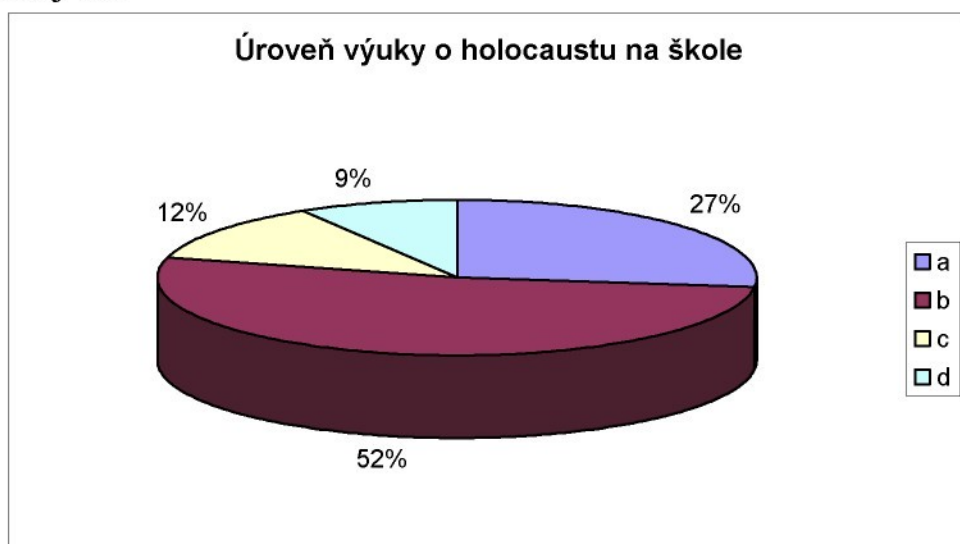
Graf č. 1

Pozn.: Žáci odpovídali na otázku číslo 1: „Co víš do této chvíle o pojmu holocaust?“

- a) Vím, co tento pojem znamená.
- b) S pojmem jsem se již setkal(a), ale nevím, co přesně znamená.
- c) Tento pojem neznám, nikdy jsem o něm neslyšel(a).

Graf č. 2

Pozn.: Žáci odpovídali na otázku číslo 2: „Jaká je na tvé škole úroveň výuky o holocaustu?“

- a) Vynikající.

- b) Dostatečná.
- c) Nedostatečná.
- d) Nevím, ještě jsme tuto látku neprobírali.

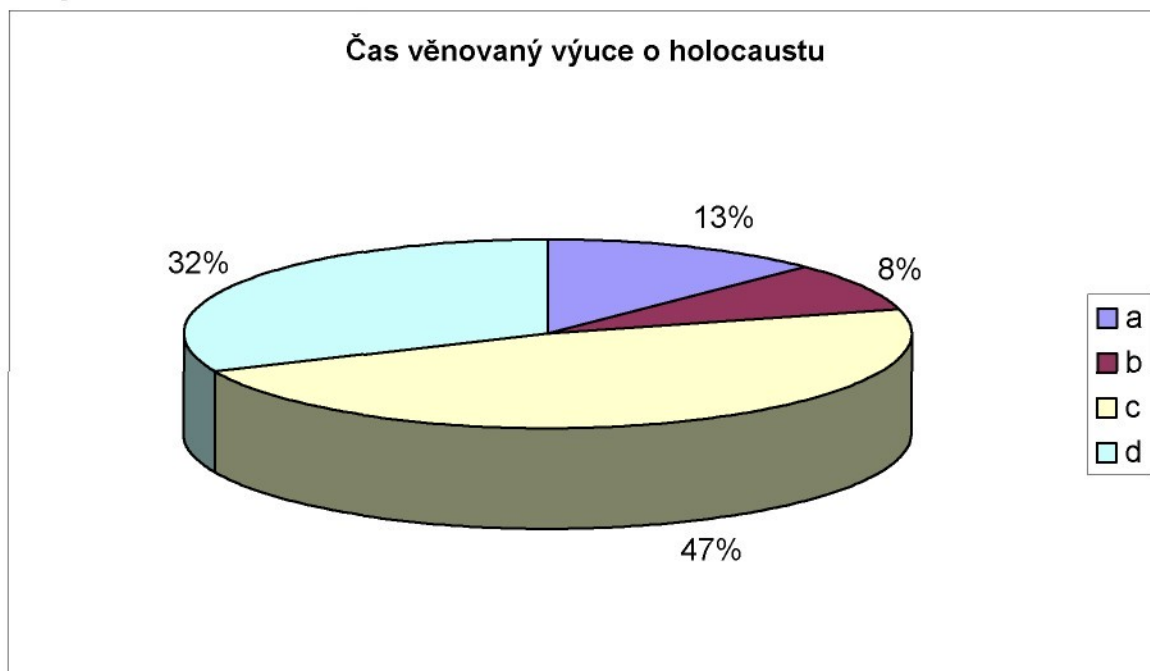
Graf č. 3

Pozn.: Žáci odpovídali na otázku číslo 3: „Jaký vliv na tebe měla výuka spjatá s holocaustem?“

- a) Výuka mě zaujala, obohatila o znalosti a motivovala k dalšímu studiu této problematiky, o které se chci dozvědět ještě víc.
- b) Výuka mě zaujala a obohatila o znalosti. Nemám však potřebu se o tento jev dále zajímat.
- c) Výuka mě obohatila o znalosti, ale nezaujala.
- d) Výuka mě ani neobohatila o znalosti, ani mě nezaujala.

Graf č. 4

Pozn.: Žáci odpovídali na otázku číslo 4: **„Kolik času jste problematice holocaustu ve škole věnovali?“**

- a) Několik minut
- b) Jednu vyučovací hodinu
- c) Dvě až tři vyučovací hodiny
- d) Čtyři hodiny nebo více

Graf č. 5

Pozn.: Žáci odpovídali na otázku číslo 5: „Jakým způsobem probíhala výuka o holocaustu?“
(Na tuto otázku bylo možné odpovědět více způsoby najednou.)

- a) Výuka probíhala pouze ve třídě za přítomnosti učitele.
- b) Výuka probíhala ve třídě za přítomnosti učitele a osoby, která je očitým svědkem holocaustu, nebo je odborníkem v této problematice.
- c) Výuka se odehrála také mimo budovu školy. (např. návštěva místa, které je historicky spjato s holocaustem, muzea nebo účast na přednášce o holocaustu)
- d) Pokud jsi měl(a) možnost absolvovat další formy výuky, uveď je zde.

Na tuto otázku bylo možné odpovědět více způsoby najednou. Z celkového počtu dotázaných si volbu **a** vybralo 75 %, pro **b** se rozhodly 3%, pro **c** se rozhodly 2% respondentů a možnost **d** si vybralo 29% žáků.

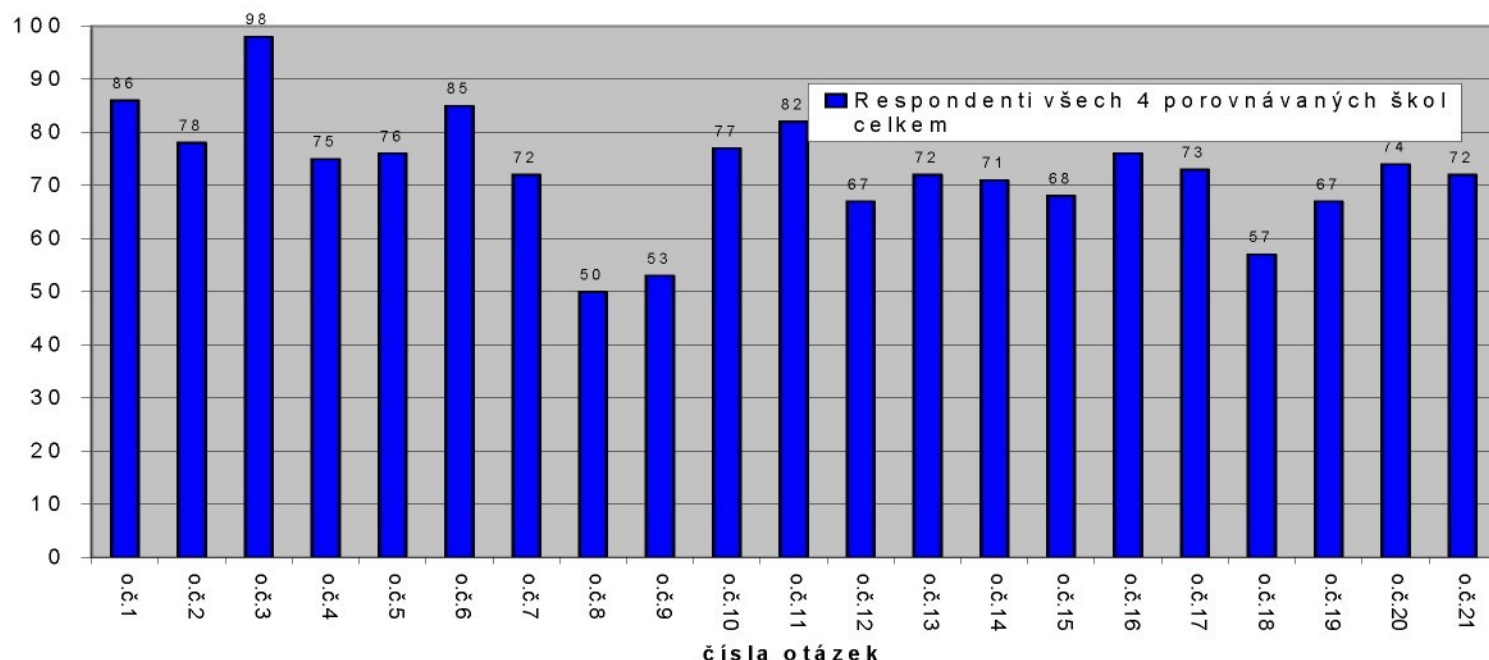
Tématický okruh C (test)

Tato část dotazníku měla zjistit, jaké znalosti mají o problematice holocaustu žáci 9. tříd ZŠ. Byla pojata formou testu, takže žáci měli možnost volby ze tří a více odpovědí.

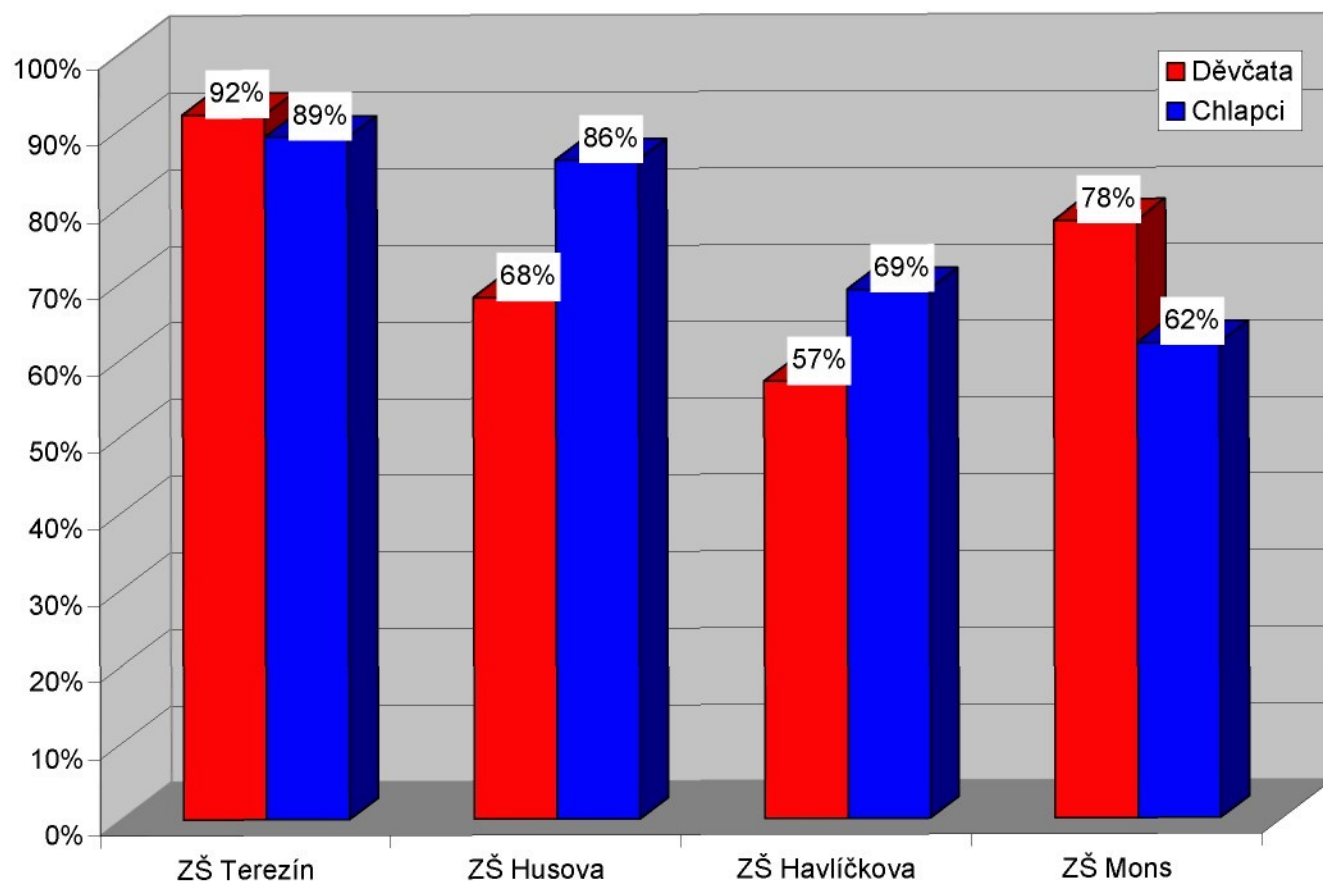
Dotazníkové otázky

1. Co znamená pojem genocida?
2. Co znamená pojem nacismus?
3. Co značí pojem rasismus?
4. Co je to totalitarismus?
5. Co je to antisemitismus?
6. Kdy začala druhá světová válka?
7. Které dvě hlavní strany proti sobě ve 2. světové válce stály?
8. Jaký byl celkový počet obětí 2. světové války?
9. Vyjmenuj alespoň dva politiky na straně spojenců (země hájící demokracii) a dva na straně agresorů (země, které vyvolaly válku)
10. Co je to ghetto?
11. Co znamená zkratka GESTAPO?
12. Co znamená zkratka SS?
13. Co znamená výraz Einsatzgruppen?
14. Vysvětli pojem holocaust.
15. V jakém roce se dostala k moci Národní socialistická německá dělnická strana (NSDAP)?
16. Kde vznikl židovský národ a kultura?
17. Co bylo důvodem pro likvidaci Židů během 2. světové války?
18. Která další etnická skupina byla za války z velké části vyvražďena?
19. Vyjmenuj alespoň tři koncentrační tábory.
20. Ve kterých oblastech zasáhl Židy vyhlazovací proces?
21. Kolik Židů bylo zavražděno během 2. světové války?

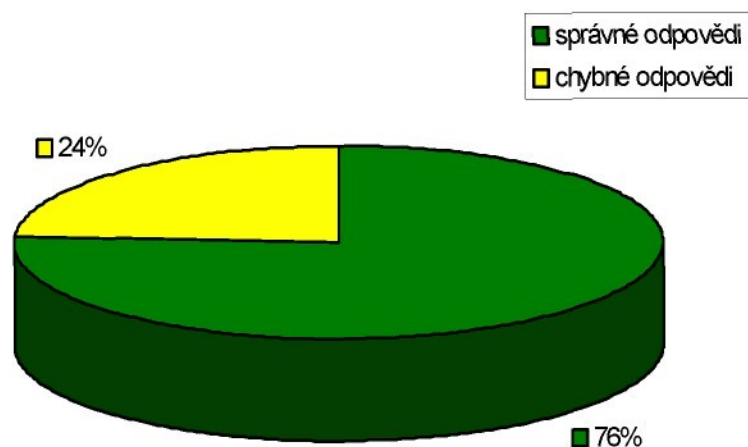
Graf správnosti odpovědí respondentů všech 4 porovnávaných škol

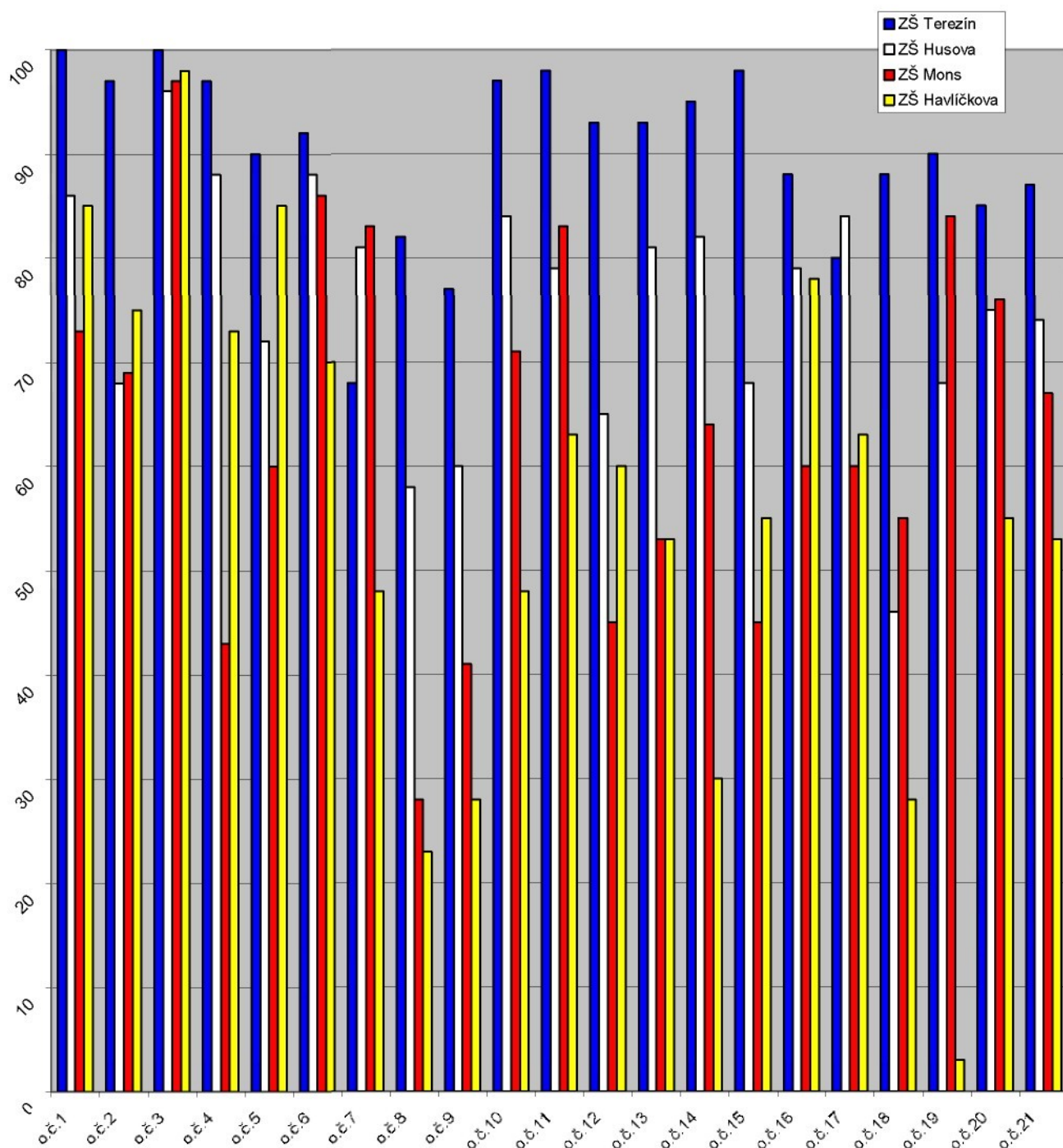
Graf porovnání správnosti odpovědí mezi chlapci a dívkami na dané otázky

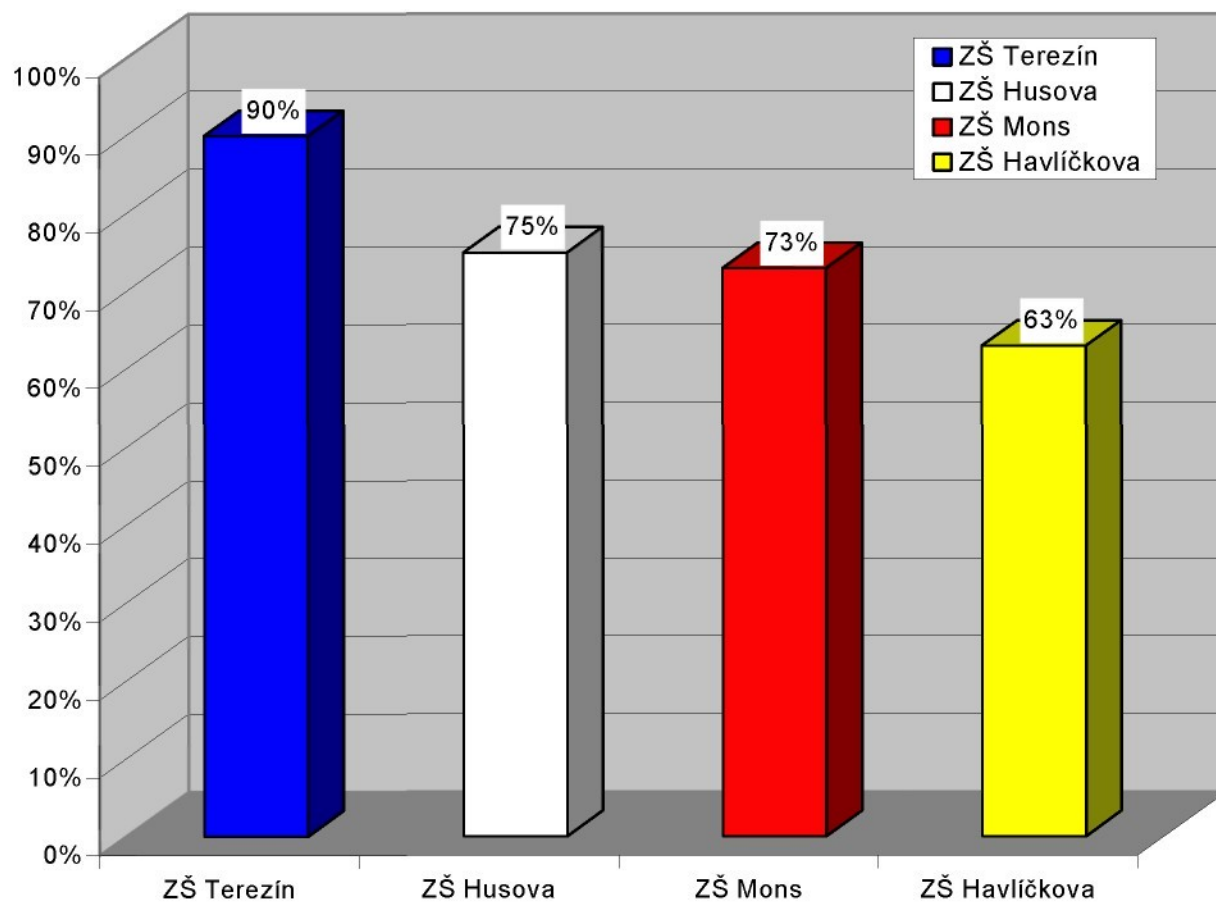
Graf úspěšnosti respondentů při vypracovávání testových otázek

Graf porovnání odpovědí žáků jednotlivých škol na dané otázky

Graf všech správně odpovídajících žáků jednotlivých škol

Příběh dospívajícího chlapce, kterému změnila žlutá šesticípá hvězda na kabátku život**postavy:**

Pepa (dospívající chlapec), Jirka, Fanda (jeho kamarádi), maminka, tatínek (rodiče Pepy)
paní učitelka, průvodčí, školník

rekvizity:

lavička, kulisa tramvaje, kulisa školní budovy, fotbalový míč, svetr s viditelnou Davidovou hvězdou, oboustranná cedule s letopočty (1942/1945), kuřík, deka

děj:

Jedná se o příběh dospívajícího židovského chlapce, který se až do svých 14 let raduje ze života spolu se svými přáteli a rodinou. Rok 1939 a hlavně 1942 pak znamená zlom a jeho důvěrně známé okolí se rozplývá pod vlivem nacistického řádění. Chlapec tak nejprve přichází o své záliby, poté o své kamarády, o svoji svobodu (transport) a nakonec i o své rodiče.

cíl scénky:

Žáci by se měli vcítit do osudů postiženého chlapce. Tím, že pozorně sledují dění na pódiu, se připravují na následující průběh semináře. Je to pro ně příjemnější a vhodnější úvod ve srovnání s přímým výkladem o holocaustu. Tento příběh navíc může být jedním z pilířů celého semináře, od kterého se budou jeho další fáze odvíjet, nebo se na něj budou odvolávat.

jednotlivé části:

- a) Končí vyučování a učitelka pouští děti domů.
- b) Pepa jede tramvají s kamarády na fotbal.
- c) Hrají společně fotbal.
- d) Večer se vrací domů k rodičům, ti ho upozorňují, aby byl opatrný, on však nevidí žádné nebezpečí a klidně usíná.
- e) Druhý den je vše jinak, Pepa se obléká do svetru s Davidovou hvězdou a jde na tramvaj. Do ní ho ale průvodčí nepouští. Zdůvodňuje to jeho označením a slovy, že Židé nemají v prostředcích hromadné dopravy místo.
- f) Pepa se rozpačitě vydává do školy pěšky.
- g) Ke svému údivu se od školníka dovídá o tom, že je také vstup do školy Židům zapovězen.
- h) Pepa tedy sedí před školou a čeká na své spolužáky Jirku a Fandu. Po škole všichni společně vyráží na fotbal. Avšak ani zde není Pepovi dovoleno, aby se zúčastnil tréninku.
- i) Plný rozpaků a pocitů zmaru se vrací domů. Od rodičů se dovídá, že jejich rodinu čeká zítra dlouhá cesta a že si má sbalit své věci do kufru, protože ještě nevědí, kdy se vrátí.
- j) Třetí den odchází všichni tři na vlak (po straně stojí jeden žák a drží ceduli s letopočtem 1942).
- k) Návrat osamocené Pepy z koncentračního tábora (po straně stojí žák a drží ceduli s letopočtem 1945), kdy Pepa už nemá svetr, ale nějaké špinavé potřhané triko a má unavený až zoufalý výraz v obličeji. Potkává svého kamaráda Jirku, který se ho ptá, co se s ním stalo a kde tak dlouho byl. Pepa mu líčí, co prožil v uplynulých dvou letech.

Příspěvek z časopisu Vedem: „Můj nástup do transportu a pobyt v Terezíně“

Od měsíce září dostávalo mnoho mých kamarádů povolání k odjezdu do našeho nového působiště. Též já očekával jsem denně výzvu k nastoupení do transportu. Až dne 10. 12. 1942 mně ohlásil pan ředitel ústavu, kde jsem byl po smrti mého otce ubytován, že 17. nastupuji do Veletržního paláce. Těšil jsem se na pobyt v Terezíně, protože se shledám s matkou a sourozenci. Loučení se sirotčincem bylo však těžké, neb jsem si uvědomil, že krásným dnům mé volnosti a mého dětství je konec.

Po třídenním ubytování ve Veletrhu jsem opouštěl v devět hodin Prahu, abych po poslední jízdě vlakem přijel o jedenácté hodině do Bohušovic. Na dráze mě očekával strýček a po hodinovém pochodu jsem došel do Terezína. První tři dny jsem prodělával tak zvanou „šlojsku“ a pak mi byl přidělen byt v chlapeckém domově. Za několik dní jsem byl přijat jako nejmladší pracovník v zemědělství, kde pracuji až dodnes.

Obzvlášť nyní z jara, kdy se každá květinka a každý strom probouzejí k novému životu, je pro mne práce velice zajímavá, neb doufám, že i pro nás nastane též v brzkou nový život, kterého si pak teprve budeme vážit.¹⁶⁰

Karel Stern

¹⁶⁰ Karel Stern, Vedem. Terezín. 1944, s. 646

Transport a selekce

postavy:

Pepa (dospívající chlapec), maminka, tatínek (rodiče Pepy), několik anonymních herců rovněž s Davidovou hvězdou, německý ovčák, nacistický lékař vykonávající selekci a dva příslušníci SS.

rekvizity:

svetr s viditelnou Davidovou hvězdou, cedule s letopočtem (1942), 3 kufříky, kulisa dobytčího vagónu, zvuková nahrávka jedoucího a zastavujícího vlaku, bílý plášť, 2 vojenské uniformy s viditelnou zkratkou SS.

děj:

Pepova rodina nastupuje do transportu na východ. Během cesty všichni ve vlaku strádají a trpí nedostatkem jídla, vody a hlavně vzduchu. Navíc je ve vagónu nesnesitelná zima. Ne všichni tento dvoudenní převoz vydrží. Ti, kdo cestu přežijí, vystoupí na rampu (jeviště), kde jsou vyšetřeni lékařem pod dohledem strážce SS. Zde dochází k odloučení Pepy od jeho rodičů, kteří jsou posláni na smrt jakožto práce neschopní, zatímco Pepa je vybrán do pracovního komanda.

cíl scénky:

Tato ukázka má vysvětlit, proč se Pepa vrátil po válce domů sám. Též by mělo být žákům demonstrováno, jak hrozným způsobem byl schopen člověk zacházet s člověkem.

Část ilegálně odeslaného dopisu

Rídovo děvče je v Birkenau, nic nedělá a vede se jí obstojně. Sdělte Rídovi, že i ona si přeje, aby sem nejezdil a ani její rodiče. Nevydrželi by to tu dlouho. Nás sem přijelo 1000 a je nás sedm. Teď je to již lepší. Rída ať se snaží svou matku chránit, aby sem nemusela. Já jsem v Auschwitz ve společném lágru s Čechy, Poláky, Rusy, Ukrajinci, Němci a Francouzi. Přestože pilně děláme, máme jen slabou naději na přežití. Dokud člověk pracuje a dobře vypadá, je dobře. Jakmile zeslábně – pryč s ním. Žijeme ze dne na den ve velké nejistotě, ale pevné víře a naději ve shledání s Vámi.....

(Autorem dopisu je Rudolf Gibián, narozen 1. 9. 1913)

Báseň „Touha po domově“

Již přes rok žiji v ghettě,
v Terezíně v černém městě,
a na domov když vzpomenu,
teď vážit si ho dovedu.

Ty domove ty domove,
proč odtrhly mne od tebe,
kde slabý tak lehko zahyne,
kde zahyne a neobživne.

Rád bych se vrátil zase zpět,
domov mně připadá jak jarní květ,
dokud jsem domove u tebe žil,
nikdá jsem si tě tak nevážil.

Ale teď vzpomínám na zlaté časy,
brzy se vrátím domove asi.

Po ulicích chodí lidi,
na každém z nich se hned uvidí,
že v Terezíně ghettě je,
kde hrozné odehrávají se děje.

Málo jídla a bída je,
zde žít pomalu hrozné je.
Však vzdát se nikdá nikdo nesmí,
svět se točí a čas se mění.

Však doufejme, že přijde čas,
kdy vrátím se domove zas,
teď vážit si tě dovedu,
často si na tebe vzpomenu.

(Báseň dětského autora, původ – ghetto Terezín)

Báseň „Noc v ghettu“

Zas jeden den už nenávratně zapad
do času bezedné propasti.
Zas zranil člověka, jenž bratry-lidmi zajat,
po soumraku touží náplasti po měkké dlani,
jež očím zakryje ty hrůzy, které ve dne zřely.
I v ghettu tma též dobrá je k očím znaveným,
jež po celý den bděly.

A šero se zas plíží ulicemi ghetta,
zas v náruč svoji chodce zajímá...
Jen auto jako pozdrav ztraceného světa
žere tmou ohnivýma očima,
tu sladkou tmou, co do duší padá
a ránu hojí tam, dnem zjitřenou.
Ulicí jde se světly chodců řada,
jak černou stuhou, zlatem protkanou.

(Autor neznámý, původ - ghetto Terezín)

Vzor pracovního listu

„Víš, co je to holocaust?“

Zde je několik pojmů, které ti usnadní orientaci.

antisemitismus - Termín pro označení odporu výhradně vůči Židům. Podle převažující motivace bývá dělen na ekonomický, sociální, kulturní, náboženský a rasový. Jeho kořeny lze najít již ve starověkém Řecku. Ve středověku jsou jeho hlavními představiteli křesťané, kteří podnikali různé protižidovské akce (pogromy) a vytvářeli židovská sídliště, která se od 16. století začala nazývat ghetta. Od druhé poloviny 19. století se začíná objevovat rasový antisemitismus, který nakonec vyústil v nacistické běsnění a smrt milionů Židů.

genocida – Je to zločin hromadného vyhlazování národa nebo jeho části z rasových nebo náboženských důvodů.

ghetto – Jedná se o označení čtvrtí nebo separovaných částí měst, určených k obývání Židům.

holocaust - Je to označení pro systematické, státem provozované pronásledování a hromadné vyvražďování etnických, náboženských či politických skupin v době druhé světové války, prováděné nacistickým Německem a jeho spojenci. Hlavní oběti holocaustu byli Židé prostřednictvím „konečného řešení židovské otázky“ (*Endlösung der Judenfrage*). Holocaustem byli postiženi také příslušníci některých slovanských národů a Romové. Terčem likvidace se stali také homosexuálové a lidé s nějakým tělesným či duševním postižením. Celkový počet obětí holocaustu se odhaduje na více než 12 milionů, z toho 6 milionů Židů.

nacismus – Tento pojem vznikl spojením výrazu nacionální socialismus. Jedná se o německou formu fašismu po 1. světové válce a o přímou fašistickou diktaturu v Německu v letech 1933-1945. Je to taková forma vlády, při které vládnoucí strana využívá zastrašovací metody a zakládá se na využití represivních složek státní moci. Těmi jsou policie a armáda. Nejvyšší hodnotou nacismu je narození od fašismu, který vše podřizuje státu, národu a rase.

pogrom – Je to násilné napadání židovských komunit s cílem okrást nebo zabít jejich příslušníky a zničit jejich obchody a obydlí (vypalování, vraždění).

Židé - Jedná se o etnickou skupinu (národ), jejíž původ sahá hluboko do starověku. Jsou to potomci nejstarších izraelských kmenů. V současnosti se tento pojem používá hlavně v souvislosti s židovskou vírou (judaismem) pro označení jejich vyznavačů, kteří tvoří většinu obyvatel státu Izrael.

Jak a proč došlo k holocaustu?

Po skončení 1. světové války (. . . . -), ve které bylo Německo poraženo, byli Židé prvními, které Němci obviňovali z prohry. Údajně podkopávali německé zázemí během války, čímž znehodnocovali snahu německé armády. Dalším důvodem, proč Němci začali nesnášet Židy byl fakt, že byli Židé většinou vzdělání a zdatní obchodníci, kteří se dokázali vyrovnat i s těžkými poválečnými podmínkami, zatímco ne každý Němec dovedl totéž.

Rok znamená zásadní zlom ve vývoji antisemitismu v Německu. Do funkce říšského kancléře (nejvyšší představitel výkonné moci v zemi) byl jmenován Adolf Hitler. Ten hned po nástupu k moci nechal zavírat do koncentračních táborů lidi, kteří nesouhlasili s jeho politikou.

V roce 1935 byly přijaty , které omezovaly židovská práva a zbavovaly Židy německého občanství.

V Mnichově bylo během setkání vrcholných představitelů Německa, Itálie, Francie a Velké Británie rozhodnuto o zabrání československého pohraničí Německem, aby byl zachován mír v Evropě. K této schůzce došlo v září roku Dokument, který byl přijat všemi zúčastněnými politiky, se nazývá

Během noci z 9. na 10. listopad bylo v Německu zničeno mnoho židovských obchodů a synagog. O život přišlo tuto noc, která se označuje jako , téměř sto Židů a tisíce dalších byly odvezeny do koncentračních táborů.

V březnu roku 1939 byl zabrán i zbytek území Čech a Moravy a vznikl Čechy a Morava.

Druhá světová válka začala útokem Německa na Polsko dne 1. 9. a skončila dne 8. 5.

Víš, kdo byl strůjcem strašlivého vraždění ?

Válečných zločinců bylo velké množství, avšak někteří z nich byli pro celý vražedný aparát nepostradatelní. Pro tvoji informaci jsou zde někteří hlavní viníci v krátkosti představeni.

Adolf Hitler: Byl „vůdcem“ Německa ve 2. světové válce. Rozpoutal vlnu násilných akcí proti Židům. Jeho cílem bylo odstranit ze společnosti některé skupiny lidí proto, aby měl velký, silný a čistokrevný německý národ více životního prostoru a aby Židé nemohli hanobit německou rasu. V roce 1945 spáchal sebevraždu ve svém bunkru v Berlíně.

Heinrich Himmler: Byl druhým nejvlivnějším mužem nacistického Německa po Hitlerovi. Byl tvůrcem systému koncentračních táborů a velel gestapu a jednotkám SS. Po válce se snažil v přestrojení uniknout trestu, nicméně byl Brity dopaden. Ještě než s ním mohl proběhnout řádný soud, požil jed a spáchal sebevraždu.

Reinhard Heydrich: Řídil „konečné řešení židovské otázky“ (vyvraždění židovského obyvatelstva). V roce 1941 se stal zastupujícím říšským protektorem na území Protektorátu Čechy a Morava. V květnu 1942 na něj byl v Praze spáchán atentát, na jehož následky zanedlouho zemřel.

Dovedl(a) bys seřadit následující události tak, jak šly chronologicky po sobě?

- a) Vznik terezínského ghetta
- b) Zabrání českého pohraničí na základě tzv. „Mnichovské dohody“
- c) Nástup Hitlera k moci
- d) Konec 2. světové války
- e) Zahájení 2. světové války
- f) Vydání „norimberských zákonů“
- g) „Křišťálová noc“

Proč se máš zajímat o takové věci?**Důvody jsou následující:**

Genocida v podání nacistického Německa nebyla a bohužel není jedinou genocidou, spáchanou v civilizované společnosti. I v dnešní době jsou na určitých místech naší planety zabíjeni lidé jen proto, že jsou příslušníky jiného národa či kmene.

Uměl(a) bys vyjmenovat některé případy, ve kterých došlo nebo dochází ke genocidě i v dnešní době?

.....

.....

.....

.....

Dalším důvodem pro výuku o holocaustu je prevence před názory těch, kteří tvrdí, že k holocaustu nedošlo. Tito lidé se domnívají, že je to pouhý výmysl Židů, kteří si tak snaží získat na svou stranu sympatie světové veřejnosti. Jedná se o tzv. popírače holocaustu. Jejich názory a teorie mohou být přesvědčivé zejména pro ty, kdo o této problematice nevědí nic, nebo jen velice málo.

Posledním důvodem, proč se touto látkou zabírat, je stále existující hrozba ultrapravicových hnutí a jejich aktivit. Členové těchto organizací se otevřeně hlásí k nacismu a uctívají jeho hlavní představitele, tedy největší zločince všech dob. Jsou hlasateli rasistických hesel a usilují o proniknutí do parlamentu ČR, ale i do zákonodárných a výkonných orgánů jiných zemí. Pořádají různé akce, během nichž propagují rasismus. Jsou to například koncerty kapel, jejichž texty mají rasistické motivy, nebo různé demonstrace a průvody.

Pro tyto uvedené důvody je nutné se o holocaustu učit. Jedině pak můžeme předejít možnosti, aby se podobný zločin opakoval.

Kvíz

Co to byly koncentrační tábory?

Kdo byl hlavním organizátorem holocaustu Židů?

Kolik obětí si holocaust vyžádal?

Vyjmenuj alespoň dva koncentrační tábory.

Kde bylo zřízeno židovské ghetto pro Protektorát Čechy a Morava?

Jakou mělo toto ghetto funkci?

Co to byly transporty?

Co znamená slovo Osvětim?

Co se skrývá pod zkratkou gestapo?

Rozděl uvedená slova podle jejich významu do tabulky a přidej k nim alespoň dva další výrazy do každého sloupce: pravda, boj, násilí, láska, sobeckost, mír, nenávisť, lež, tolerance, přátelství

kladné vlastnosti / záporné vlastnosti	

Poznámky:

This image shows a full page of white paper with horizontal dashed lines, typical of primary-ruled notebook paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.